

159736

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ

HOLLANDA DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HELLA HAASSE İLE MARGUERITE YOURCENAR'IN
YAPITLARINDA DOĞU İMGELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Muzaffer Demirtaş

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tuna Ertem

Ankara-2005

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ
HOLLANDA DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HELLA HAASSE İLE MARGUERITE YOURCENAR'IN
YAPITLARINDA DOĞU İMGELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Muzaffer Demirtaş

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Tuna Ertem (Danışman) .....
Prof. Dr. Nedim Kula .....
Doç. Dr. Birsen Karaca .....
.....

Tez Sınav Tarihi: ..25..02..2005.....

Ankara-2005

ÖNSÖZ

İmge, hem entelektüel, hem duygusal, hem öznel, hem de nesnel öğelerin katıldığı, bireysel ya da ortak bir kavramdır. Hiçbir yabancı, bir ülkeyi, o ülke insanların görmek istedikleri şekilde göremez, çünkü duygusal öğeler, nesnel öğelere baskın çıkabilir. Bir de önyargı, yanılma ya da yanıtılma söz konusu ise hiç beklenmedik değerlendirmeler yapılabilir. Bu yüzden, imgebilim ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi alanında çalışan araştırmacılara bilimsel ve nesnel çalışmalar yapılabilmesi için çok iş düşmektedir.

Bu çalışmada Hollandalı yazar Hella Haasse'nin *Çayın Efendileri ve Oeroeg* adlı yapıtları ile Fransız yazar Marguerite Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* ve *Zenon* adlı yapıtlarındaki Doğu imgelerinin saptanması amaçlanmaktadır. Farklı ülkelerden olan bu iki yazarın, kadın ve çağdaş olmalarının da araştırmamıza ayrı bir renk katacağı düşüncesindeyiz.

Hollanda Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda daha önce bu çerçevede bir yüksek lisans tez çalışması yapılmamış olması nedeniyle bu çalışmamız, alanında bir ilktir. O yüzden daha sonra bu alanda araştırma yapacak öğrenci arkadaşlara yararlı olacağını umuyorum.

Bu çalışmada bana yol gösteren, destek ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Tuna Ertem'e, Hollanda Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Nedim Kula ile Sayın Doç. Dr. Birsen Karaca'ya saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Muzaffer Demirtaş

İÇİNDEKİLER

SAYFA

Giriş

I. İmgebilim ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi	1
I.1. İmgebilim	1
I.2. İmgebilim-Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi İlişkisi	3
I.3. Karşılaştırmalı Edebiyat Teriminin Ortaya Çıkışı	4
I.4. Karşılaştırmalı Edebiyatın Bilimsel Yönü	7
II. Oryantalizm	10
II.1. Oryantalizmin Doğuşu ve Gelişimi	10
II.2. İlkçağlarda Doğu-Batı Ayrımının Ortaya Çıkışı	17
II.3. Ortaçağ'dan Aydınlanma Dönemine Dek Avrupa'da Doğu İmgesi	20
II.4. Aydınlanma Dönemi Avrupası'nda Doğu İmgesi	25
II.5. 19. Yüzyılda Avrupa'da Doğu İmgesi ve Araştırmaları	29
II.6. Romantiklerde Doğu İmgesi	32
II.7. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Oryantalizm Alanındaki Gelişmeler: Massignon ve Berque	35

III. <i>Çayın Efendileri, Oeroeg, Hadrianus'un Anıları ve Zenon Adlı Yapıtlarda Doğu İmgelerinin Araştırılması</i>	38
III.1. Sömürgeciliğin Batı Sosyal Yaşamı ve Edebiyatı'na Etkileri	38
III.2. <i>Çayın Efendileri, Oeroeg, Hadrianus'un Anıları ve Zenon Adlı Yapıtların İçerikleri Hakkında Kısa Bilgi</i>	41
III.3. Hella Haasse ile Marguerite Yourcenar'ın Yapıtlarındaki İmgelerde Farklılıklar	43
III.4. Yer Adları ve Mekanlarla ilgili İmgelerdeki Farklılıklar	44
III.4.1. Yer Adları İle İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	44
III.4.2. Mekanlarla İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	51
III.5. Uluslar ve Topluluk Adları İle İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	58
III.5.1. Uluslarla İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	58
III.5.2. Topluluk Adları İle İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	64
III.6. Kişi Adları İle İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	70
III.7. Bitki Adlarıyla İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	77
III.8. Dil İle İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	82
III.9. Kültür İle İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	85
III.10. Tarihsel Olaylarla İlgili İmgelerdeki Farklılıklar	90
III.11. Haasse İle Yourcenar'ın Yapıtlarındaki İmgelerde Benzerlikler	92
III.12. Dinsel İmgelerdeki Benzerlikler	93
III.13. Coğrafi Oluşumlarla İlgili İmgelerdeki Benzerlikler	97
III.13.1. Dağ İmgesindeki Benzerlikler	97
III.13.2. Deniz İmgesindeki Benzerlikler	101
III.14. Giysilerle İlgili İmgelerdeki Benzerlikler	103

Sonuç

Tezin Özeti

Abstract

Kaynakça

GİRİŞ

Bu çalışmamızda Hollandalı yazar Hella Haasse'nin *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg* adlı yapıtları ile Fransız yazar Marguerite Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* ve *Zenon* adlı yapıtlarındaki Doğu imgelerini incelemeyi amaçlamaktayız.

İki çağdaş kadın yazardan seçtiğimiz bu dört yapıt, Doğu imgelerini yoğun bir şekilde içermeleriyle dikkat çekmektedir. Haasse'nin yapıtlarında Endonezya, Ceylon, Java, Sumatra ve Surabaya'ya ait imgelere geniş bir şekilde yer verilirken, Yourcenar'ın yapıtlarında daha çok Küçük Asya yani Anadolu, Suriye, Cezayir, İsrail, İran, Irak, Hindistan ve Mısır'a ait imgeler yer almaktadır.

Yukarıda adı geçen iki yazarın, Doğu'da yer alan bu ülkeler, halklar ve onlara ait imgelere yapıtlarında yer vermesi elbette rastlantısal bir olay değildir. Bu, yazarların kendi ülkeleri olan Hollanda ve Fransa'nın, Batılıların söylemiyle "kolonyalizmde" Türkçe söylemiyle "sömürgecilikte" ileri gitmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Hollanda ve Fransa'nın sömürgeleri bellidir. Bu yüzden, Fransız yazarın yapıtlarında daha çok Hindistan, Ortadoğu, Anadolu ve Afrika'ya ilişkin imgeler yer alırken, Hollandalı yazarın yapıtlarında Doğu Hint Adalarına, Endonezya'ya ilişkin imgelerin bulunması doğaldır.

Sömürgeler ve buralardaki halklar, Batılılara, farklı kültür ve yaşam tarzına sahip olmaları yüzünden daima gizemli görünmüştür. Doğu'nun geri kalmışlığından çok bu yönü ilgilendirmiştir Batılıyı. Bunu, bir çeşit yüzleşme olarak da

adlandırabiliriz. İster bir Hollandalı, ister bir Fransız olsun, sömürgelerde Batı'da olan veya olmayı öteki ile, yani Doğu ile yüzleşerek anlamaya çalışmıştır. Oryentalist söylemde Doğu, her zaman Batı'dan farklı bir şekilde, Batı'nın sahip olduğu varsayılan bilim, demokrasi ve ilerleme gibi özelliklerle kıyaslanarak tanımlanır. Doğu biraz durağandır. Lord Cromer'e göre Doğulu duygusaldır, bünyesi mantığı pek kaldırmaz. Doğu kendisini anlatamaz, bu yüzden Batı, kendisi için konuştuğu gibi Doğu'yu da dillendirir.

Batı, Doğu'yu genellikle bir dişi olarak betimlemiştir. Doğu ile karşılaşmasında, kendisini “gelinin tülünü kaldıracak damat”¹ gibi hissetmiştir. Tablolarda, gezi kitaplarında, öykülerde, şiirlerde büyüleyici egzotik güzellikteki Doğulu kadınlar, zengin fakat çirkin Doğulu erkeklerle birlikte, bir eşitsizlik duygusu uyandıracak biçimde sunulmuştur. Öteki'nin barbarlığında kendi uygarlığını arayan Avrupa, kendisinin Doğu'yu aydınlatma ve oraya özgürlük götürme misyonuyla donatıldığını ilan etmiştir.

William Allan'ın 1838 tarihli “İstanbul'da Köle Pazarı” adlı tablosunda resmedilen, erkek karşısında tam bir baş eğme rolüne itilmiş kadının çaresizliği, kötü yazgısını kabullenişindeki acıklı hali, Batılının vicdanını rahatlatır. Çünkü sömürgelerde tüm Doğulular, özellikle de kadınlar bağımlılık altındaydı. Onların Batı egemenliği altındaki bağımlılıkları, köle pazarlarına sürülmelerinden daha vahşi olamazdı.²

---

¹ Bulut, Yücel, *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2002, s.25

² Parla, Jale- Tayfur, Kemal, “*Hayali Doğu: Oryantalizm*”, *Atlas*, Sayı: 96, Mart 2001, s.61

İşte bütün bu düşünceler ışığında Batılı, Doğu'ya gitmeyi, oradaki bozuklukları düzeltmeyi adeta bir hak gibi görür kendinde. Hazır gitmişken de Doğu'nun nimetlerinden yararlanmaktan alıkoyamaz kendini. Tıpkı Fransızların Mısır ve Cezayir'de, Hollandalıların Endonezya'da yaptıkları gibi.

Batılının sahip olduğu, "ben" ve "öteki" bilinci, kültürden kaynaklanan farklı sosyal bir davranışın sonucudur. "Öteki", ayrı bir kültüre ait olan insan veya gruptur. Ayrı bir kültür ve yaşam tarzı geliştiren grup, "ben"den farklı olandır, yani "öteki"dir. Kültür kompleksi ne kadar gelişmiş ise farklılık, "ben" ve "öteki" bilinci o kadar derin ve güçlü olur.³ Batılı mantığına göre, Cezayir ile Endonezya, İran ile Tunus ya da Körfez ve emirlikleri arasında pek bir fark yoktur.

Sömürgecilik sürecine değin Batı'da Doğu'ya ilişkin üretilen bilgi, Batılıların düşsel, kişisel ve psikolojik dünyalarına ait duyguların ifadesidir. Doğu'yu tanımlamaya ilişkin kullanılan imgelerin en çarpıcılarından biri, peçe imgesidir. Peçe, Doğu gerçekliğini gizler, hem Doğu'nun hem de dişiliğin perdelendiği bir imgedir. Doğulu olunca, onu merak eden, çözmek isteyen de olacaktır ki, bu da Batılıdır:

"Peçeler içindeki yaratıklar kalabalığı, Suriye çölünü geçerken, develer üzerinde sarsılıyordu."⁴

---

³ İnalçık, Halil, *Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün*, Doğu Batı Dergisi, Sayı 2, Nisan 1998, s.20

⁴ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus'un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.115

Batı daha önce de belirttiğimiz gibi, kendisini, Doğu'ya karşı "biz" ve "onlar" ya da "ötekiler" şeklindeki bir kıyaslamadan hareket ederek savunur, sürekli bir kıyaslama söz konusudur, bunu Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* adlı yapıtında da görüyoruz:

"Çevirmenlerimin beceriksizliklerine karşın, bizim kendi düşünürlerimizi andıran ama bu Hintli tarafından daha mutlak bir sonla belirtilen kavramları sezinledim."⁵

"Hindistan'ın biberi, Baltık bölgelerinin kehribarı bize ne denli uzaksa, onların da bizi peş peşe uzanan tacirlerin taşıdıkları birkaç maldan öteye tanıma olasılıkları olmayan, bizim de hiç tanımadığımız nemene imparatorluklar mı bulacaktım?"⁶

Ötekiler, Batılının aklındaki korkuların, merakların, hayallerin somutlaştırılmış örnekleridir. Bu yüzden biraz tehlikeli, tepkileri bazen ölçsüz ve gizemlidirler. Despot bir yönetimleri vardır, köleliğe eğilimlidirler. Doğu, cariyeleri, haremli ve yöneticileriyle adeta bir masal dünyasıdır. Batılının imgelemindeki masal dünyasının somut bir örneğidir. Bu yüzden Doğu hakkında üretilen imgeler, bir çırpıda yok olacak türden değildir. Çünkü bu imgelerin kaynağı, Batılının aklıdır. Oradan üremekte, çoğalmakta ve yayılmaktadır.

---

⁵ a.g.y., s.117

⁶ a.y., s.45

Haasse ve Yourcenar gibi Doğu ile ilgilenen yazarların yaptığı şey ise bu imgeleri edebiyat alanına yansıtmak, metinsel bir söylem içine çekmek olmuştur. Bu iki yazar ve aynı alana eğilen diğer tüm Batılı yazarlar Doğu'yu, keşfedilmesi, kurtarılması ve uygarlaştırılması gereken bir "öteki" olarak sunmaktadırlar. Övülse de yerilse de Doğu, Doğu'dur. Batılı övgü hakkını da yergi hakkını da kendisinde bulur. Doğu bazen sırtı sıvazlanan, başı okşanarak aferin denilendir, bazen de kaş çatılarak hor görülendir.

Hella Haasse'nin *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg* adlı yapıtları ile Marguerite Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* ve *Zenon* adlı yapıtlarında gerçekleştireceğimiz Doğu imgeleri araştırmasında, imgebilim ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi yöntemlerinden yararlanmamızın, bizi sağlıklı sonuçlara ulaştıracağını düşünmekteyiz. Bu bağlamda "belirleme", "gruplandırma" ve "kullanılacak teknikler" önem kazanmaktadır. Ayrıca neyin Doğu'ya, neyin Batı'ya ait bir imge olduğunu saptayabilmemiz için, imgebilim ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi dışında, tarih, coğrafya, felsefe, sosyoloji, teoloji hatta sanat tarihi gibi bilim dallarından yararlanmamız gerekecektir. Aksi halde eksiklikler ortaya çıkabilir ve çalışmamızda istediğimiz sonuca ulaşmamız güçleşir. Bu bilim dallarının ne kadar gerekli olduğuna, tarih biliminden bir örnekle açıklık getirebiliriz. Örneğin, "Partlar"ın Eskiçağda, İran, Mezopotamya ve Van çevresinde yaşamış bir uygarlık olduğunu bilmeyen veya araştırmayan bir araştırmacı, doğal olarak imgeleri sınıflandırırken bunu "Uluslar ile İlgili İmgeler" kategorisine koymayıp atlayacaktır. Partlar'ın yaşadıkları bölge Doğu'da yer aldığına göre onlar da Doğulu bir ulustur ve araştırılmaları gerekir. Görüldüğü üzere coğrafya da hemen işin içine girmektedir.

Örnekleri bu şekilde çoğaltmak mümkündür. Çalışmamızda, karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde yaygın olarak kullanılan “ortak olanlar” veya “ortak olmayanlar”ı araştırmayı hedeflemekteyiz. Ağızdan ağıza, bir ülkeden bir diğerine geçen, ortak veya farklı olgular karşılaştırmalı edebiyat alanında yapılan çalışmalar için iyi bir kaynak niteliğindedir. Hemen belirtmemiz gereken konu ise, asıl kullanacağımız yöntemin “Karşılaştırma yöntemi” olacaktır. Karşılaştırmayı da rasgele değil, yapıtlar arasındaki “karşılaştırılabilir” özellikleri ele alarak yapacağımızı belirtmeliyiz. Çalışmamızda imgeleri iki bölümde incelemeyi amaçlamaktayız;

1. Yapıtlarda yer alan Doğu imgelerinde görülen farklılıklar
2. Yapıtlarda yer alan Doğu imgelerinde görülen benzerlikler.

Çayın Efendileri, Oeroeg, Hadrianus'un Anıları ve Zenon'daki Doğu imgelerinde yer alan benzerlikleri ve farklılıkları araştırırken bir sınıflandırma da yapacağız. Bu sınıflandırmayı genel hatlarıyla şu şekilde gerçekleştirmeyi düşünüyoruz: İlk olarak yer ve mekan ile ilgili imgeler (bu alt başlıklarla, yer imgeleri ve mekan imgeleri olarak iki gruba ayrılmıştır), İkinci grupta ise uluslar ve topluluk adları ile ilgili imgeler yer almaktadır (bu da alt başlıklarla, uluslar ile ilgili olan imgeler ve topluluk adları ile ilgili olan imgeler şeklinde iki grupta incelenecektir). Kişi adları ile ilgili imgeler ise bir sonraki grubu oluşturmaktadır. Bitki adları, kültür, tarihsel olaylar ile ilgili imgelerin yanı sıra, dinsel konuları yansıtan imgelere de değinilecektir.

İmgeleri alıntılarken Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* ve *Zenon* adlı yapıtlarının Nili Bilkur ve Müntekim Ökmen tarafından Türkçe'ye yapılmış olan çevirilerinden yararlanacağız. Haasse'nin *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg* adlı yapıtlarının Hollandaca olması ise doğal olarak bu kaynaklardan yapacağımız alıntıları Türkçe'ye çevirme zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Bu nedenle Hollandalı yazarın yapıtlarından yapacağımız alıntıları aynı zamanda Türkçe'ye çevirerek bir tutarsızlığın oluşmasına meydan vermemeye ve araştırmamızın daha anlaşılır olmasına çalışacağız.

Bütün bunlar yapılırken dikkat edeceğimiz nokta, “metne bağlı incelemeyi” nasıl yapacağımızı iyi saptamak olacaktır. Bunu gerçekleştirebilmek için elimizdeki yazınsal yapıtları birer metin olarak göreceğiz ve öz (içerdiği konu) açısından irdelleyeceğiz. Bunu yaparken de “imge” en küçük konu birimi olacaktır. Bu alanda imgebilim ve karşılaştırmalı edebiyat bilimine başvurmamız zorunlu olacaktır. Ülke ve bireylerin karakterlerini, sosyal, coğrafi ve dinsel olguları da göz önünde bulunduracağız. Bu konuya biraz daha açıklık getirmemiz gerekirse şunları ekleyebiliriz: Bir Batılı için Hindistan, Anadolu, Endonezya ya da Mısır neyi çağrıştırmaktadır? Yine, bir Hintli, Endonezyalı, Türk veya Arap, Batılının gözünde nasıl bir imgeye sahiptir? Doğu coğrafyasında yaşayan insanların yaşam biçimleri, gelenek ve görenekleri, kültürleri, dinsel inançları ve yaşamları (Müslümanlık, Müslüman, cami, Yahudilik, Yahudi, Budizm, Budist, doğu tapınakları vb.) nelerdir, bu olgular Avrupalının imgelemine ne şekilde yansımaktadır? İşte bu sorulara yanıt bulmak için daha önce de belirttiğimiz gibi sınıflandırmalar yapmamız, daha sonra saptadığımız Doğu imgelerini gruplandırmamız ve ardından imgebilim ve

karşılaştırmalı edebiyatın söz konusu inceleme tekniklerinden yararlanmamız gerekecektir. Bu iki yazarın yapıtlarında imge araştırması yaparken, karşılaştırmalı edebiyat biliminin inceleme yöntemlerinden “pozitivist yöntem”e de baş vuracağız. Pozitivist yöntem kısaca değinecek olursak; bu yöntem, edebiyat ürününü, yazarının kalıtım, yaşantı ve okuma yoluyla elde ettiklerinin bileşkesi olarak görme esasına dayandığından yapıtlar çözümlenirken yukarıda adı geçen yazarların yaşamlarını da göz önünde bulunduracağız. Tipolojik benzerlikler ya da analojiyi de hesaba katacağız. Ancak araştırmamızın bütününde araştırmacıya bir anlatım rahatlığı sağlayan, onu bir tek yöntem içinde bunalıp kalmaktan kurtaran, eklektik (çeşitli sistem ve kaynaklardan derlenmiş), yani çoğulcu inceleme yöntemine de başvuracağız. Bu çoğulcu inceleme yöntemine göre, daha önce adı geçen dört yapıtı öne çıkan özelliklerine göre ele alacağız.

Hollandalı Haasse ile Fransız Yourcenar’ın yapıtlarındaki Doğu imgelerini ele almadan önce, çalışmamıza imgebilim, karşılaştırmalı edebiyat bilimi ve oryantalizm konusunda kısa bilgiler vererek başlayacağız.

I. BÖLÜM

I. İMGEBİLİM VE KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT BİLİMİ

I.1. İMGEBİLİM

İmgebilim, Prof. Dr. Gürsel Aytaç tarafından şöyle tanımlanıyor: “[imgebilim] çeşitli kültürlerde geçerli olan toplumsal ilişkileri düzenleyiş, insana bakış, sorunları algılayış, estetik beğeni, değerler dizgesi gibi alanları içerir. Bu alanlarda geliştirilmiş olan bilimsel bilgilerden yararlanır.”¹

Prof. Dr. Onur Bilge Kula ise imgebilimi şöyle değerlendiriyor: "Tarih, yazını; yazın felsefeyi ve öbür bilimsel etkinlik alanlarını etkiler. Herhangi bir kültürel uğraş alanındaki değerlendirim, salt o alanın sınırları içerisinde kalmaz; yaşamın ve kültürün başka bölümlerine de yansır. İmgebilim, yanlış değerlendirmeleri önlemek için, yukarıda anılan bilim dallarının bulgularından yararlanır. İmge araştırmaları, söz konusu ulusal topluluklar arasındaki insancıl ilişkileri ve iletişimi zorlaştıran tarihsel birikimi açığa çıkarmayı, iki kültürü ve o kültürler içerisinde yetişmiş insanları karşılıklı saygı ve kabul çerçevesinde yakınlaştırmayı amaçlar."²

İmgebilimsel araştırmalar, metinlerarasılık, yazınlararasılık ve kültürlerarasılık gibi irdeleme yöntemlerinden elde edilen bulguları da gerektirmektedir. Bu ayrıştırma işlemi tarihsel metinler söz konusu olduğunda daha

¹ Aytaç, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, s.94-95.

² Kula, Onur Bilge, Prof. Dr., *Alman Kültüründe Türk İmgesi*, Gündoğan Yay., Ankara, 1993.

da önem kazanmaktadır; çünkü, söz konusu tarihsel metinler yazı biçimi (ör. gotik), sözdizimi, dilbilgisi, kısaca dile ve metne yüklediğimiz anlamlar çerçevesinde baktığımız ürünlerdir. Bu yazılı ürünler, aradan geçen zamanda her bakımdan anlam değişimi ya da anlam kaymasına uğradığı için, bilgiye dayalı eleştirel bakışı ve böylece inceleme nesnesinin iç ve dış ilintisini belirlemek gerekmektedir. İşte burada disiplinlerarası çalışmak zorunluluk haline gelir.

Metinlerarasılık, kültürlerarasılık ve yazınlararasılık yöntemlerine başvurarak, nesnel bilgi üretme yönünde bilim ve kültür dünyasına önemli katkılarda bulunulabilir. Örneğin Batının Türk'e bakışını pekiştiren imgeler, olanak olduğunca bütün boyutları ve bağlantılarıyla ortaya çıkarılabilir. Bu bağlamda pekişen imgelerin nasıl oluşturulduğunu, Türk'e veya İslam'a ilişkin değerlendirmeleri ve yargıları bugün nasıl belirlediğini göstermesi bakımından bu alandaki çalışmalar önemlidir.

I.2. İMGEBİLİM VE KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT BİLİMİ İLİŞKİSİ

Karşılaştırmalı edebiyat alanında bir yabancı ulusun imgesini ortaya çıkarma eğiliminin somut örneği olarak Carré'nin yapıtı "*Les écrivains français et le mirage allemand*" (*Fransız yazarları ve kötü Alman görüntüsü*) anılır. Oysa bu kitapta daha çok, politik kaygı ön plandadır: Carré; Fransız-Alman ilişkilerinin geleceği konusunda düşüncelerini ortaya koymak için edebiyatı araç olarak kullanmıştır. İmge çalışmalarının edebiyat bilimi, dolayısıyla karşılaştırmalı edebiyat bilimi dışında sayıldığı görüşü bir dereceye kadar doğrudur. Eğer yürütülen araştırma, salt edebiyat yapıtlarıyla sınırlandırılmışsa imge yalnızca bir araştırma konusudur. İşte o durumda imge araştırması bir karşılaştırma alanı olabilir, ama eğer imge, edebiyatla sınırlı değil de yazılı her belgeyi içine alan bir yelpazede araştırılıyorsa, o zaman karşılaştırma çalışması değil, kültür-, tarih vb. bilim dalları araştırması sayılır. İmge araştırması, yazarların başka ülke edebiyatları hakkındaki görüşünü de ortaya çıkarıyorsa, edebiyat bilimine katkıda bulunuyor demektir.

Karşılaştırmalı edebiyatın imgebilimle ilişkisi, imgebilimin edebiyat alanındaki etkinliğini önemsemesine, ama başka alanlardaki bulgularıyla doğrudan ilgilenmemesine dayanır. İmgebilimin ideolojik düşüncenin bir parçası olmadığını, tam tersine ideolojilerden arınmayı amaçladığını düşünürsek, karşılaştırmalı edebiyatta imge araştırmalarının da ulusalüstünü hedeflemesi açısından bu iki disiplinin birbirlerine ters düşmediklerini söyleyebiliriz. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi araştırmalarının farklı ulusların edebiyat bilimcilerini, yazarlarını, kısacası edebiyat dünyalarını yakınlaştırması, salt edebiyatın dışında barışçıl bir hizmet olarak da değerlendirilebilir.

1.3. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYAT TERİMİNİN ORTAYA ÇIKIŞI

Karşılaştırmalı Edebiyat terimi en az “edebiyat tarihi” terimi kadar gerekli bir terimdir. Karşılaştırmalı Edebiyat terimine bir karşılık bulmak, Fransa’yı taklit eden diğer dillerde bazı güçlükler yaratmıştır. Fransızcası *littérature comparée* olan terim, İtalyanca’da *litteratura comparata*, İspanyolca’da *litteratura comparada*, Japonca’da *hikaku bungaku*, İngilizce’de *comparative literature*, Almanca’da *vergleichende literaturwissenschaft*, Hollandaca’da ise *vergelijkende literatuurwetenschap* olarak yerleşmiştir.

Marc Bloch, bu bilim dalına ilişkin bir adın ortaya çıkışının bile önemli bir olay olduğunu belirtmektedir. Çünkü bu gelişme, kesin bir bilinçlenmeye doğru gidildiğine işarettir.

Karşılaştırmalı edebiyat’ın geçmişini tarih öncesine kadar götürmek olasıdır, çünkü herhangi iki edebiyat aynı anda ortaya çıktıklarında karşılaştırıldılar. Bu duruma, Yunan ve Latin edebiyatlarını ya da XVIII. Yüzyıldaki Fransız ve İngiliz edebiyatlarını örnek verebiliriz. Ulusal bir önceliğin kabul veya reddedilmesi anlamına da gelen karşılaştırmalı edebiyat alanında, pozitivist ve hatta bilimsel dönemde bile karşılaştırılan edebiyatların kökenleri asla unutulmamıştır. Siyasal bir nitelik taşıyan şovenist hak iddialarının, çoğu zaman etnik üstünlük iddialarını da beraberinde getirmeleri yüzünden bu tür bir yaklaşımın kınanması gerektiği görüşündeyiz.

Karşılaştırmalı edebiyat, her edebiyatın özgün olduğunu kabul eden bir bilim dalıdır. Karşılaştırmalı anatomi, karşılaştırmalı fizyoloji ve ardından karşılaştırmalı mitoloji, karşılaştırmalı tarih, karşılaştırmalı coğrafya gibi bilim dalları, karşılaştırmalı edebiyatın doğuşuna zemin hazırlamışlardır. Fransa'da karşılaştırmalı edebiyat'ın gerçek öncüleri Abel Villemain, J.J. Ampère ve Philarète Chasles olmuştur.

Villemain, 1829 yılında yayınlanan *Cours de littérature française (Fransız Edebiyatı Dersleri)* adlı yapıtında İngiltere ve Fransa'nın birbirlerine etkilerini ve 18. yüzyılda İtalya'daki Fransız etkisini ele almıştır. Yapıtının önsözünde "karşılaştırmalı edebiyat" ifadesini kullanan Villemain, 1828 yılında verdiği dersler sırasında da "karşılaştırmalı bir tabloyla Fransız düşüncesinin yabancı edebiyatlarla karşılıklı alış veriş içinde bulunduğunu" göstermek istediğini belirtiyordu.

J.J. Ampère, 1826'dan itibaren kendini "tüm şiirlerin karşılaştırmalı edebiyatını yapmaya adanmış kişi" olarak tanınmaktaydı. Ona göre, eğer edebiyat bir bilim ise, hem tarihin hem de felsefenin ilgi alanına girmektedir. Güzelliğin doğasını inceleyen sanatlara ya da edebiyatın felsefesine girişmek için henüz çok erken olduğunu savunmaktaydı. Fransa'da esthétique gibi Almanca sözcükler giderek yaygınlaşmaktaydı. Bu yüzden Ampère, tarihe öncelik tanınmasını öneriyor ve "Edebiyat ve sanat felsefeleri bütün toplumlardaki sanat ve edebiyatların karşılaştırmalı tarihine dayandırılmalıdır" görüşünü taşıyordu.

Chasles ise, edebiyat tarihini, siyasi ve felsefi tarihten ayırmayı öneriyordu ve bir düşünce tarihi oluşturmak, “Birbirlerini karşılıklı etkileyen ulusları” göstermek istiyordu. Bunu da, bir süre birlikte çalıştığı Edgar Quinet ile Collège de France’daki derslerinde (1841-1873) gerçekleştirecektir. Edgar Quinet’ye Güney bölgesi edebiyatları, Chasles’a ise Kuzey edebiyatları düşmüştü. Chasles, 1835 yılında, diğer toplumlarla hiçbir entelektüel alış verişi olmayan bir toplumun, sadece büyük ağdan kopmuş bir düğüm olduğunu savunmaktaydı.

1.4. KARŞILAŞTIRMALI EDEBİYATIN BİLİMSEL YÖNÜ

1895 yılında yayımlanan Louis Paul Bertz'in *Heine in Frankreich (Heine Fransa'da)* ve Joseph Texte'in *J.J. Rousseau et les origines du cosmopolitisme littéraire (J.J. Rousseau ve Yazımsal Kozmopolitliğin Kaynakları)* başlıklı tezleri büyük yankı getirmiştir ve hâlen de önemlerini korumaktadır. Ertesi yıl her ikisi de Zürih ve Lyon üniversitelerine karşılaştırmalı edebiyat profesörü olarak atandılar. 1900 yılında ölen Texte'nin ardılı *Goethe en France (Goethe Fransa'da)* adlı yapıtın yazarı Fernand Baldensperger olmuştur. Yine 1903'te genç yaşta ölen Betz, 1897 yılında ilk karşılaştırmalı edebiyat bibliyografyasını yayımlamıştır. Son bibliyografya ise 1904 yılında Baldensperger tarafından yayımlanmıştır.

Bilimsel gelişiminin ilk döneminde karşılaştırmalı edebiyat, özellikle "öncü" niteliğindeki araştırmacılar sayesinde Batı Avrupa'da hatta Amerika'da nitelikli yazımsal örnekler vermiştir. Bazı üniversitelerde düzenli olarak, bibliyografya öğretiminden yararlanılıyordu ve karşılaştırmalı edebiyatın , edebiyatın bir kolu olarak ortaya çıkmasıyla, ulusal edebiyatların yetiştirdiği büyük tarihçilerin, uzmanların çabalarına büyük katkıda bulunduğ u görüldü.

Brunetière 1890-1891 yıllarında Paris'te Yüksek Öğretmen Okulu'nda karşılaştırmalı edebiyat dersleri verdi. Yine Paris'te 1900 yılında düzenlenen Uluslar arası Tarih Kongresi'nde karşılaştırmalı edebiyat tarihi bölümü başkanı seçildi. Brunetière, ulusal edebiyat tarihlerinin yetersizliğini bildiğ inden, Batı dünyasındaki büyük edebiyat hareketlerinin bir tarihinin yazılmasını istiyordu. 1902-1908 yılları

arasında çıkarılan Karşılaştırmalı Edebiyat Gazetesi (Journal de littérature comparée) bu alanda önemli bir yere sahiptir. yönetmeni Emile Faguet'yi de, Brunetière ile birlikte anmakta yarar vardır.

I. Dünya Savaşı sonrasında, bir irenizm³ ve kozmopolitizm isteği ile ortaya çıkan birkaç Fransız edebiyatçı, karşılaştırmalı edebiyatın, kendi sınırlarını aşmak için en uygun araçlardan biri olduğunu düşünüyorlardı. 1928 yılında Oslo'da düzenlenen kongrede Hollandalı Paul van Tighem'in girişimleriyle Uluslararası Modern Edebiyat Tarihi Komisyonu kurulmuştur. Kaynak olacak yapıtların ise ortak bir heyet tarafından hazırlanmasına karar verilmiştir. Bunlardan sadece bir tanesi olan *Répertoire chronologique des littératures modernes* (1937) (*Modern Edebiyatların Kronolojik Repertuarı*) alanında önemli bir yapıttır. Komisyon, 1931'de Budapeşte'de, 1935'te ise Amsterdam'da kongreler düzenlemiştir. Son toplantısını ise 1939 yılında Lyon'da yapmıştır.

1939 yılından başlayarak, karşılaştırmalı edebiyatın dikkate değer bulgulara sahip olduğu görülmektedir. Uluslararası yazınsal ilişkiler tarihi, özellikle de kaynak ve etkileşimlerin aktarılması, tema ve motiflerin incelenmesi, Batı edebiyatının ve bu edebiyata ait dönüm noktalarının ve yazınsal türlerin tarihi, bu bulguların önemli başlıklarındandı. Eldeki bu kaynakların gerçeğe uygunluğu yirmi yıl boyunca tartışılmıştır. Karşılaştırmacılar estetiği, geçerliliğini yitirmiş bir pozitivistin ilkelerine mal etmekle suçlanmışlardır.

---

³ İrenizm: Farklı mezheplere bağlı Hıristiyanlar arasındaki sorunları ılımlı bir yaklaşımla çözmeyi amaçlayan doktrine verilen isim.

Sözünü ettiğimiz dört yapıtta yer alan Doğu imgelerinin araştırılmasına geçmeden önce, çalışmamızın ikinci bölümünde oryantalizme kısaca değinmemizin yararlı olacağını düşünmekteyiz. Çünkü Doğu'nun Batı'da ne şekilde algılanacağı konusunda oryantalist çalışmalar büyük ölçüde rol oynamışlardır. Diğer bir deyişle, Doğu'yu doğululaştırmak, oryantalistler ve onların uğraş alanı olan oryantalizm sayesinde gerçekleştirilmiştir. Oryantalistler adeta Doğu ile Batı arasında bir çizgi çekmişler ve Doğu'yu genelde, tehlikeleri, geri kalmışlığı ve despot yönetim şekilleri ile ele almayı yeğlemişlerdir. Ayrıca, Doğulu halklar, onların dilleri, tarihleri, gelenekleri, edebiyatları ve dinleri hakkında yapılan araştırmalar oryantalizmin uğraş alanına girdiğine göre, bu çalışmamızda oryantalizme de yer vermemizin yararlı olacağına inanmaktayız. Haasse ve Yourcenar'ın çalışmamıza kaynak oluşturan dört yapıttaki Doğu imgelerini saptarken bu özellikleri de göz önünde bulunduracağız.

II. BÖLÜM

II. ORYANTALİZM

II.1. ORYANTALİZMİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Aslında oryantalist terimi, başlangıçta bugünkü anlamından oldukça farklı bir anlama sahipti: 1683'te oryantalist terimiyle kastedilen, "Doğu veya Yunan Kilisesinin bir üyesi" idi.⁴ Eleştirmen Arberry, oryantalist teriminin farklı kullanımlarından da söz etmektedir: 1691'de, Anthony Wood, Samuel Clark'ı bazı Doğu dillerini bilen anlamında ünlü bir "orientalian" olarak tanıtmaktaydı. Yine Byron, Child Harold's Pilgrimage'e ilişkin notlarında sık sık Thornton'un oryantalizmi üzerinde durmaktaydı. Bu dönemde, Hindistan'da, Hint eğitiminin temelini İngilizce olması gerektiğini savunan İngiliz yanlıları ile Hint edebiyatını ve Hintçe eğitimi destekleyen oryantalistler arasındaki tartışmalar dolayısıyla, "oryantalist" terimi belli bir kuşkuyla karşılanır olmuştur. Bu anlamda Charles Doughty, "Güneş beni bir Arap yaptı, fakat asla oryantalizme saptırmadı." demektedir.⁵ İngilizce sözlüklerde oryantalist terimi genellikle "Doğu dilleri ve edebiyatı ile ilgilenen kişi" şeklinde tanımlanmaktadır.

Gerhard Endress, orientalist sözcüğünün İngiltere'de ilk defa 1779'da Edward Pocock üzerine kaleme alınmış bir makalede karşımıza çıktığını belirtmektedir.⁶ Terim Fransızca'da 1799'da Magasine encyclopédique'de orientaliste şeklinde ve 1824'te Journal Asiatique'te Louis Langlés (1763-1824) için yayınlanan bir ölüm

⁴ A.J. Arberry, *British Orientalists*,: William Collins of London, Londra, 1943, s.8.

⁵ a.y., s. 9.

⁶ Endress, Gerhard, *An Introduction to Islam*, İng. Çev.: Carole Hillenbrand, (Edinburgh: Edinburg University Press, 1988), s.11.

ilanında görülür.⁷ 1838’de ise orientalisme, *Dictionnaire de l’Académie Française*’in bir maddesi oldu. Bu dönemde “oryantalizm” terimi, bütünüyle Doğu’nun (hem Yakın Doğu’nun, hem de Uzak Doğu’nun) incelenmesi anlamında kullanılmaktaydı.

Günümüzde çok sayıda oryantizm tanımı ile, oryantizme yüklenen pek çok farklı anlam karşımıza çıkmaktadır. Bu, oryantizmin hem tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlar kazanmasından, hem de oryantizm karşısındaki tutum farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, oryantizme yönelik çok sayıdaki farklı yaklaşımları iki temel kategoride toplayabiliriz.

Birinci kategoride, oryantizmin akademik bir merak dürtüsüyle oluşturulduğunu savunan ve doğal olarak da, oryantizme ‘olumlu’ bir anlam atfedenenlerin yaklaşım ve tanımları bulunmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyenler, oryantizmin iki farklı kültür dünyası arasında oynadığı ‘olumlu’ rolden söz etmeyi, yabancı bir kültürün tanınması konusunda yaptığı hizmetleri ön plana çıkarmayı yeğlemektedirler. Oryantistlerin objektif bilim kıstasları doğrultusunda bilgi ürettiklerini savunmaktadırlar. Oryantistlerin ürettikleri bilginin ya da kendilerinin, Batı dünyasının diğer yerlerinde sürdürdüğü sömürgecilik faaliyetlerinde gerçekleştirdikleri hizmetleri değerlendirmeye almama eğilimindedirler. Yaptıkları tanımlar da, bu eğilimi belirler niteliktedir.

---

⁷ Lowe, Lisa, *Critical terrains: French and British Orientalisms*, (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1994), s.3, dipnot 3: “Le nom nouveau d’orientaliste sous lequel quelques personnes aiment à confondre ceux qui étudient les langues de l’Asie et ceux qui cherchent à approfondir l’histoire de cette partie du monde, ce nom aurait pu être inventé pour M. Langlés, tant il exprimait bien ses goûts et les habitudes de son esprit.” [Asya dilleri üzerine çalışanlar ile dünyanın bu kısmının tarihini derinlemesine araştıranları birbirine karıştırmaktan hoşlananların kullandığı yeni ‘oryantist’ adlandırması, tercihlerini ve düşünce biçimini iyi ifade etmesi nedeniyle M. Langlés için uydurulmuş olabilir.]

Örneğin, “Doğulu halklar, onların dilleri, tarihleri, gelenekleri, dinleri ve edebiyatları hakkında bilgili kişiler anlamındaki- oryantalist terimi, aynı zamanda, Doğu dünyasının resmini yapan Batılı ressamı için de kullanılır.”⁸ John MacKenzie de, oryantalizmi benzer şekilde tanımlamakta; hatta oryantalizme karşıt anlamlar yükleyen Edward Said’e sitem etmeyi de ihmal etmemektedir: Oryantalizm terimi, Edward Said’e gelinceye dek sempatik bir çağrışıma sahipti. Doğu’nun dillerini, edebiyatlarını, din, düşünce, sanat ve sosyal yaşamını Batı için kullanılabilir hale getirmeyi amaçlıyordu.

Oryantalist araştırmaların önde gelen isimlerinden olan Bernard Lewis’in tanımı da şöyledir: “Birinci anlamında oryantalizm, Orta Doğu’yu, Kuzey Afrika’yı ziyaret etmiş ve gördüklerini veya hayal ettiklerini, romantik ve aşırı bir tarzda resmetmiş, çoğunlukla Batı Avrupalı ressamların oluşturduğu bir resim ekolüdür. Daha yaygın olarak kabul görmüş ikinci anlamında ise oryantalizm, ilkiyle bağlantısız olarak, “akademik uğraşın bir dalıdır”. Terim ve akademik bir disiplin olarak oryantalizm, Rönesans’tan itibaren Batı Avrupa’da akademik çalışmalarda büyük patlama ile başlar. Grekçe’yi inceleyen Helenistler, Latince’yi araştıran Latinciler, İbranice’yi araştıran İbraniceciler bulunuyordu. İlk ikisine verilen ortak ad ‘klasikçiler’dir, üçüncüsü ise ‘oryantalistler’ olarak adlandırıldı.”

İkinci kategoriye, oryantalizme “olumsuz” nitelikler atfeden tanımlar oluşturmaktadır. Bu tanımları yapanlar, birinci kategorideki tanımlardan farklı olarak,

---

⁸ Thornton, Lynne, *The Orientalists: Painter-Travellers, 1828-1908*, Paris, 1983, s.13.

oryantalizmi, toplumlar ve kültürlerarası ilişkilerde ona yüklenen işlev ve yarattığı sonuçları da göz önünde tutarak tanımlamaktadırlar. Bunlardan bir kısmı oryantalizmi, İslam dünyasını hıristiyanlaştırmak isteyen ve bu yönde çalışmalar yapan misyonerlik ile ilişkilendirmektedirler. Bu düşüncede olan araştırmacılardan M. Hamdi Zakzûk konuya ilişkin olarak şunları söylüyor: “Oryantalist, genel anlamıyla, bir bütün olarak Yakın, Orta ve Uzak Doğu’yu dili, edebiyatı, uygarlığı ve dinleriyle incelemeye çalışan Batılı bilim adamları için kullanılan bir isimdir. Burada bizi asıl ilgilendiren konu, Doğu’nun edebiyatıyla, tarihiyle, inançlarıyla, hukuk yapısıyla ve genel olarak uygarlığıyla ilgilenen Batı araştırmaları anlamındaki oryantalizmdir.”

Günümüzde oryantalizmin “olumsuz” anlam kazanmasında en ciddi katkıyı sağlayan isim kuşkusuz Edward Said ve onun “paradigma-kurucu bir yapıt” olarak değerlendirilen kitabı *Oryantalizm*⁹. Said yapıtında, Doğulu toplumlara ve kültürlerle ilişkin oryantalist bilgi ile sömürgeci ekonomik ve politik güçler arasındaki köklü tarihsel ve kurumsal ilişkiyi ortaya koymakta ve oryantalist bilgi üretiminin arkasında böyle devasa bir ekonomik, askeri ve siyasi güç bulunmadığında bu bilginin de üretilemeyeceğini vurgulamaktadır. Edward Said için oryantalist incelemeler Doğu kültürünü, sömürgeci güçlerin saldırısından korumak ve Doğulu kültürel formların yaşamasını sağlamak yerine, Batı’nın entelektüel, teknolojik, siyasî, askerî ve ekonomik üstünlüğünü dile getirmeyi amaçlıyordu. İktidarın bir aracı olarak Batı egemenliğini simgeliyordu. Said’e göre oryantalizm,

---

⁹ Said W., Edward, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Çev.: Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1989.

sempatik bir kavram, farklı ve egzotik kùltürlere duyulan akademik hayranlığın bir ürünü olma konumunu kaybetmiş ve Batılı güçlerce geliştirilmiş klişe ve efsanevî bir Doğu'nun yaratılmasının yazınsal bir aracı haline gelmiştir. İşte 1980'ler ve 1990'larda oryantalizm için bu yeni tanım egemen olmuştur. 'Oryantalizm' sözcüğü aynı zamanda 19. yüzyılın başlarında resim sanatının bir türünü tanımlamak için de kullanılmıştı. Bu tür, baskın olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya ait temaları içeren, Fransızların öncülüğünde, İngiliz ve diğer Avrupalı sanatçıların geliştirdikleri bir türdü. Bu anlamda oryantalizm, desenler, dokumalar, seramik ev eşyaları ve tabi ki mimari tarzlar konusunda karşılıklı kültürel etkileri tanımlamak için kullanıldı.

Edward Said, oryantalizmi, "hepsi birbirine dayalı bir çok şey" olarak anlamakta ve genel kabul gören anlamlarını "en kolay kabul gören akademik anlamı"ndan başlayarak sıralamaktadır: "Antropolog, sosyolog, tarihçi veya dilbilimci olsun, özel veya genel bir açıdan Doğu'yu öğreten, yazıya döken ya da araştıran kişi oryantalisttir ve yaptığı şey oryantalizmdir.

Bir de oryantalizmin üçüncü bir anlamı vardır. Bu anlamda oryantalizm, diğer ikisinden çok 'tarihi ve maddi" biçimde tanımlanmaktadır. On sekizinci yüzyıl sonlarını kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası kabul edersek, Oryantalizm Doğu ile uğraşan bir kurumdur; yani Doğu hakkında hükümlerde bulunur, Doğu hakkındaki yargıları onayından geçirir, Doğu'yu betimler, eğitir, iskan eder, yönetir;

kısacası Doğu'ya hakim olmak, onu yeniden kurmak ve onun amiri olmak için”
Batı'nın bulduğu bir yoldur.”¹⁰

Yukarıda iki farklı kategori altında sunulan tanımların, aslında birbirlerine kökten bir biçimde karşıt oldukları düşünülmemelidir. Oryantalizmin, Said'in doğru bir biçimde gösterdiği gibi, hem akademik bir yönü, hem de sömürge faaliyetleri ile bir ilişkisi, hem dinî ve kültürel bir yönü bulunmaktadır. Kategoriler arasındaki fark, özellikle oryantlizmi sempatik ve masum bir uğraş alanı olarak göstermek isteyenlerin, oryantlizmin bu yönüne ilişkin özel vurgularından kaynaklanmaktadır. Oryantalizmin Doğu'yu Batı'nın kullanımına sunmak için yeniden inşa ettiği, Doğu'yu doğululaştırdığı ya da Batı'nın Doğu üzerinde hegemonya kurmasında etkili bir işlev üstlendiği savlarının doğru olduğu düşünülebilir. Oryantalizmin, Doğu kültür mirasının korunmasına katkıda bulunduğu, hatta Doğu toplumlarının kendi modernleşmelerini gerçekleştirmelerinde sömürgeciliğin ve oryantlizmin olumlu rolü olduğuna ilişkin savlar da bulunmaktadır. Bugün Doğu'nun birçok sanat yapıtı Batı ülkelerinin müzelerini süslemektedir. Söz konusu yapıtlar Doğu'da kalmış olsalardı sonları ne olurdu? Gibi sorular sorulabilir. Ancak oryantlizmin, Doğu kültürlerinin korunması ve canlandırılması şeklinde bir hedefinin olduğunu söylemenin abartılı ve yanlış olacağı düşüncesindeyiz.

İki kategoride sunduğumuz tanımları benimseyenler, bu düş gücünün, tüm dünya tarafından genel olarak kabul görebilecek nitelikteki kısmı üzerinde fazlasıyla

---

¹⁰ a.g.y., s.15-16.

vurgularda bulunmayı yeğlemiş ve bu şekilde oryantalizmin akademik düzeyde "yasallığı"nı sağlamaya çalışmışlardır. İkinci kategorideki tanımlar ile, oryantalizmin başka bir yüzünün daha olduğu gözler önüne serilmeye çalışılmaktadırlar. Burada oryantalizm, Doğulu toplumların kültürel özelliklerine ya da sosyal, siyasal, askeri kurumlarına ve geleneklerine ilişkin bir merak dürtüsüyle gerçekleştirilen akademik çalışmalardan öte anlamlara sahiptir.

Edward Said, tartışma yaratıcı çalışmasında, Foucault'nun kullandığı söylem, arşiv, bilgiye arkeolojik bakış, soykütüğü, iktidar tipleri ve bilgi-iktidar ilişkisi gibi birbirleriyle yakından ilgili temel kavramları ve yöntemi oryantalist söyleme uyarlayarak, oryantalizmin söylemsel bir analizini sunmaya çalışmıştır. Said'in oryantalizmi çözümlene denemesi, feminist teori, post-kolonyal teori, sub-altern (ikincil) çalışmalar gibi pek çok farklı kültürel araştırmalar alanında da bir başlangıç olarak değerlendirilmiştir. Said'in kullandığı yönteme ilişkin bazı eleştiriler ve eleştiri ile birlikte bu yöntemi bir takım düzeltmeler ile pekiştirmek iddiasını taşıyan çalışmalar da kaleme alınmıştır.

II.2. İLKÇAĞLARDA DOĞU-BATI AYRIMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Çalışmamızın amacına yönelik olarak, Doğu ile Batı arasındaki ayrımın ne zaman ve nasıl ortaya çıktığına kısa bir şekilde değinmemizin yararlı olacağını düşünmekteyiz. Doğu ve Batı arasındaki ilişkiler binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir ve bu tarihsel süreçte çok farklı özellikler göstermiştir. Hem Doğu'da hem Batı'da kendisine, her iki toplum arasındaki karşılıklı ilişkileri sürdürme misyonunu yüklemiş toplumlar ve devletler tarih sahnesinde rol almışlar ve üstlendikleri görevleri yerine getirdikleri sürece temsilcisi oldukları uygarlık içerisinde kabul görmüşler, ya da yok olup gitmişlerdir. Ancak uluslarının sözcülüğünü ya da önderliğini üstlenmiş devletlerin zamanla yerlerini aynı misyonu sürdürmek savıyla ortaya çıkan yeni devletlere bırakmış olmaları, Asya ile Avrupa arasındaki çelişkilerin, çatışmaların ve ilişki biçimlerinin temel niteliğini pek değiştirmemiştir. Örneğin başlangıçta Avrupa'nın Asya ile ticari ilişkilerinin denetimini elinde bulunduran Yunanistan, daha sonra bu önderliği Makedonya İmparatorluğu'na bırakmıştır. Ardından bu önderlik Roma İmparatorluğu tarafından üstlenilmiştir. Sonraki dönemlerde feodalite ve Bizans İmparatorluğu benzer bir işleve sahip olmuşlardır. Aynı şekilde Asya'da da savunma, siyasi ve ticari ilişkilerin denetimini elinde bulunduran güçler dengesi zamanla değişmiştir. Buna karşın, temel görevlerde ve örgütlenmede herhangi bir değişiklikle karşılaşılmamaktadır. Asur İmparatorluğu, Pers İmparatorluğu, Abbasi ve Emevi İmparatorlukları, Osmanlı İmparatorluğu bu görevi sırasıyla üstlenmiş imparatorluklardır.

Yunanistan'ın Asya ile olan ilişkileri tarih boyunca yağma ve resmi ticaret olmak üzere iki şekilde gerçekleşmiştir. Yağma yoluyla Doğu'nun üretim fazlasına çok daha büyük kârlarla el koymak ve Avrupa'ya sunmak imkanına sahip olmuştur. Buna ek olarak da, Yunanistan, kendisini Asya'dan tamamen ayırarak bir "yunanlılık" bilinci geliştirmiştir. Bu sayede Avrupa'nın Asya'ya karşı direnmesini ve bilincini örgütlemiş ve Doğu-Batı ilişkilerinin Avrupa aleyhine bir yönde gelişmesini önlemeye çalışmıştır. Yunanistan, hem Doğu'nun ürünlerini yağma ya da resmi ticaret yoluyla Batı'ya aktarabildiği ve hem de Asya'nın gereksinim duyduğu hammaddeyi karşılamak için Avrupa'yı örgütleme başarısı gösterdiği için söz konusu durumunu devam ettirebilmiştir.

Yunanistan ikinci bir adım olarak da, Doğu'nun Avrupa pazarlarına doğrudan girmesini engellemiştir. Bunun sonucunda Avrupa'da Rusya'dan Marsilya'ya kadar tek tip bir uygarlık doğmuştur. Bu uygarlık Doğu'dan bütünüyle ayrıydı ve Yunan uygarlığından da değişti.

Pers savaşları Yunanlılık bilincinde, dolayısıyla da Batılı bilincin oluşumunda bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaşlarla birlikte daha önceleri esrarengiz olan Doğu'dan ayrı olma bilinci, çok daha kesin bir biçimde yerleşmiştir.

Toplumlararası ilişkilerde görülen değişiklikler sonucunda hem Avrupa'da, hem de Asya'da yeni çözüm önerilerine sahip devletler ve imparatorluklar ortaya çıkmıştır. Doğu'nun tehditleri karşısında, yeni dönemde, Avrupa'nın yeni çözümü İskender'in Makedonya İmparatorluğu olarak somutlaşmıştır. İskender Anadolu

topraklarından Hindistan'a kadar tüm Asya topraklarını Avrupa egemenliğine dahil etmiştir. Ancak bu başarıları, aynı zamanda, Yunanlılığın ilk döneminin sonunu da getirmiştir. Çünkü Avrupa için askeri bir tehdit olmaktan çıkan Asya, ticari açıdan da Avrupa ticaret sistemine dahil olunca toplumlararası ilişkilerde Yunanistan'ın durumu tartışmalı bir hal almış ve bunun sonucunda da en parlak döneminde Yunanlılık son bulmuş ve tarih sahnesindeki yerini yeni şartlara daha iyi uyum sağlayacak olan Roma İmparatorluğuna bırakmıştır.

Aynı zamanda bütün bu etkileşimlerin ve çatışmaların bir sonucu olarak, Asya ile Avrupa'yı (Doğu ile Batı'yı) birbirinden ayıran sınır da, tarih boyunca sürekli yer değiştirmiştir. Avrupa ve Asya terimleri her ne kadar coğrafi bir anlama sahip görünse de, tarih boyunca, bu iki dünyanın sınırlarının sabit bir şekilde çizilememiş olması bu iki sözcüğün tarihi bir anlam taşıdığına işaret eder.

II.3. ORTAÇAĞ'DAN AYDINLANMA DÖNEMİNE DEK AVRUPA'DA

DOĞU İMGESİ

7. ve 8. yüzyıllarda Müslüman orduları Bizans imparatorluğu'nun Suriye'deki eyaletlerini, Mısır'ı ve Kudüs'ü ele geçirdiler. Kuzey Afrika, İspanya ve Sicilya'ya doğru ilerlediler. Arap fetihleri sonrasında Hıristiyan önde gelenlerinin ilk tepkileri tam olarak bilinmemekle birlikte, 7. yüzyılda yazılmış olan bazı yapıtlarda tepkinin çok da olumsuz olmadığı görülmektedir. Ancak 8. yüzyılın ortalarında Yuhanna ed-Dimeşki tarafından kaleme alınanlar, İslam dinine karşı yazılan eleştirilerin en önemlisiydi. Onun yazdıkları, ileriki tarihlerde İslam ve Doğu'ya karşı yapılacak eleştirilerde yoğun bir şekilde kullanılacaktı.

Haçlı Seferleri Batı'nın Doğu ülkelerinde ilk sömürge kurma çabasıdır.¹¹ Büyük İskender Hindistan'a kadar ilerlemişti ancak bu durum, yalnızca Avrupa'nın sınırını Asya topraklarında genişletmişti. Haçlı seferleri ile bölgenin tamamen işgaline girişilmemesi ve daha çok ticari ilişkileri denetleyebilecek noktalarda (Antakya, Kudüs, Urfa, Trablus gibi) devletler kurmuş olmaları da Avrupa'nın bu yeni siyasetinin göstergeleridir. Haçlı seferlerinin diğer önemli sonuçlarından birisi de, Doğu Akdeniz ticaretinin Avrupalılara yeniden açılmış olmasıdır. Böylelikle Batılılar Doğu'nun zenginliklerinden yararlanma olanağı bulmuşlardır.

---

¹¹ Bulut, Yücel, *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2002, s.46.

Haçlı Seferleri ile Doğu'ya gelen Batılılar, Doğu'nun zengin malları ile tanıştılar. Hindistan'dan gelen ipek, pamuk, reçine; İran'dan gelen çivit, Avrupa pazarlarına akmaya başladı. Batılı soylular daha önce hiç görmedikleri şeker, pirinç, kavun, patlıcan gibi yiyeceklerle tanıştı. Ardından moher kumaşlar, halılar, fildişleri, cam, ayna, inci ve diğer değerli taşlar Avrupa'ya getirildi.

Haçlılar Doğu dünyası'nın bilimde, edebiyatta, tıpta, felsefede göstermiş olduğu gelişmişlik düzeyine hayran oldular. Ticari mallar yanında ayrıca bir çok yazılı yapıt Avrupa'ya götürüldü. Doğu uygarlığının çeşitli yönlerinin Batı'ya aktarılışında Haçlı Seferleri önemli işleve sahiptir. Bu yönüyle , Haçlı Seferlerinin Doğu ve Batı uygarlıkları arasında belli bir düzeyde ilişki kurulmasına neden olduğunu söyleyebiliriz.

Avrupa'ya Doğu imgesini yaymada önemli bir kaynak olan ve 11. yüzyılın başlarında yazılan Chanson de Roland, zengin bir Doğu imgesi sunar. 12. yüzyıldan itibaren Latin yazarlar dikkatleri İslam dini ve Hz. Muhammed'e çevirdiler. Yazdıklarının doğru veya yanlış olması önemli değildi.

Marco Polo'nun seyahatnamesi Batılılar için Doğu hakkında önemli bilgiler içermektedir. Marco Polo'nun Çin'e yolculuk yapması, Moğol imparatorunun yanında yüksek görevlerde bulunması gibi gelişmeler onun Doğu Asya hakkında Batılılara birçok bilgi sunmasını sağlamıştır.

Marco Polo'nun yapıtı, Batılı tüccarlar ve devlet adamları için gerekli olan doğru bilgilerin yanı sıra, Doğu'nun göz kamaştırıcı zenginliklerine, bölgenin ticari ilişkilerine ve ticaretin yönüne, karşılaştığı Doğulu halkların gelenek ve

göreneklerine ilişkin ilginç bilgiler vermekteydi. En önemlisi de Avrupa ile Doğu arasında yer alan halkların Batılılara karşı dostça davranışlarından söz etmekteydi.

Ortaçağ Avrupa'sında Haçlı seferlerini şiddetle destekleyenlerin yanında bir de bu seferlere gerek olmadığına inanan bir kitle vardı. 1254 yılında St. Louis'nin elçisi olarak Moğol başkentine giden Hollandalı Fransisken Rubroeklu William, Moğol Hanının düzenlediği tartışmada, Budistlere karşı Müslümanlarla bir anlaşma bile yapmıştı.

İşte bütün bu gelişmeler sonucunda Doğu'yu tanımanın ancak orada konuşulan dilleri öğrenmekle gerçekleşebileceği anlaşıldı ve Paris, Oxford, Bologna, Avignon ve Salamanca'da Arapça, Grekçe, İbranice kürsüleri kuruldu.

Martin Luther'in (1483-1546) de Türkler ve İslamiyet hakkındaki görüşleri dikkate değerdir. Çağdaşı Hollandalı Erasmus van Rotterdam gibi o da Türklere karşı bir Haçlı seferi düzenlenmesine karşıydı. Vatikan'ı bir Haçlı seferine karar vermektense İncil'in gereklerini yerine getirmeye davet etmekteydi. Reform hareketinin kuramcısı Luther, Doğu'ya, Türklere karşı bir savaşı boşuna bir çabalama olarak değerlendirmekteydi. Bu tavrı da Doğu ve İslamiyet'e duyduğu sempatiden değil, Katolik kiliseye duyduğu öfkeden kaynaklanıyordu.

16. yüzyılda Hıristiyan mezheplerinin iç çekişmeleri yaşanırken, Türkleri Truvalıların çocukları ya da İskitlerin torunları olarak tanımlayarak Avrupalıların kardeşleri olarak görmek isteyen bir grup da oluşmuştu. Bunun yanı sıra, Türk sözcüğü İslam ve Müslüman sözcükleriyle özdeş hale gelmişti. İranlıların farkına varılmıştı ve onlarla Osmanlı'ya karşı siyasi pazarlıklara girişiliyordu. Batı ayrıca

Hint Müslümanlarıyla da temasa geçmişti. Askeri ve siyasi üstünlüğün Osmanlı'nın eline geçmesiyle birlikte artık Arapların fazla bir önemi kalmamıştı.

Siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesi, Doğu'yu gezen gezginlerin ve misyonerlerin sayısındaki artış ve Avrupa'da Hıristiyanlığın ideolojik birliğinin ve hakimiyetinin sarsılışı, 16. yüzyılda Doğu hakkında daha objektif bilgilerin derlenmesine olanak tanıdı. Bu, özellikle, siyaset ve ticaretle uğraşanlar için gerekliydi. Bu yönetime paralel olarak, 16. yüzyılda Doğu'ya yapılan bilgi toplama yolculuklarının sayısında önemli bir artış söz konusu olmuştur. Amaç, gidilen yerlerin gerek insanların gelenek, görenekleri ve kurumları, gerekse de o ülkelerin bitki ve hayvan toplulukları hakkında bilgi toplamaktı. Artık Doğu'nun değerleri, görüşleri ile gelenek ve görenekleri mutlak birer yanlış olarak damgalanmıyordu. Doğu ve İslamiyet birbirinden ayrı tutularak değerlendirilmeye çalışılırsa da bunun tamamen sağlandığı söylenemez.

İpek ve değerli taşlar için İran'a giden tüccar ve diplomatları, Doğu dünyasının din, kültür ve adetlerini Avrupa'ya tanıtan macera düşkünüleri ve araştırmacılar izledi. Stefanos Yerasimos, 17. yüzyılda Doğu hakkında yayımlanan gezi notları sayısının 200'den fazla olduğunu belirtmektedir.

Gezginlerin anlattıkları, Batılı imgelemde Doğu'nun tutkulu bir merak haline gelmesinde ve Batılıları Doğu'ya yöneltmede yüreklendirici bir rol oynadı. Gezginler, gezilerinden gözlemler ve geldikleri bölgelere ait metinlerle dönüyorlardı. Sonraki yüzyıllarda bunların yerini gemiler dolusu heykeller ve değerli eşyalar alacaktır. Gezi notları yayımlanma aşamasında okuyucuların beklentilerine uygun hale getirilmesi için editörlerin denetiminden, daha doğrusu sansüründen

geçirilmekteydi. Bazı gezginlerin, kendilerinden önce yazılmış olan kaynaklardan yararlanarak hiç gitmedikleri yerler hakkında yazdıkları da bilinmektedir.

IL4. AYDINLANMA DÖNEMİ AVRUPA'SINDA DOĞU İMGESİ

17. yüzyılın sonlarına doğru Aydınlanma Çağı Avrupa'sında, özellikle Fransa'da Doğu'nun dinsel olmayan bir biçimde araştırılması gündeme gelmiştir. Bu dönemde Asya'ya duyulan genel ilgi, akademik araştırmaları teşvik etmekteydi.

Doğu'ya defalarca yolculuk yapan Galland burada kaldığı süre içinde Türkçe, Arapça ve Farsça öğrendi. Galland'ın asıl önemli çalışması 1001 Gece Masalları'nın çevirisiydi. Galland bu yapıta bir de önsöz yazmıştır. Batı'daki Doğu imgesini köklü bir biçimde belirleyen az bulunur yapıtlardan birisi olan bu çalışma, Doğu'ya merakı bir tutku haline getirmiştir. Batı'da Doğu dünyası bundan böyle “şeytan'ın at koşturduğu bir yer” olarak görülmemektedir. Egzotik bir uygarlığın vatanıdır artık . Avrupa'da peri masallarına ilgi duyan okuyucular için sihirli bir dünyadır 1001 Gece Masalları.

17. ve 18. yüzyılda Doğu imgelerinin Batıya ait yapıtlarda sık sık işlendiği görülür. Bu da Batılıları, önlerinde duran, ellerini uzattıklarında elde edebilecekleri Doğu nimetleri olduğuna ikna etmiş ve bu sayede sömürgecilik teşvik edilmiştir. Molière örneğinde olduğu gibi Doğu aynı zamanda bir eğlence malzemesi olarak da kullanılıyordu. Doğu'nun bu şekilde algılanması, sonraki yüzyılda onun egzotik bir malzeme olarak kullanılmasına zemin hazırlamıştır.

Değınmemız gereken bir başka konu da Türkler ile Arapların Batılı anlayışta hep aynı imgelere sahip olmadığıdır. O dönemde bile zaman zaman Türkler ile Araplar arasında ayırım söz konusu olmakta, Araplar hakkında daha ılımlı yargılarda bulunulurken, Türkler hakkında olumsuz değerlendirmeler yapılmaktaydı. Bu fark, onların göz diktikleri toprakların halen Türklerin elinde olmasından kaynaklanıyordu.

Aydınlanma Çağı'nda Doğu'ya bakış, Ortaçağ'daki kadar düşmanca değildi, ancak çok da dostça olduğunu söyleyemeyiz. Doğu hakkındaki eski klişe sözler halen kullanımdaydı, ancak Doğu ve İslam artık peşinen yargılanmıyordu.

18. yüzyılda Batılı imgelemdeki Doğu imgesi, gittikçe, gidip almaları için kendilerini bekleyen bir nesneye dönüşmektedir. Doğu, Batılılara bir direnç gösterme gücünden yoksundur. Bağımsız bir varlığı yokmuş gibi, geleceği üzerinde hesaplar yapılabilmekte, zenginlikleri paylaşılabilmektedir. Doğu artık yok olan, ya da ne olduğu belirsiz bir varlık halindedir. Leibniz'de sömürgeci faaliyetlerin yasallaştırılmasına yönelik girişimlerin izlerini görmek mümkündür. Bu anlamda o, bir öncüdür. Leibniz, XIV. Louis'yi Mısır'dan başlayıp, Dünyanın en geri kalmış bölgelerine kadar gidip oradaki halkları kurtarması yönünde teşvik ediyordu. Elbette asıl amaç bu değildi. Hıristiyan Batı'nın tüm dünya üzerinde bir egemenlik kurmasına zemin hazırlamaktı. Edward Pocock ile Simon Ockley gibi kişilerin çalışmaları sayesinde Muhammed, Hıristiyanlığa karşı ortaya çıkmış bir şeytan olarak yargılanmaktan kurtuluyordu.

Bu yüzyılda "Doğu despotizmi" düşüncesinin yayılmasında en önemli katkıyı Montesquieu yapmıştır. Doğu'ya hiç gitmemiş olmasına karşı 18. yüzyıl

boyunca Doğu hakkında yayımlanmış olan gezi yazılarında ve diğer bir çok yapıtta dağınık bir şekilde bulunan Doğu despotizmine ilişkin değerlendirmeleri bir araya getirir. 1751’de yasak kitaplar arasına giren *Kanunların Ruhu Üzerine* (1748) isimli çalışması, daha yayımlanmasından itibaren tartışılan yetersizliklerine karşın, nesnel olarak nitelenmiştir. 1721 yılında yayımlanan *İran Mektupları*’nda hayali Doğuluları konuşturarak Doğu ve Batı karşıtlığını ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Montesquieu, *Kanunların Ruhu Üzerine*’de Doğulu toplumların, Batılı toplumlardan farklı olarak, “korku”, ile bir araya getirildikleri için, yöneticileri üzerinde etkili olabilecek “sınırlara”, “araçlara” ve “kısıtlamalara” sahip olmadıklarından söz eder. Bu toplumlarda kişi, korku motivasyonu nedeniyle hükümdarın kesin iradesine körü körüne itaat eden bir varlıktır.

Bunlara karşın Montesquieu yapıtında, her ikisi de Doğulu olan Osmanlı Devleti ile İran arasında bir ayırım yapmaktadır. Despot bir yönetimi olduğu halde, Avrupa’yı Asya’ya bağlayacak bir durumda görünen İran’dan olumlu söz edilirken, Batı’nın yayılmasına bir engel olarak görülen Osmanlı Devleti sürekli yerilmektedir.

18. yüzyılın Doğu ile ilgili yaygın görüşünü sistemli olarak çürüten ve daha da önemlisi, Doğu despotizmi kavramının saçmalığını ortaya koyan önemli kişilerden birisi Abraham-Hyacinthe Anquetil-Duperron (1731-1805)’dur. Anquetil-Duperron, varlığına inandığı seçilmiş insanları bulmak ve İncil’de adı geçen sülaleleri ortaya çıkarmak için Asya’ya yolculuklar yapmıştır ve yolculukları sırasında Zerdüştün kutsal metinleri Avesta’yı (1771) ve Brahmanlığa ait Upanişadları çevirmiştir. Anquetil-Duperron, bu dönemde Batı’da yaygın olan

Doğu'da keyfi bir yönetim olduğuna dair görüŖe karşı çıkmıŖtır. Doğu'daki hukuk anlayıŖını ele alan “Législation orientale, ouvrage dans lequel, en montrant quels sont en Turquie, en Perse et dans l'Indoustan, les principes fondamentaux du gouvernement” (Amsterdam, 1778) baŖlıklı çalıŖmasında, Osmanlı'da, İnan'da ve Hindistan'da varlığına kesin gözúyle bakılan “despotizm” kavramının o ana kadar tanıtıldığı Ŗekilde olmadığını, bu úlkelerde halk kadar hükúmdarın da uyması gereken kurallar olduğunu ve bu úç devlette de bireylerin serbestçe kullanabildikleri taŖınır ya da taŖınmaz mallara sahip olduklarını göstermiŖtir.

Bütün bu bilgiler ıŖıđında, Galland gibi yazarların, Batı'ya Doğu'nun egzotik ve büyüleyici görünüŖünü sunmuŖ olduklarını söyleyebiliriz. Arap, İnan ve Hint kökenli masallar da Avrupalının düŖ gücünde genel bir Doğu imgesi yaratmıŖtır.

II.5. 19. YÜZYILDA AVRUPA'DA DOĞU İMGESİ VE ARAŞTIRMALARI

19. Yüzyıl, Avrupa'nın dünya'nın geri kalan bölümü üzerinde egemenlik kurduğu bir yüzyıldır. Fransız Devrimi, tarihin hızlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde oryantalist geleneğin oluşumu açısından önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Her şeyden önce oryantalizmin akademik bir disiplin olarak kurumlaşması, modern Batılı sosyal bilimlerden de destek alarak yöntemlerinin gelişmesi bu dönemde gerçekleşmiştir. Önceki yüzyıllarda Batı'da yaygın olan İslam ve Doğu hakkındaki kanı, yeni üretilen söylemler, yöntemler ve bilimler ışığında daha "bilimsel" bir çerçevede sunulmaya başlamıştır. Bu dönemin oryantalist çalışmalarında görülen diğer bir konu da, Batı'nın üstünlüğünü vurgulayıcı Doğu imgesinin Doğululara da kabul ettirilmiş olmasıdır. Sömürgeleştirilen her yeni ülke halkı, elde edilen her yeni bilgi, Batı'nın kendine bakışını pekiştirmek için kullanıldı. Artık yazılan ve sunulan Avrupa tarihi, aynı zamanda Dünya tarihi anlamına gelecekti.

Batı kendisinde, Doğu'yu çürümüşlüğünden kurtarma, onu biçimlendirme gücü görmektedir. Ancak yine bu yüzyılda bir yandan Doğu'nun olumsuzluklarına dikkat çekerken, öte yandan da Doğu'ya olan hayranlığını dile getirecektir. Fakat bu, bir yönüyle Doğu'ya olan ilgiyi canlı tutmaya, oraya Batılı insanların gitmesini sağlamaya yönelik bir çabadır da. Aynı zamanda ikinci olarak Doğu, Batı'nın gereksinim duyduğu zenginliklere de sahiptir, ancak bu zenginlikleri kullanamamaktadır. Sahip oldukları zenginlikler Doğululara bırakılamayacak kadar insanlık için önemlidir Batılının gözünde. Dolayısıyla bunların, insanlığın

kullanımına sunulması gerekmektedir. Doğulu halkların çoğunluğu konuksever, yardımseverdirler ancak cahildirler, yöneticilerin kendileri üzerindeki egemenliklerini sorgulamamaktadırlar. Halkın bu cehaletinin sebebi de yöneticileridir. Batılı, bu düşünce ışığında kendi kendine yüklediği misyon doğrultusunda hareket ederek Doğulu halkı despot yöneticilerinden kurtaracaktır, ancak yerli despotun yerine kendisi geçecektir. Volney'in de Nerval'in de Fransız yöneticilerine önerdiği şey sonuçta budur. Anquetil-Duperron da "doğu despotizmi" tartışmalarının arkasında böyle bir amacın varlığına dikkat çekmekteydi. Sonuçta Doğulu halkın konumunda pek bir değişiklik olmayacak, sadece "aydınlanmış, uygar bir toplum" olacaklardı (!).

Napolyon Mısır seferine çıkarken yanına çok sayıda oryantalist bilim adamı almıştı. Mısır'da Institut d'Egypte'i kurdu. Tarihçileri, arkeologları, el yazması toplayıcılarını bünyesinde barındıran bu Enstitünün araştırmaları, ünlü *Description de l'Egypte* (1809-1828) adlı yapıtı ortaya çıkarmıştır.

Volney'in yapıtları, siyaset ve karakter analizleri, din ve kurumlar tarihi gibi konuları içerir. Burada Batı, şüphesiz kendisi dışındaki dünyaya yukarıdan bakmaktadır. Volney'e göre Fransız Devrimi önce Fransa'ya, daha sonra bütün Avrupa'ya dünyada yeni bir rol yüklemiştir. Bu düşünceler ışığında Mısır'ın işgali, resmi Fransız tarihçileri tarafından "Fransız orduları Mısır'ı fethetmediler, kurtardılar" şeklinde yazılmıştır.

Volney, Yakındoğu'yu Fransa'nın sömürgecilik heveslerini gerçekleştirebileceği bir yer olarak görüyordu. Mısır ile Suriye hakkındaki kitabı da

Fransa'nın Doğu Akdeniz'i istilası için bir hazırlık gibi görünmektedir. Ancak Volney'e göre, bu girişim, İngiltere, Memluklar ve Türklerin oluşturduğu üçlü engel aşılrsa bile, bir dizi sıkıntıyı da beraberinde getirmektedir.

Volney Doğu tarihini iyi biliyordu. Bununla birlikte, Doğu tarihini anlamak için en iyi yolun çağdaş Doğu'dan başlamak olduğuna inanmaktaydı. Bu nedenle, konuşulan Arapça'yı da öğrenmeye çalışmıştır.

II.6. ROMANTİKLERDE DOĞU İMGESİ

Bu dönemde sömürgecilik ve işgal, Doğu topraklarını Batılılara açmaktaydı. Avesta'nın, Upanişadların okunup Batı dillerine çevrilmesi, Avrupa'da Doğu uygarlıklarına duyulan ilgiyi artırmıştı. Batı'da endüstriyel ve siyasal devrimlerin yarattığı kargaşa dolu süreçlerden rahatsızlık duyan insanlara, Doğu dünyası huzur verici bir mekan olarak gözüküyordu.

İşte bu yüzden huzuru, ya zamansal ya da mekansal yolculuklarda bulmaya çalışırlar. Batılılar, kendi toplumlarında bulamadıkları huzuru, saflığı başka toplumlarda bulmak üzere yolculuğa çıkarlar. 19. yüzyılda bir çok Batılı sanatçının yaşamöyküsünde uzun veya kısa birtakım yolculuklar yer alır.¹²

Doğu edebiyatına ilgi duyan, tarihi sentez denemelerinde Müslümanların katkılarını öne çıkaran, Arapları Avrupa'nın hocaları olarak değerlendiren Johan Gottfried von Herder'e (1744-1803) göre, halkların, iklim ve genel olarak coğrafi konumların farklılığından kaynaklanan çeşitlilikleri doğaldır ve bunlar olumlu karşılanmalıdır.

Alman şairi Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), o dönemde Doğu'ya ve İslam'a ilgi duymuş ve *West-Oestlicher Divan*'ı (Batı-Doğu Divanı) kaleme almıştır. Bu yapıt, Goethe'nin *Faust*'tan sonra en önemli yapıtı olarak kabul edilir.

---

¹² Yücel, Tahsin, "Coşumculuk", *Türk Dili Yazın Akımları Özel Sayısı*, Ocak 1981, sayı: 349, s.68.

Oryantalist resim ve edebiyat, özellikle 19. yüzyılda Avrupa politikasının ana sorunlarından biri olan Doğu sorunu ile Müslüman Doğu'yu ilgilendiren her türlü olayı teşvik etmiştir. Romantik egzotizmin çıkış noktası Doğu sorunudur. Konu Yunan Savaşı'ndan itibaren büyük bir önem kazanır. 1824'te Türklere karşı savaşmak için gittiği Yunanistan'da ölen Byron'u kendine çeken Doğu, oryantalist resim için bir esin kaynağı olur. Delacroix'nun "Sakız Adası Katliamı" adlı tablosu aynı yıl sergilenir.

Romantiklerin Doğusu, geniş yığınların belleğinde uzun zaman yaşayacak olan yansıması ile baştan başa bu tabloda ve Hugo'nun *Les Orientales*'indedir. Victor Hugo yapıtını 1825'te yazmıştır. Doğu'yu renk, debdebe ve barbarca bir vahşet cümbüşü, haremler, saraylar, kesilen kelleler, çuval içinde denize atılan kadınlar, filikalar, hilalli sancaklarla süslü kadırgalar, lacivert kubbelerin yuvarlaklığı, beyaz minareler, odalıklar, harem ağaları, vezirler, hurma ağaçları altındaki çeşmeler şeklinde betimliyordu. Bu imge öylesine yerleşir ki Batılıların kafasına, Doğuya gittiklerinde hep bu imgeyi ararlar ve buna uymayan ne varsa görmezden gelirler.

Alman romantizmi Doğu'da, Aydınlanma'nın akılcılığına sonra da doğmakta olan sanayi toplumunun üreticiliğine düşsel ve ideolojik bir karşı denge arar. Artık Doğu yalnızca bir ayna değil, Batı uygarlığının vazgeçilmez bir tamamlayıcısıdır.

Friedrich Schlegel “En üstün romantizmi Doğu’da aramalıyız” düşüncesiyle ilgisini Hindistan’a yöneltir. Schlegel 1803’te, Ludwig Tick’e gönderdiği bir mektubunda “Her şey, kesinlikle her şey Hindistan kökenlidir.” diyordu.

İL7. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ORYANTALİZM ALANINDAKİ GELİŞMELER: MASSIGNON VE BERQUE

20. yüzyılın düş kırıklıkları ve belirsizlikleri, kavrayışlı Batılı aydınlarda “öteki” ile az ya da daha bilinçli bir yakınlaşma, sömürgeleştirilmiş halklarla bir barışma gereği doğurmuştur. 20. yüzyılın özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, barış içinde ve bir arada yaşama”, “evrensel anlaşma” ve “hoşgörü” gibi kavramlar sık sık duyulmaya başlar. Aslında hepimizin bildiği gibi, bu kavramlar 20. yüzyıla ait değildir. Daha önce, Erasmus, Postel ve Bodin de aynı olgulardan söz etmişlerdi. Postel, o dönemde, İslam ve Osmanlı’yı zararsız hale getirmek için çabalamıştı. Onun görüşleri 20. yüzyıldaki Massignon’da da vardır.

Kültürlerarası iletişim konusunda önde gelen isimlerden ve bir Arap dostu olarak tanınan Louis Massignon (1883-1962) olanca sempatisiyle İslam’ı kucaklar ve şöyle der: “Çölün çağrısı bu, kayalıkların ve beldenin çekiciliği; yazgısıyla ölümüne bir savaş için, sıcak bir güneşin altında ve daha kurak bir iklimde, yenilenmek üzere ırkımızı bekleyen o genişlemiş zihinsel ufku çekiciliği... Çünkü Afrika’da sadece çöl yok... yol arkadaşları, Müslümanlar, yüzleşecek, sınanacak ve nüfuz edilecek, anlaşılacak asi ve sert karakterler var...”¹³

---

¹³ Bulut, Yücel, *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2002, s.163.

Massignon, Doğu ile Batı arasındaki belli benzerliklerin altını çizerek iki toplum arasında bir yakınlaşma, diyalog ve uzlaşmayı gerçekleştirmek istemişti. Bu çalışmasında temel vurgu, “din” alanında olmuştur.

Jacques Berque (1910-1995), Massignon’un diyalog girişimini başka bir alanda devam ettirme çabası içerisindeydi. Cezayir doğumlu olan Berque, bu çabayı, Massignon’dan farklı olarak, dinî değil, dünyevî alanda gerçekleştirme uğraşındaydı. Laik bir iletişim kurma amacıyla olan Berque, Doğulu ve Müslüman halkları incelerken ortaya çıkan sorunlar ve bunların nedenleri ile yeni koşullar altında neler yapılabileceği üzerinde durmuştur. Berque oryantizmin modern tarihini İkinci Dünya savaşı ile başlatır. Oryantalistlerin simgelerle dolu anlatımlarını, her olguyu bir çok düzeyde anlama ve açıklama çabalarını aşırı bulmakta ve bunun oryantistler için bir “anlama zorluğu” yarattığından yakınmaktadır. Arap ve Müslüman halkların kendilerini tanımlamada ve bilginin araçlarını oluşturma noktasında yetersiz olduklarını savunur.

Hollanda’daki Doğu araştırmaları ise tarihin hiç bir döneminde 20. yüzyılın ilk yarısında olduğu kadar, sömürgeci politikalarla iç içe geçmemiştir. Hem Doğu alanında yetkin, hem de sömürgecilik politikaları alanında yaratıcı bir kişi olan Christiaan Snouck Hurgronje’nin (1857-1936) Hollanda’daki Doğu araştırmalarının merkezine yerleşmiş olması, bu durumun ortaya çıkmasında önemli bir faktör olarak kabul edilebilir.

İlk iki bölümde imgebilim, karşılaştırmalı edebiyat bilimi ile oryantalizm ve bu bilim dallarının gelişimleri, öncüleri, çalışma alanları, amaçlarına ilişkin bilgilere yer verdik. Üçüncü bölümde ise bu bilgiler ışığında Hella Haasse'nin *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg* adlı yapıtları ile Marguerite Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* ve *Zenon* adlı yapıtlarında yer alan Doğu imgelerini saptamaya çalışacağız. incelememizin bu son bölümünün girişinde, sömürgeciliğin Batı sosyal yaşamı ve edebiyatına etkilerini kısaca ele alarak başlayacağız. Daha sonra yukarıda adı geçen iki yazarın dört yapıtındaki Doğu imgelerini, farklılık ve benzerlik gösteren imgeler olmak üzere iki ana grupta toplayacağız. Ardından bu gruplara ait olan imgeleri alt başlıklarla sınıflandırıp açıklamalarını alıntılarla destekleyeceğiz.

III. BÖLÜM

III. ÇAYIN EFENDİLERİ, OEROEG,HADRIANUS'UN ANILARI VE ZENON ADLI YAPITLARDA DOĞU İMGELERİNİN ARAŞTIRILMASI

III.1. SÖMÜRGEÇİLİĞİN BATI SOSYAL YAŞAMI VE EDEBİYATINA ETKİLERİ

Hella Haasse ile Marguerite Yourcenar çağdaş iki kadın yazardır. Haasse Hollandalıdır ancak Hollanda sömürgelerinden Endonezya'da dünyaya gelmiştir, Doğu Hint Adalarının çoğunda bulunmuştur. Bu sebeple Doğu kültürüne hiç de uzak değildir, hatta bu kültürün içinde yoğrulduğunu söylemek mümkündür. Fransız Yourcenar'da ise durum farklıdır. Yourcenar Doğu ile ilgili bir çok yapıt verdikten sonra Doğu'da bulunma fırsatını yakalamış bir yazardır. Bu yüzden Yourcenar'ın Doğu'yu görmeden, Doğu hakkında yazdığı dönemi düşsel Doğu olarak adlandırabiliriz ki bu da sömürgecilik dönemi öncesi Avrupalı bir çok yazarın yaptığı şeydir; düşlerindeki Doğu'yu kaleme almak. Şu veya bu şekilde, gerçek veya gerçekdışı da olsa, bu iki yazarın seçtiğimiz dört yapıtı yoğun bir şekilde Doğu imgeleri içermektedir.

Doğu Hint adaları, sömürgecilik sayesinde Doğu ile tanışan Batılıların en çok esinlendiği yerlerdir. Prof. Dr. Tuna Ertem'in "Sömürgecilik Batılı Kadın Açısından Bir Kazanım mı Yoksa Yıkım mı Olmuştur?"¹⁴ başlıklı makalesinde de belirttiği gibi, Avrupalı yazarlar Hindistan'da ve Doğu Hint adalarında (Java, Sumatra gibi)

---

¹⁴ Ertem, Tuna, Prof. Dr., "Sömürgecilik Batılı Kadın Açısından Bir Kazanım mı Yoksa Yıkım mı Olmuştur?" *Cumhuriyetimizin 80. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2004, s.137-142.

imparatorluk ütopyasını geliştiren egzotik ve fantastik bir ortam bulmuşlardır. Batılıların Hindistan ve Doğu Hint adalarını keşfetmeleri, çeşitli yüzyıllarda bazı serüveni gezginlerin kaleme aldıkları çarpıcı metinler sayesinde olmuştur. Yazılan metinler felsefi ve filolojik açıdan ilk denemeler olmuştur. Ayrıca, oryantalist çalışmaların gelişmesine de ışık tutmuşlardır.

18. yüzyıl Avrupa'sında Hindistan, Batılı düşünürlerin ideal bir yer olarak tanımladıkları gizemli bir ülke durumundadır. Hindistan 1730 yılından itibaren Batı'da önemli bir esin kaynağı olmaya başlar ve bu düşünülmesi Batı edebiyatı'nda sıkça anılmaya başlanır. Ünlü Fransız şair Lamartine; "her şeyin anahtarı orada"¹⁵ diyecek kadar övgüler yağdırır. Romancılar ise Fransız sömürgeci olan Hindistan'ın tarihini irdelemeye başladıklarında Fransız edebiyatı'nda 19. yüzyılda "Hint romanları" popüler olur. Ayrıca aynı yüzyılda İngilizlere kaptırdıkları Hindistan, Fransızlar için özlem duyulan ülke durumundadır. Bu yüzden ki, 19. yüzyıl Fransız romanlarında İngiliz düşmanlığı göze çarpar. Fransızlar artık İngilizlere karşı Hintlilerin yanında bir politika izlemeye başlarlar, çünkü çıkarları söz konusudur. Ancak bu durum 20. yüzyıla dek sürer ve Fransız romanlarındaki barbarlar artık İngilizler değil, ülkesinin bağımsızlığı için çalışan Hintlilerdir.

İçine düştüğü ahlaki, felsefi ve ekonomik bunalımdan kurtulmak için Doğu'ya ve Doğu yaşam tarzına sığınan Batılıların aradığını bulup bulamadığına gelince; bunu Prof. Dr. Tuna Ertem yine aynı makalesinde değişik bir açıdan ele alıyor ve özellikle Batılı kadın için bu durumun bir "kazanım mı yoksa bir yıkım mı"

---

¹⁵ a.g.m., s.138.

olduğuna Hollandalı yazar Hella Haasse'nin *Çayın Efendileri* başlıklı romanı aracılığıyla yanıt arıyor. Prof. Dr. Tuna Ertem'in makalesinden, bu romanı seçme nedeninin Batılı kadının sömürgelerde içine düştüğü durumu en iyi yine Batılı bir kadın yazarın dile getirebileceğine inanması olduğu anlaşılıyor. Batılı kadına çok uzak olan Doğu kültürü ele alınırken de doğal olarak, yapıtta bir çok Doğu imgesine rastlıyoruz.

Hiç tanımadığı Doğu'da Batılı kadının yaşadığı kimlik sorunu romanda önemli bir yer tutmaktadır. Doğu'ya uyum sağlamak için önce yıllardır taşıdığı Avrupalı kimliğinden bir anda sıyrılmak, Batılı kadın için hiç de kolay değildir ve bu, beraberinde çeşitli sorunları getirmektedir. İşte bu yüzden ki, Batılı kadın Doğu'da kendini yalnız, bazen de çaresiz hissetmekte, kendini Doğululardan üstün görmesine karşın buradaki çaresizliği de onu büsbütün rahatsız etmektedir.

Prof. Dr. Tuna Ertem'in *Çayın Efendileri* başlıklı romandan verdiği çarpıcı kesitlerden de anlaşıldığı üzere, Batılı kadın, sömürgelerde çok para ve güç kazanma peşinde koşan Batılı erkeklerin aksine, burada geçirilen yılları “kaybolan yıllar”¹⁶ olarak nitelendiriyor. Prof. Dr. Tuna Ertem'e göre, ister sömüren, ister sömürülen ülkeye ait olsun her iki konumda da kadının acı çektiği vurgulanmaktadır.

---

¹⁶ a.g.m., s.142.

III.2. ÇAYIN EFENDİLERİ, OEROEG, HADRİANUS'UN ANILARI VE ZENON ADLI YAPITLARIN İÇERİKLERİ HAKKINDA KISA BİLGİ

Çayın Efendileri (1992) adlı roman, Hollanda'da kimya eğitimi aldıktan sonra Endonezya'da çay yetiştiriciliği yapan ailesinin yanına giden Rudolf Kerkhoven'ın yaşamı üzerinedir. Büyük umutlarla Endonezya'ya giden Rudolf burada ailesinden beklediği desteği göremez. Kendi çabalarıyla çay yetiştiriciliği işine girer. Bu arada Jenny ile evlenir. Eşine bir baskı yapmadığı halde Jenny mutsuzdur ve beklenmedik bir anda intihar eder. Rudolf ve kız kardeşi Cateau bu sömürge ülkesinde sürekli zorluklarla mücadele etmek zorunda kalırlar.

Oeroeg (1948) adlı yapıttaki ana örge, Hollandalı ben-anlatıcı ile Endonezyalı Oeroeg arasındaki arkadaşlık üzerinedir. Ben-anlatıcının ailesinin Endonezya'nın Preanger bölgesinde bir çay ekim alanı vardır. Oeroeg da burada tarla gözetçisi olarak çalışmaktadır. İki çocuk da aynı yaşıdadırlar ve çok iyi arkadaş olduklarından günleri hep birlikte geçmektedir. Ancak ilkokula gitme yaşları gelince aralarındaki fark da ortaya çıkar. Ben-anlatıcı, yabancıların gittiği iyi bir okula, Oeroeg ise yerlilerin gittiği sıradan bir okula başlar. Bu olaydan sonra eskisi gibi görüşemezler. Liseyi de Endonezya'da bitirdikten sonra Hollanda'ya mühendislik eğitimi almaya giden ben-anlatıcı, Endonezya'ya geri döndüğünde arkadaşı Oeroeg'un, Hollandalılara karşı bağımsızlık mücadelesinde görevli bir asker olarak görev yaptığını görür. Elinde silah olan Oeroeg, ben-anlatıcıya zarar veremez ve ona hemen ülkesini terk etmesini söyleyip ortadan kaybolur. Ben-anlatıcı eski arkadaşını yitirdiğini ve artık eskisi gibi olamayacağını anlar.

Hadrianus'un Anıları (1984) adlı yapıtta Roma imparatoru Hadrianus'un anıları çeşitli yönleriyle ele alınır. Hadrianus zamanının büyük kısmını yolculuk yaparak ve imparatorluğunda olup bitenleri denetlemekle geçirmektedir. Ülkesinin doğal olan ve olmayan sınırlarını korumayı büyük bir ustalıkla başarmaktadır. İyi yetişmiş bir asker ve liderdir. Bunu, romanda geçen devlet sorunlarını (azınlık ayaklanmaları vb.) kolayca çözmesinden anlamaktayız. Ölümü her geçen gün yaklaşmaktadır ve kendisi de bunun farkındadır. Sürekli olarak geçmişte yaşadığı olaylardan söz etmekte, iyi ve kötü anılarını dile getirerek bunlar hakkında çeşitli yorumlarda bulunmaktadır.

Zenon (1968), Yourcenar'ın yarattığı bir karakterin öyküsüdür. Romanda Zenon'un 1510 yılında Belçika'nın Bruges şehrinde doğuşundan, ölümüne kadar geçen zaman dilimindeki olaylar anlatılır. Zenon, zamanın Avrupa'sında ve Ortadoğu'da dolaşır durur. Veba salgınlarında yoksullara yardım eder. Hükümdarların saraylarında da doktorluk yapar, hastalıklara çare arar. Hatta İstanbul'da Sultan'ın sarayında bile doktor olarak çalışır. Bir arayış içinde olan Zenon, burada Doğu'ya ait bilim ile tanışmaya başlar. Arap bilginlerinin yazdıkları tıp kitaplarına yönelir. Çok fazla beğenmese de içlerinde işe yarar bazı şeyler olduğunu düşünmektedir. Mesleği yanında dil öğrenmeye de meraklıdır. İsteklerine ulaşabilmek için Arapça ve sokak Türkçesi bile öğrenir. Doğayı iyi tanıyan Zenon zamanla Doğu hakkında da bir çok bilgiler edinir.

III.3. HELLA HAASSE İLE MARGUERITE YOURCENAR'IN YAPITLARINDAKİ İMGELERDE FARKLILIKLAR

Çalışmamızın giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi, Haasse ve Yourcenar çağdaş iki Avrupalı kadın yazardır. İki yazardan seçtiğimiz bu dört yapıtta Doğu'ya ait imgeler yoğun bir şekilde işlenmiştir. Seçilen yapıtlardaki imgeler bazen benzerlikler gösterirken bazen de Hollanda ile Fransa'nın sömürgecilik anlayışı ve sömürgelerinin içinde bulunduğu coğrafyadan, yaşam tarzı, gelenekler, dil, gibi özelliklerden kaynaklanan farklılıklar göstermektedir. Başlangıç olarak yapıtlardaki farklılıkları ele alacağız.

İlk göze çarpan farklılık yer ve mekan adlarında görülmektedir. Bilindiği gibi Fransızlardan farklı olarak Hollandalılar daha Doğu'ya, Doğu Hint Adalarına, Endonezya'ya hatta Japonya'ya kadar gitmişlerdir. Fransızlar ise Afrika, Ortadoğu ve Hindistan'da sömürgeler edinmişlerdir. Buna koşut olarak her iki ülkeye, yani Hollanda ve Fransa'ya ait yapıtlarda geçen yer adları ve mekanlar farklılık göstermektedir.

III.4. YER ADLARI VE MEKANLARLA İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

III.4.1. YER ADLARI İLE İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Haasse'nin *Çayın Efendileri* ile *Oeroeg* başlıklı iki yapıtında, onun Hollandalı olmasının ve bir Hollanda sömürgesinde doğup büyümesinin de etkileri yüzünden olsa gerek, daha çok Endonezya, Doğu Hint Adaları (Java, Sumatra, Surabaya gibi), buradaki bölge ve şehir isimleri ile yöreye özgü mekanlar yerel dildeki söyleyişleri ile verilmektedir.

Endonezya, ya da Hollandaca söyleyişle “İndië”, sömürgelere ait gezi yazıları, öyküler, romanlar gibi birçok yazınsal türde karşımıza çıkmaktadır, çünkü bu ülke uzun yıllar Hollanda sömürgesi olmuş ve ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında özgürlüğüne kavuşmuştur. Endonezya, “Nederlands-İndië” yani “Hollanda Hindistanı” olarak da bilinmektedir. Haasse yapıtlarında Japonya ve Çin gibi Uzakdoğu ülkelerinden de söz etmektedir. Onun Endonezya'ya ait şehirleri ayrıntılı bir şekilde betimleyerek okuyucunun gözünde canlandırıldığını görüyoruz. *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg*'ta Endonezya'ya ait, çoğunu hiç duymadığımız, Semarang, Padang, Batavia (Batavya/Jakarta), Preanger, Tjikalong, Tjiwidej, Modjokerto ve Soekaboemi gibi değişik şehir adlarına rastlamaktayız.

Haasse *Oeroeg* adlı yapıtında adı belli olmayan ben-anlatıcının babasının, onun Hollanda'ya gitmesine izin vermediğini ve eğitimi ile ilgili olarak aldığı kararları şöyle dile getiriyor:

“Mijn vader besloot, dat ik, in ieder geval tot aan mijn toelatingsexamen, in Indië zou blijven.”¹⁷

“Babam ne olursa olsun, giriş sınavlarına kadar benim, Endonezya’da kalmama karar vermişti.

Çayın Efendileri adlı yapıtında Haasse, ben-anlatıcının ağzından Endonezya’da yaşayan halkın yeşil çaya olan düşkünlüğünü Çin ve Japonya’da yaşayan insanlarınkine benzetir. Onların sürekli yeşil çayı tercih etmeleri şaşırtır onu:

“De bevolking hier geeft net als de mensen in China en Japan, voor eigen gebruik de voorkeur aan zogenaamde groene thee.”¹⁸

“Buradaki halk, tıpkı Çin ve Japonya’dakiler gibi kişisel kullanımları için seçimini şu adı geçen yeşil çay yönünde yapıyordu.”

Haasse, yine *Çayın Efendileri*’inde okuyucuya bazı olaylar hakkında bir ön açıklama yapmaya zorunlu hisseder kendini. Küçük Betsy hariç, annesinin ve diğer aile bireylerinin hepsinin Endonezya’da doğduğunu belirttiği paragraf da bunlardan biridir:

“Mama is in Indië geboren, in Semarang, en ik ook, wij zijn allemaal in Indië geboren, behalve de arme kleine Betsy.”¹⁹

“Annem Endonezya’da Semarang’da doğmuş, ve ben de, hepimiz Endonezya’da doğmuşuz, şu zavallı Betsy hariç.”

---

¹⁷ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.42.

¹⁸ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Ouerido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.76.

¹⁹ a.y., s.152.

Haasse, *Çayın Efendileri*'nde Rudolf'un annesinin Avrupalı bir kadın olarak bu sömürge ülkesinde çektiği acılardan ve yaşadığı zorluklardan şu şekilde söz ediyor:

“Vooral in Padang, waar onze twee eerste broertjes gestorven zijn, heeft zij moeite gehad.”²⁰

“Annem özellikle iki erkek kardeşimizin öldüğü Padang'da çok güçlük çekmişti.”

Oeroeg'da iki çocuk arasındaki safça yaşanan bir arkadaşlık betimleniyor. Hiç çıkar gözetmeden birlikte geçirdikleri anlar ve bu anlar sayesinde yaşadıkları hazlar aktarılıyor. Bütün bunlar Soekaboemi şehrinde geçiyor:

“Meestal ging ik naar Oeroeg, in Soekaboemi, soms ook troffen wij elkaar ergens buiten, maakten tochten in de buurt of trokken voor een dag naar een der bergbaden.”²¹

“Genellikle, *Oeroeg*'un yanına, Soekaboemi şehrine giderdim, bazen birbirimize dışarıda bir yerlerde rastlardık, civarda geziler yapardık veya bir günlüğüne dağlara giderdik.

Oeroeg adlı yapıtta ben-anlatıcı, Batavya'da (Jakarta) ayrıcalıklı kişilerin ve ülkedeki yabancıların gidebildiği iyi bir okula gitmektedir. *Oeroeg* ise yerlilerin gittiği başka bir okulda öğrenim görmektedir. Artık neredeyse onsekiz yaşında olan ben-anlatıcı ile en iyi arkadaşı *Oeroeg*'un yollarının ayrılmaya başlayacağı onun şu ifadesinden anlaşılıyor:

“Mijn vader kwam naar Batavia, en wij bespraken wat er verder gebeuren zou.”²²

---

²⁰ a.g.y., s.155.

²¹ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.50.

²² a.y., s.69.

“Babam Jakarta’ya gelmişti ve bundan sonra neler olacağı konusunda konuşuyorduk.”

Yine *Oeroeg*’da Cumhuriyetçilerin ülke içinde başlattıkları savaşın betimlenmesinin hemen ardından Preanger’de yaşanan gelişmelerin ben-anlatıcının yaşamını nasıl etkilediğini onun şu sözlerinden anlıyoruz:

“Ik werd tewerk gesteld bij herstel van door de republikeinen vernielde bruggen, in de Preanger.”²³

“Preanger şehrinde, Cumhuriyetçiler tarafından yerle bir edilmiş olan köprülerin onarılmasında görevlendirilmişim.”

Haasse’nin romanlarından farklı olarak, Yourcenar’ın yapıtlarında daha çok Hindistan, Cezayir, Anadolu, İstanbul, İran, Afrika, Arabistan, Suriye, İskenderiye gibi yerlerin yanı sıra antik kentler ve yöreler olan Edessa, Kyrene, Antinoopolis, Thebes, Palmyra, Lykia, Bithynia yer almaktadır.

Yourcenar *Zenon*’da, Avrupa’dan Doğu’ya doğru bakıldığında ilk karşılaşılabilecek ya da bir anda çağrışım yapan yerleri bir çırpıda sıralıyor:

“Ve daha ötede deniz ve denizden sonra, enginin öbür yakasında Arabistan, Mora, Hindistan, iki Amerika.”²⁴

---

²³ a.g.y., s.75.

²⁴ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.16.

Zenon'daki başkahraman Zenon kültürlü bir karakterdir ve hem doğa hem de Doğu hakkında çok şey bilmektedir. Hindistan'dan Batı'ya gelen zenginliklerin bile farkındadır:

“Bu kitaplarla dolu odayı, kaz tüyü yazı kalemimi, boynuz mürekkep hokkasını seviyordu, bunlar yeni bilgilerin araçlarıydılar ve yakutun Hindistan'dan geldiğini, kükürdün cıva ile birleştiğini, Latince'de liliun denilen çiçeğe Yunanca'da krinon, İbranice'de susannah denildiğini öğreniyordu.”²⁵

Daha önce de belirttiğimiz gibi Yourcenar, *Hadrianus'un Anıları* adlı yapıtında Eskiçağa ait yerleşim yerlerinden ve buralarda olup biten olaylardan, sosyal yaşamdan ayrıntılarıyla söz eder. Başkahraman Hadrianus'un Eskiçağ Anadoluşunda yaptıkları, kahramanın kendi ağzından veriliyor:

“Sonraki yıllarda Bitinya ve Kapadokya'da, Asya ormanlarında, sonbahar zaferi türünden şölenleri andıran büyük avlara çıktım.”²⁶

Hadrianus'un Anıları'nda, Hadrianus'un iç dünyasında kopan fırtınalar, yalnız kaldığı an vicdanıyla yaptığı hesaplaşma ve ardından çıkardığı sonuçlar betimleniyor. Atina'da bulunduğu an Mısır'a olan özlemini şöyle dile getiriyor:

---

²⁵ a.g.y., s.27-28.

²⁶ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus'un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.13.

“Uzayda düzeyler de bu şekilde birbirine geçer; Mısır ve Tempe ovası gerçekten birbirine yakın ve ben buradayken her zaman Tibur’da değilim.”²⁷

Hadrianus’un Anıları’nda Roma İmparatorluğu’nda olup biten bir çok şeyi en ince ayrıntısına kadar İmparator Hadrianus’un kendi ağzından öğreniyoruz. İmparatorluğun Asya ve Afrika’dan ne şekilde yararlandığına bir bakacak olursak şunları görürüz:

“Arena’da katledilecek vahşi hayvanların Asya ve Afrika’dan getirilmeleri bir yıl sürmüştü. Bu tür on iki bin canavarın katli ve düzenli bir biçimde on bin gladyatörün yok edilmesi, Roma’yı kötü bir ölüm alanına çevirmişti.”²⁸

Başkahraman Hadrianus’un sadece Atina’da değil daha farklı yerlerde de bulunduğunu Yourcenar’ın ağzından öğreniyoruz. Bu yerlerin en önemlilerinden biri de Suriye’dir :

“Savaştan bir yıl önce Suriye valiliğine atanmışım; sonradan buna askeri valilik görevi de eklenmişti.”²⁹

Yourcenar *Hadrianus’un Anıları*’nda sadece Anadolu’daki şehirlerin adlarını verip geçmiyor, bu şehirler hakkında onun ağzından daha bir çok ayrıntıya giriyor.

---

²⁷ a.g.y., s.28.

²⁸ a.y., s.57.

²⁹ a.y., s.62.

Oradaki topraklar ve özellikleri sürekli Roma ile karşılaştırılıyor. İşte Isparta ile ilgili olanı:

“Eurotas’ın kıyısında, Sparta’da (Isparta), çobanlar, kavalla çalınan bir hava öğretiler, garip bir kuş şakıması: Megara yakınlarında gece boyu süren bir köy düğününe katıldım; geleneklerine bağlı Roma’da hiçbir zaman yapamayacağımız danslar yaptım yanımdakilerle.”³⁰

---

³⁰ a.g.y., s.63.

III.4.2. MEKANLARLA İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Bu bölümde mekanları iç ve dış mekan olarak ikiye ayırmadan tek bir grupta toplayacağız. Endonezya'nın iklimi, coğrafi koşulları nedeniyle çay üreticiliğine elverişlidir. Bu yüzden Haasse'nin yapıtlarında çay, kahve ve pirinç tarlalarından söz edilmektedir. Hollandalıların Endonezya'da toprak satın alarak çay üretimi işine girmeleri ve yerli halkı emirleri altında çalıştırmaları konu edilir. Buradaki ekim alanları özel adlarıyla verilir ve bu adlar genellikle Endonezya dili olan "Indonesisch"e aittir. Bunlardan bazıları, Parakan Salak, Sinagar, Moendjoel, Waspada, Ardjasari, Gamboeng, Soekawana, Malabar, Negla, Taloen'dur.

Daha önce Haasse'nin yapıtlarında, ayrıntılı betimlemelere yer verdiğini belirtmiştik. Aynı durum *Oeroeg* adlı yapıtında da görülüyor. Yazar, ben-anlatıcının kendisini *Oeroeg* adlı yerli çocuğun yanında daha farklı hissettiğini onun kendi ağzından veriyor. Bu iki çocuk için yasak kavramı yoktur, onlar her yerde gönüllerince oynamaktadırlar, Haasse bunu şöyle betimliyor:

"Ik zocht en vond mijn vertier bij Oeroeg, hetzij zwervend over het erf, of buiten de omheining, in de kampong en in aangrenzende gedeelten der theetuinen."³¹

"Eğlencemi *Oeroeg*'un yanında arardım ve onunla birlikteyken kendimi ya avluda ya çitlerin ötesinde, çay işçilerinin yaşadığı evlerin bulunduğu arazide veya çay bahçelerine sınırı olan arazilerde bulurdum."

---

³¹ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.20.

Haasse ayrıntılı betimlemelerini *Çayın Efendileri*'nde adı geçen çay tarlalarından söz ederken de yapıyor. Onları özel adları ve diğer özellikleriyle okuyucusunun gözünde canlandırıyor.

Çayın Efendileri'nde Sinagar ve Parakan Salak çay üretim alanlarının birbirine olan benzerliklerini Haasse şöyle betimliyor:

“De theefabriek op Sinagar bestond evenals die op Parakan Salak uit een aantal loodsen.”³²

“Sinagar'daki çay fabrikası, Parakan Salak'taki gibi birkaç kulübeden oluşmaktaydı.”

Ekim alanı sahibinin, yani çayın efendilerinden birinin, atıyla heybetli bir şekilde hektarlarca genişlikteki Ardjasari adındaki henüz ekilmemiş tarlada gezinmesi ise *Çayın Efendileri*'nde şöyle veriliyor:

“Te paard doorkruiste hij de voor een deel nog onontgonnen hectaren terrein van Ardjasari.”³³

“Henüz işlenmemiş olan hektarlarca genişlikteki Ardjasari'yi at sırtında geziyordu.”

Yine *Çayın Efendileri*'nde Waspada adlı ekim alanında, tarla sahibinin işçilerine ağırlığını hissettirmesini şu şekilde veriyor Haasse:

“Op Waspada heeft hij het voor het zeggen, hier ben ik de baas.”³⁴

“Waspada'da, burada patron benim, diye hissettiriyordu.”

---

³² Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Ouerido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.83.

³³ a.y., s.92.

³⁴ a.y., s.88.

Haasse, Endonezya'daki yerel yapıları da bu dildeki özgün adlarıyla veriyor. Çay işçilerinin barınaklarının bulunduğu alana, yani kampoeng'a hava karardıktan sonra vahşi hayvanların saldırısını, Çinli işçilerin taştan bina olan gedoeng'larda kaldıklarını, Endonezyalıların ise pondok adı verilen, pek de konforlu olmayan evlerde yaşadıklarını öğreniyoruz. Bütün bunlar Endonezya'da doğup büyümüş olan Haasse için hiç de yabancı olmayan mekanlardır.

Endonezya'da çay işçilerinin barınaklarının bulunduğu alana verilen ad, yani kampoeng *Çayın Efendileri*'nde sıkça geçmektedir:

“Hij hoopte dat de paarden veilig waren in hun geïmproviseerde stal; na het invallen van de duisternis kwamen, naar hij gehoord had, panthers vaak tot binnen de omheining van de kampoeng.”³⁵

“Atların derme çatma ahırlarda güvende olduklarını ümit ediyordu; duyduğuna göre, karanlık bastıktan sonra kampoeng'a (barınakların bulunduğu alan) sık sık panterler giriyorlarmış.”

Haasse, *Çayın Efendileri*'nde, yöreye özgü gedoeng adlı taştan yapılmış evlerden de söz etmektedir:

“Hij had zijn Chinese aannemers opdracht gegeven onmiddelijk te beginnen met de bouw van gedoeng Karet in Bandoeng.”³⁶

“Çinli işçilere, Bandoeng'daki Karet adlı gedoeng'un (taştan ev) inşasına hemen başlamaları için emir vermişti.”

Çayın Efendileri'nde sıkça karşımıza çıkan yerel yapılardan birisi de pondok

---

³⁵ a.g.y., s.15.

³⁶ a.y., s.293.

adındaki bambudan yapılan basit evlerdir:

“De Van Honks waren Indische mensen; in hun woning, nauwelijks geriefelijker dan zijn pondok, heerste een sfeer die hem deed denken aan het “Chinese Kamp” op Sinagar, met vogels in kooien, hangplanten en schommelstoelen.”³⁷

“De Van Honk’lar Endonezyalı insanlar gibydiler; evlerinde onun kendi pondok’undakinden (bambudan yapılmış ev) biraz daha rahat olan, Sinagar’daki kuş kafesli, asma bitkili ve salıncaklı sandalyeli ‘Çin Kampı’ın anımsatan bir atmosfer vardı.”

Haasse’nin yapıtlarındaki çay, kahve, kına bahçeleri, ya da pondok (bambudan yapılan basit ev), gedoeng (taştan yapılan Endonezya evi) yerine Yourcenar’ın yapıtlarında, farklı bir coğrafyadan, farklı yapılar olan Antakya Sarayı, vahalar, çöller, İskenderiye Müzesi, Hatra Kalesi, padişah sarayları, havuzlu bahçeler, Asya tavernaları betimlenmektedir. Bu da Endonezya ile Ortadoğu, Anadolu ya da Afrika’da mekanlar yönünden bir hayli farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Avrupa’yı kendisi için yeterli bulmayan Zenon, çok uzaklara gitmeyi aklına koymuştur. Bunları düşünüp dururken Wiwine’in onun defterinin arasına koyduğu çiçeği bile fark etmez ama sonradan onun hakkında duyduklarına inanamaz:

---

³⁷ a.g.y., s.129

“Daha sonraları daha uzun olan kimi kimseler onu Agathyrses’lerin ülkesinde, Berberistan’da, hatta Mısır Sarayı’nda gördüklerini söylediler.”³⁸

Bazı eleştirmenler Yourcenar’ın yaptığı uzun ve çok ayrıntılı betimlemelerle her şeye değindiğini ve bu yüzden okuyucunun düş gücünü kullanabileceği pek bir şey kalmadığını ileri sürerler. İşte bunlardan birisi, vahalarla ilgili bir betimleme:

“Büyük bunalımdan birkaç ay sonra, Asi ırmağı kıyılarında, kervanların yeniden kuruluşunu görmek sevinci içindeydim; vahalar, yeniden akşam ateşinin pırlıtısında tüccarların haberler üzerine yorum yaptıkları, her sabah bilinmeyen yerlere taşıdıkları mallarla birlikte, gerçekten bizim olan bir sürü düşünce, sözcük ve geleneği paketleyerek, fetih askerlerinden daha güvenli bir biçimde, yavaş yavaş yeryüzünü ele geçirmeye başladıkları yerler haline gelmişlerdi.”³⁹

Yourcenar, *Hadrianus’un Anıları*’nda Roma imparatorunun sanat düşkünlüğüne değinirken, onun sadece Roma sanatına değil, Mısır heykellerine olan ilgisini de ortaya koyuyor:

“Önceleri beyaz olarak gösterilen soyunmuş Marsyas’ı, kırmızı mermerden çeşitlemelerini yaptırarak boyalı resimler dünyasına yeniden mal etmiş

---

³⁸ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.58.

³⁹ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus’un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.81.

oldum; ya da solgun Paros mermeri üzerine Mısır heykellerinin kara kumlu görünümünü geçirerek, putu hayalete dönüştürdüm.”⁴⁰

Yourcenar’ın *Zenon* adlı yapıtındaki başkahraman Zenon’un Belçika’nın Bruges şehrinden başlayan yolculuğu onu Doğu’ya getirir. Bir arayış içindeki Zenon Doğu’ya ait bilim ile tanışmaya başlar. Arap bilginlerinin yazdıkları tıp kitaplarına yönelir. Çok fazla beğenmese de içlerinde işe yarar bazı şeyler olduğunu düşünmektedir. Bu kitaplardan birisi de Sultanın sarayındadır:

“Özellikle Sultanın sarayında kendisi gibi hekimlik yapan Yahudi Hamon’da bir Dioskorides vardı, içinde çok eski, Crateaus’ten parçalar bulunuyordu.”⁴¹

Hadrianus’un Anıları’nda kalelere de değinilir. Roma savaşçıları çok güçlü olmalarına karşın bazen başarısızlıkla döndükleri seferler de olmaktadır. Yourcenar, Hadrianus’un ağzından, boşuna verilmiş bir uğraşın acı bir sonucuna değinir. Doğu’da, Fırat ırmağı yakınlarındaki Hatra kalesinin Roma için kolay lokma olmadığını Hadrianus şöyle itiraf eder:

“Kışı, çölün ortasında, ele geçirilmesi olanaksız bir kartal yuvası olan Hatra kalesi kuşatmasıyla boşu boşuna geçirdi; ordumuz birkaç bin asker kurban verdi.”⁴²

---

⁴⁰ a.g.y., s.108.

⁴¹ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.164.

⁴² Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus’un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.72.

Hadrianus'un Antakya Sarayı'nda, kendisine verilecek görevi beklerken içinde bulunduğu ruhsal durumu, Haasse şöyle betimliyor:

“Daha sonraları, birkaç yıl gerçek bir keyif çılgınlığı içinde yaşayacağım Antakya Sarayı, o zamanlar, benim için bir tutukevi, belki de bir ölüm hücreliydi.”⁴³

Hadrianus'un kafasını meşgul eden bazı sorulara yanıt arayışı, ünlü İskenderiye Fenerini ziyaret etmesi sırasında hissettikleri ise şu şekilde verilmiştir:

“İskenderiye'de görülmesi gereken yerler varsa birlikte gezdik; İskenderiye Feneri, İskender Kabri'ni, Kleopatra'nın Octavia'ya karşı zaferini sonsuzlaştıran Marcus Antonius Kabri'ni tapınakları, atelyeleri, fabrikaları gezdik.”⁴⁴

Roma kralının Asya tavernaları hakkında neler düşündüğünü Haasse okuyucusuna şöyle aktarıyor:

“Asya tavernalarının loş özgürlüğünü benim saray eğlencelerime yeğleyen bu Straton, olağanüstü duyarlılığı olan bir adamdı; zevk için her şeyi gözden çıkarmış bir kişi olarak , zevk olmayan her şeyin boşluğunu doğrulayan oynak ve alaycı bir zekası vardı.”⁴⁵

---

⁴³ a.g.y., s.73.

⁴⁴ a.y., s.152.

⁴⁵ a.y., s.143.

III.5. ULUSLAR VE TOPLULUK ADLARI İLE İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Yazarın amacı, okuyucusuna romanındaki olayların içinde geçtiği ülke veya bölge hakkında da bir izlenim vermekse, o zaman bu coğrafyada yaşayan uluslar ve topluluklardan da söz edilmesinin yararlı olacağını düşünmekteyiz. Aksi durumda, okuyucunun imgeleminde yerine oturmayan ve havada kalan bazı durumlar ortaya çıkabilir.

Haasse'nin yapıtlarında ana mekanın, Doğu Hint adaları ve Endonezya olduğunu daha önce belirtmiştik. Dolayısıyla onun yapıtlarındaki betimlemelerden burada yaşayan insanlar hakkında bir hayli bilgi ediniyoruz. Bu gruptaki imge araştırmamızı uluslar ve topluluk adları olarak iki kategoride yapacağız.

III.5.1. ULUSLARLA İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Haasse'nin her iki romanında olaylar Endonezya ve çevresinde geçtiğinden, yapıtlarda, ulus olarak, Endonezyalılar ile buraya gelip giden Çinliler ve Japonlardan sıkça söz edilir. Tarih boyunca Endonezya ya sürüp giden işgaller, ya da çeşitli göçler yüzünden farklı uluslardan insanları da barındırmış bir adalar ülkesidir. Çok uzun süre Hollanda sömürgesi olan Endonezya, daha önce Japon saldırılarına uğramış, ve sömürgecilik döneminde ise hem Çinli hem de Japon ulusundan göçmen işçiler barındırmıştır. Haasse, yapıtlarında geçen olaylarda bu uluslar ile yerli halk arasındaki ilişkiler konusunda da okurlarına betimlemelerle ayrıntılı bilgiler sunuyor.

Daha önce Çinli çay işçilerinin Endonezya'da kamplarda yaşadıklarını belirtmiştik. *Oeroeg*'da Çinlilerin kamplardan çıkıp halkın yaşadığı yerlerdeki evlere taşınmasının sonuçlarından şöyle söz edilir:

“De huizen, nu veelal bewoond door Chinezen (Çinliler) en Indo-families, maakten een wat verwaarloosde indruk.”⁴⁶

“Çoğunluğunda Çinlilerin ve Hint-Avrupalı ailelerin oturduğu evlerin, çevreye değer kaybettiren bir etkisi vardı.”

Oeroeg'da çocukluk dönemlerinde çok iyi arkadaş olan Hollandalı ben-anlatıcı, *Oeroeg* ile daha sonra Endonezya'nın Hollanda'ya karşı direniş mücadelesinde karşı karşıya geldiklerinde, giyimi ve elindeki Japonlardan kalma eski silah ile *Oeroeg*'un fiziksel görünüşünü şöyle betimler:

“Zijn khaki-shorts, naar Amerikaans model, en zijn revolver, wellicht afkomstig uit de nalatenschap der Japanners.”⁴⁷

“Amerikan modeline uygun haki renkte şortu vardı ve tabancası muhtemelen Japonlardan kalmaydı.”

---

⁴⁶ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.54.

⁴⁷ a.y., s.78.

Yourcenar ise yapıtlarında ulus olarak daha çok Türkler, Araplar, Persler, Suriyeliler, Ermeniler, Parthlar⁴⁸, Hintliler, Sarmatlar⁴⁹, Seleukoslar⁵⁰, Likyalılar ve Mısırlılardan söz etmektedir. Ayrıca Eskiçağda Anadolu, Afrika ve Ortadoğu'da hüküm sürmüş uluslara da yer verir. Bu, Hadrianus'un Anıları'nda daha yoğun olarak ele alınmıştır.

Tarihin bir çok döneminde Batı tarafından bir tehlike olarak görülmüş olan Türkler, Yourcenar'ın *Zenon* adlı yapıtında başkahraman tarafından da korkulan ya da çekinilen bir ulus olarak betimleniyor:

“Üzerine kamu işlerinin yükü bindiği her zaman yaptığı gibi omuzlarını eğip kamburunu çıkaran naib halk tabakalarında belirmeye başlayan kıpırdamaların dizgin altında tutulması gereği üzerinde durdu, zaten ortalık karıştı, Türkler her gün biraz daha ilerliyorlardı, mezhep ayrılıkları kiliseyi parçalıyordu.”⁵¹

Eskiçağ'da İran, Mezopotamya ve Van çevresinde yaşamış olan Parthların, Roma'nın uğraştığı ancak karşısında pek de zorlanmadığı bir ulus olduğunu Hadrianus'un ağzından duyuruyor Yourcenar:

“Parthlar'ın boşaltmış oldukları Mezopotamya'nın kuzey kesimi hiçbir güçlük çekilmeksizin topraklarımıza katıldı.”⁵²

⁴⁸ Parthlar: İran çıkışlıdır. Eskiçağ'da İran, Mezopotamya ve Van çevresinde yerleşmişlerdi.

⁴⁹ Sarmatlar: İran kökenlidir. Eski Çağda Asya'da yaşamışlardır.

⁵⁰ Seleukoslar: Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Mezopotamya'yı içine alan bölgede İ.Ö. 400-200 yılları arasında hüküm sürmüş bir ulustur.

⁵¹ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.47.

⁵² Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus'un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.64.

Barbar olarak kabul ettikleri ulusları Helenleştirmek isteyen Roma imparatoru Hadrianus, yabancı olarak gördüğü Sarmatlar için de aynı düşünceleri taşımaktadır:

“Yabancı düşmanlarım Sarmatlar’ın arasında bile, Apollon görüntüsü ile bezenmiş aynalarda, eksiksiz biçimde vazolarda Yunanistan’ın donuk bir güneş ya da kar gibi pırlıltısını bulmuştum.”⁵³

Hadrianus’un Anıları’nda, Roma imparatorunun, Araplar ve Yahudilerle çıkması olası bir savaşın ticareti etkileyeceğinden endişe duyusunu ve İsrail’in takındığı tutum hakkındaki düşüncelerini Yourcenar şöyle betimliyor:

“Başlangıcından bu yana ticaretlerini tehdit eden bu savaşa karşı Yahudi ve Arapların ortak nedenleri vardı; ama İsrail, dinsel çılgınlıkları, garip törenleri ve tanrısının uzlaşmazlığı yüzünden dışlanmış olduğu bu dünyaya cephe alarak olaylardan yararlanmak istiyordu.”⁵⁴

Eskiçağ’da Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Mezopotamya’yı içine alan bölgede yaşamış olan Seleukoslar’ın onun onuruna yaptırmış oldukları sarayda yenilgiye uğramış olan, ama halen başı dik yürüyen Osreos ile ilgili düşüncelerini Hadrianus şöyle açıklıyor:

“Seleukoslar’ın çok zaman önce yapmış oldukları, benim de hiçbir anlamı olmayan bir biçimde duvarlarına onuruna methiyeler yazdırmış olduğum ve

---

⁵³ a.g.y., s.63.

⁵⁴ a.y., s.71.

Daçya savaşlarının görkemli silahlarıyla donattığım sarayın geniş koridorlarını durmak dinlenmeksizin adımlayan bu adam, yirmi yıl kadar önce beni Kolonya kampına kabul eden adam değildi.”⁵⁵

Hadrianus'un Anıları'nda Romalıların Ermenilerle olan ilişkilerinden şöyle söz ediliyor:

“Bu ayaklanmalara bütçesinden para yardımı sağlamış olan İmparator Osroes hemen saldırıya geçti; Abgar, harap olmuş Edessa'ya yeniden girmek için direnişe geçti; Trayan'ın güvenebileceğini sandığı Ermeni müttefiklerimiz Persli savaş derebeylerine yardım ettiler.”⁵⁶

Hadrianus'un Anıları'nda, Roma imparatorunun zengin kişiler tarafından nasıl ağırlandığı anlatılmaktadır. Bunlardan birisi Suriyeli bir milyonerdir:

“Suriyeli milyonerin üç direkli yelkenlisi, filonun kadırgası, Yunan balıkçısının hafif filikası, tümü eşit biçimde arzularımı karşıladı.”⁵⁷

Yine Hadrianus'un Anıları'nda Doğulu olan ve imparatorlukta çeşitli görevlerde bulunan kişilerden söz edilir. Bunlar arasında Arlesli Favorinus'un Hintli yardımcısı da bulunmaktadır:

---

⁵⁵ a.g.y., s.65.

⁵⁶ a.y., s.71.

⁵⁷ a.y., s.102.

“Hintli yardımcısı, Doğu’dan izzet ikram getirtilen pirinçten pilav yapardı ona; ne yazık ki, bu dışarıdan gelme aşçı Yunanca’yı çok kötü konuşuyordu ve başka dillerde fazla bir söylemediği için bana kendi ülkesinin gariplikleri konusunda hiçbir şey öğretmedi Favorinus, yaşamında az rastlanır üç şeyi başarmış olmakla övünürdü.”⁵⁸

İmparator Hadrianus çeşitli uluslara ilişkin görüşlerini sürekli dile getirmektedir. Onun Mısırlılar hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Mısırlılara gelince, alt düzeydekiler birbirlerinin dinsel şölenlerini fırsat bilerek, ellerindeki sopalarla yabancılara saldırıyorlardı; Apis öküzünün ölümü, Roma’da saltanata çıkışın yaratacağı türden karışıklıklara neden oluyordu.”⁵⁹

Roma imparatoru Hadrianus’un Persler ve Yahudileri eşit düzeyde barbar ve acımasız bulduğunu şu ifadesinden anlıyoruz:

“Persler’in ve Yahudiler’in gaddarlıkta başa baş güreştikleri bu barbar öykü, Yahudi partizanların milliyetçilik ateşlerini körükledi.”⁶⁰

---

⁵⁸ a.g.y., s.104.

⁵⁹ a.y., s.153.

⁶⁰ a.y., s.185.

III.5.2. TOPLULUK ADLARI İLE İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Hollandalı girişimcilerin Endonezya'ya yerleşmelerinden sonra burada ortaya çıkan işçi gereksinimini Endonezyalı topluluklar karşılamışlardır. Bunlar yaptıkları işlere göre adlar almışlardır. Haasse yapıtlarında djongos'lara (ev uşakları), doekoen'lara (şifacılar), mandoer'lara (gözetçiler), boedjang'lara (bekar tarım işçileri) ve ayrıca Gamboengers (Gamboenglular), Javanen (Javalılar) ve Soendanezen'a (Sundahlılar) yer verir. Djongos'lar daha çok zenginlere ve Batılı ailelere hizmet eden kişilerdir. Doeken'lara gelince, onlar doktor olmayan veya yeterli sayıda doktor bulunmayan her yerde olduğu gibi para karşılığı hastaları tedavi etmeye çalışanların oluşturduğu bir gruptur. Mandoer'lar ise çay, kahve ve pirinç tarlalarında gözcülük yapmak üzere tutulan Endonezya yerlilerinin oluşturduğu topluluktur. Bir de adalarda veya belirli bazı bölgelerde yaşayan küçük topluluklar vardır.

Oeroeg'da, evde çalışan ve yöresel dilde djongos adı verilen uşağın sunduğu hizmetten şöyle söz edilir:

“De kleine lampjes in de binnengalerij brandden en onze djongos zette schaaltes met versnaperingen op de tafel.”⁶¹

“İç avludaki küçük lambalar yanıyordu ve djongos'umuz (uşak) lezzetli yiyeceklerle dolu tabakları getirip masanın üzerine koydu.”

---

⁶¹ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yaynevi, Nijmegen, 1948, s.17.

Yine *Oeroeg* adlı yapıtta, yeni gözetçinin ailesiyle gelip taştan eve yerleşmesi gerektiğinde yaşanan gelişmeler ile Sidris ve Deppoh'un çocuklarının taşınması şöyle betimleniyor:

“Een nieuwe mandoer zou met zijn gezin het stenen huis aan de rivier betrekken; Sidris, en de kinderen van Deppoh, gingen inwonen bij een familielid in één der dessa's hogerop de berg.”⁶²

“Yeni bir gözetçi ailesiyle ırmağın kıyısındaki taştan yapılmış eve yerleşecekti; Sidris ve Deppoh'un çocukları dağların üst taraflarında oturan bir akrabalarının yanına taşındılar.”

Çayın Efendileri'nde yediği yemek nedeniyle bir çay işçisi hastalandığında Pak Erdji'nin takındığı tutuma Rudolf şu şekilde tepki verir:

“Waarom heeft Pak Erdji geen doekoen geroepen?”⁶³

“Pak Erdji neden bir şifacı çağırmadı?”

Boedjang'ların genç bekar tarım işçileri olduğu ve ne iş yaptıkları Haasse'nin yapıtı *Çayın Efendileri* 'nde şöyle açıklanıyor:

“Boedjangs, dat zijn de jongens die op de onderneming werken.”⁶⁴

“Boedjang'lar çay ekim alanında çalışan gençlerdir.”

---

⁶² a.g.y., s.25.

⁶³ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Ouerido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.115.

⁶⁴ a.y., s.47.

Çayın Efendileri 'nde Gamboengluların dış görünüşlerinden ve hangi alanlarda çalıştırılmaya uygun olduklarından şöyle söz edilir:

“De Gamboengers waren grover en taaier van uiterlijk dan de mensen met wie hij gewend was om te gaan op de ondernemingen in het Buitenzorgse.”⁶⁵

“Gamboenglular, onun alışık olduğu, Buitenzorg şehrindeki ekim alanlarında çalışan kaba ve sert görünüşlü insanlardı.”

Çayın Efendileri 'nde Holle'nin başına gelenler ve sonrasında yaşadıkları şöyle betimlenir:

“Zijn vrouw en kinderen laat hij aan hun lot over, zelf reist hij rond met zijn maîtresse, houdt lezingen, poseert als de held van de Javanen .”⁶⁶

“Karısı ve çocukları onu kaderine terk etmişlerdi, o da metresiyle ortalıkta dolaşıyor, toplantılar yapıyor ve Javalıların kahramanymış gibi pozlar veriyordu.”

Haasse, *Çayın Efendileri* 'nde Karel Holle, Sundalılara dair izlemesi gereken yolu Rudolf'a şöyle açıklar:

---

⁶⁵ a.g.y., 1992, s.12.

⁶⁶ a.y., s.40.

“Laat je nooit wijsmaken dat de Soendanees gemakzuchtig zijn.”⁶⁷

“Sundahlının rahatına düşkün olduğuna kendini asla inandırma.”

Yourcenar ise yapıtlarında daha farklı topluluk adlarına yer verir. Bunlar Hindistan’da bulunan Brahmanlar sınıfı, Mısır’da önemli bir konuma sahip olan ve ölüleri mumyalama işini gerçekleştiren mumyacılar, insanların sorunlarına çare bulmak için başvurdukları Mısırlı büyütüler, koşulları elverdiği sürece belli bir yerde konuşlanan ancak zorunlu hallerde yer değiştiren ve Antik çağda yaşamış olan Erithea göçebeleri, Anadolu’nun güneyinde yerleşmiş ve bu bölgede belli bir nüfuzla sahip Suriyeli halk kalabalığı ile Hindistan’da büyük saygı gören, çıplaklıkları asla yadırganmayan ve günlük gereksinimlerini sağlamak amacıyla dilendikleri de görülen Hintli cimnosofistler (çıplak düşünürler) gibi topluluklardır. Bunlara yapıtlardan aldığımız alıntılarla açıklık getireceğiz.

Yourcenar, *Hadrianus’un Anıları*’nda iradesine her koşulda hakim olmayı başarabilen Brahmanlardan övgüyle söz eder:

“Bu dindar dilenciler Hintliydi ve efendileri o güçlü Brahmanlar sınıfındandı.”⁶⁸

---

⁶⁷ a.g.y., s.76.

⁶⁸ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus’un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.117.

Hadrianus'un Anıları'nda Mısırlı mumyacıların yaptıkları işe gösterdikleri özen ve tapınakta yapılacak cenaze töreni öncesi yaşanan hava betimleniyor:

“Mumyacılar el emeklerini teslim ettiler, ince tabut, tapınağın en iç odasına somaki taşından lahide dikine yerleştirildi.”⁶⁹

Yourcenar yine, *Hadrianus'un Anıları*'nda, Roma imparatorunun, inanmadığı halde Mısırlı büyücülerin düzenledikleri bir büyü törenine katılmasını ve bu konudaki alaylı tavrını betimliyor:

“Elinden geldiğince bizi huzursuz ettikten sonra, büyücü yardım önerdi; Mısırlı büyücülerin uzmanlık konusu olan o sihirli adaklar, yazgımıza ilişkin her şeyi halledecekti sözde.”⁷⁰

Yourcenar, Hadrianus'un Roma imparatorluğunun çıkarları doğrultusunda aldığı önlemlere değiniyor, bunlar arasında Erithrea göçebeleri ile ilgili olan önlem de vardır:

“Hindistan yolunda yeni bir pazar açılacak ve Erithrea göçebelerini engelleyecek bir tabya kurulacaktı.”⁷¹

Bir deprem sonrası Suriyeli kalabalık bu felaketin sorumlusu olarak Hıristiyanları görür. Bunun üzerine imparatorları onların binlerce Hıristiyanı

---

⁶⁹ a.g.y., s.167.

⁷⁰ a.y., s.155.

⁷¹ a.y., s.159.

öldürmelerine izin verir. Bu olayı duyan Hadrianus'un yaşananlar hakkındaki düşüncesi şu şekildedir:

“Suriyeli gürümler, felaketin suçlusunu bulmaya çalışıyorlardı ve İmparator hoşgörü ilkelerini bir yana bırakarak bir grup Hıristiyanın katledilmesine izin verme yanlısını yaptı.”⁷²

Yourcenar, dünya güzelliklerinden elini çekmiş olan ve sadece yaşayacak kadar beslenen Hintli çıplak düşünürlerin (cimnosofistler), çoğu insanın reddedemeyeceği lezzetli etlerden duydukları rahatsızlığı Hadrianus'un tanıklığı ile betimliyor:

“Asya'da Osreos'un çadırında, Hintli Cimnosofistlerin (çıplak düşünürler) ateşi tüten kuzu ve gazal etlerinden tiksindiklerine tanık oldum.”⁷³

---

⁷² a.g.y., s.65.

⁷³ a.y., s.17.

III.6. KİŞİ ADLARI İLE İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Haasse'nin *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg* adlı yapıtlarında bizim için oldukça yabancı olan, Endonezya'ya ait Oeroeg, Sidris, Nènèh, Deppoh, Danoeh, Satih, Soetarsih, Moentajas, Djengot Sari, Si Djapan ve Micola gibi adlar yer almaktadır. Bu isimlerin söylenişlerine bakıldığında Japonca veya Çince'ye ait oldukları düşünülebilir.

Haasse'nin *Oeroeg* adlı yapıtında ben-anlatıcı çocukluk dönemini düşündüğünde onun imgeleminde oluşanlar şöyle betimlenir:

“Als ik terug denk aan mijn kindertijd en mijn jongensjaren, verschijnt zonder uitzondering het beeld van Oeroeg in mij, als was mijn herinnering gelijk aan een van die toverplaatjes, die we vroeger plachten te kopen, drie voor een dubbeltje: geelachtig glanzende stukjes met lijm bestreken papier, waarover men met een potlood krassen moest, totdat de verborgen voorstelling aan het daglicht kwam.”⁷⁴

“Çocukluğumu ve gençlik yıllarımı düşündüğümde Oeroeg'un görüntüsü gözlerimin önüne geliyor, sanki bu anım, satın almaya çalıştığımız şu gizemli tabakalardan birisi gibi: hani zamk yardımıyla kağıtla kaplanmış, sarı, parlak, üç tanesi on sente olan ve üzerini kurşun kalemle kazıyarak gizli bir şekli gün ışığına çıkarmaya çalıştığımız.”

Yine *Oeroeg*'da babası çay bahçelerini kontrole giden ben-anlatıcının annesinin günlerini Oereg'un annesi Sidris ile geçirmeyi yeğlediğinden söz edilmektedir:

---

⁷⁴ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.9.

“In de lange uren van de dag, als mijn vader ter inspectie de tuinen doortrok, werkte in zijn kantoor naast de fabriek, zaten mijn moeder en Sidris op de achtergalerij met naaiwerk en bespraken in een vertrouwelijk spel van vraag en antwoord ervaringen, angsten en wensen, de talloze schakeringen in stemming en gevoelsleven, die alleen van vrouw tot vrouw weerklank vinden.”⁷⁵

“Babam gün içinde saatler boyunca ekim bahçelerini kontrole giderdi, fabrikanın yanındaki bürosunda çalışırdı, annem ile Sidris ise arka avluda örgü örerler, kadın kadına oynandığında bir şeyleri açığa çıkararak, soru-cevaptan oluşan, korkuları, arzuları, ruhsal durumu ve duygusallıkları konu alan gizemli bir oyun oynarlardı.”

Her kültürde olduğu gibi çocukları korkutan hayalet ve ölümlerle ilgili öyküler Endonezya kültüründe de vardır. İşte bunlarla ilgili bir konuşma ben-anlatıcı ile Oeroeg arasında geçiyor; kötü ruhlar, ölümler ve yaşlı kadın görüntüsündeki vampir Nènèh Kombèl hakkında anlatılanlar şunlardır:

“Telaga Hideung, diep in het oerwoud, was een verzamelplaats van boze geesten en zielen van gestorvenen; Nènèh Kombèl woonde er, vampier in de gedaante van oude vrouw, die op dode kinderen loert.”⁷⁶

“Ormanın derinliğinde bulunan Telaga Hideung ölmüş insanların kötü ruh ve hayaletlerinin toplanma yeri idi; Nènèh Kombèl orada yaşıyordu ve ölü çocukları gözetleyen yaşlı bir kadın kılığında idi.”

Oeroeg'da küçük bir çocuk olan ben-anlatıcının Deppoh ve Danoeh ile gece karanlığında sokakta yaşadığı tedirginlik şöyle betimleniyor:

---

⁷⁵ a.g.y., s.10.

⁷⁶ a.y., s.18.

“Toen Deppoh en Danoeh een eindweegs de duisternis inliepen, verkoos ik, zij het ook aarzelend, het gezelschap van mijn moeder en de anderen.”⁷⁷

“Deppoh ve Danoeh karanlığa doğru ilerlerken ben seçimimi tereddüt ederek annem ve diğerleri yönünde yaptım.”

Yine *Oeroeg*'da ben-anlatıcının yerli kız Satih'in güzelliği hakkındaki görüşleri şunlardır:

“Satih was een knap meisje van omstreeks zestien jaar, haast al te mollig in haar versleten kabaai.”⁷⁸

“Satih on altı yaşlarında güzel bir kızdı, kabaai adlı giysisi içinde telaşlıydı ve dolgun bir vücudu vardı.”

Haasse'nin *Oeroeg* adlı yapıtında ben-anlatıcı Oeroeg ile babası yüksek memur olan bir sınıf arkadaşını karşılaştırır ve ikisinin de yerli olduğu ancak yine de aralarında seviye farkı olduğu sonucuna varır:

“Oeroeg in de ogen van anderen een ”Inlander” was- en niet een Inlander, zoals Soetarsih Kosomolegara, die bij ons in de klas zat en wiens vader regent was, maar een dessa-jongen, de zoon van een ondergeschikte van de onderneming.”⁷⁹

“Oeroeg diğer insanların gözünde bir ‘Yerli’ idi- fakat bizimle aynı sınıfta okuyan ve babası bir vali olan Soetarsih Kosomolegara gibi değildi, sadece bir köylü çocuktü, ekim alanında çalışan alt tabakadan birinin oğluydu.”

---

⁷⁷ a.g.y., s.22.

⁷⁸ a.y. s.28-29.

⁷⁹ a.y. s.40.

Çayın Efendileri'nde, Moentajas ve Djengot adındaki yardımcıların dağa gidip taşıma işi için işçi getirmeleri ve ardından Gamboeng'da yaşanan olaylar şöyle betimleniyor:

“Toen hij zich omdraaide, zag hij dat de bewoners van Gamboeng zich verzameld hadden rondom zijn twee bedienden, Moentajas en Djengot, met hun paarden, en de dragers die hij aan de voet van de bergkam had gehuurd.”⁸⁰

“Dönüp ardına baktığında, Gamboeng'ta yaşayanların onun iki yardımcısı olan Moentajas ve Djengot ile dağ sırtlarından kiralamış olduğu taşıyıcıların etrafında atlarıyla birlikte toplandıklarını gördü.”

Çayın Efendileri'nde yine karşımıza alışık olmadığımız bir isim çıkıyor. Endonezya inancına göre bir orkestra, adı ve karakteri olan bir insan gibidir. Bunlardan biri olan Sari Onèng'ten şöyle söz ediliyor:

“Deze hier, Sari Onèng is vijftig jaar oud, zeer eerbiedwaardig, zij werd gemaakt in Soemedang, waar de mooiste gamelans vandaan komen.”⁸¹

“Burada bulunan Sari Onèng adlı orkestra elli yaşındaydı, çok saygıdeğerdi, en güzel yerel orkestraların ortaya çıktığı Soemedang'ta oluşturulmuştu.”

Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* ile *Zenon* adlı yapıtlarında ise bir çoğu bize hiç de yabancı olmayan, Türklere, Araplara ve Eski Çağ'da Anadolu'da hüküm sürmüş uygarlıklara ait adlara rastlamaktayız. Barbaros Hayreddin Paşa, Ali, İbrahim, İsmail, Nureddin, İbn-i Rüşd, Mithridates⁸² ile Opramoas⁸³ bunlardan sadece birkaç tanesidir:

⁸⁰ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Ouerido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.12.

⁸¹ a.y., s.79.

⁸² Mithridates: Kommagene kralıdır.

⁸³ Opramoas: Antik Çağ'da Likya'da yaşamış ünlü bir tüccardır.

Yourcenar'ın *Zenon* adlı yapıtında tarihe mal olmuş ünlü bir isim, Barbaros Hayreddin Paşa, İspanyollara karşı kazandığı zafer ile anılır:

“Barbaros Hayreddin Paşa tarafından Cezayir’de kullanılan ve yeni bir reçeteye göre hazırlanmış olan Bizans Ateşi, 1541’lere doğru bir İspanyol filosunu ağır surette hırpalamıştı; bunu da onun hesabına yazdılar.”⁸⁴

Yourcenar yine *Zenon*’da Ali isminde bir genci ve onun Doğulu kimliğini öne çıkarıyor. Ancak tipik bir Arap ismi olan Ali’nin Doğulu olduğu yine Doğu’dan gelen merhemlerden söz edilerek açıklanıyor:

“Evet, Ali benim merhemlerim ve macunlarım gibi Doğu’dan geliyordu; Almanya’nın çamurlu yollarında ve dumanlı hanlarında, sultanın havuzlu bahçelerine duyduğu özlemi hiçbir zaman açığa vurmadi.”⁸⁵

Hadrianus’un Anıları’nda ise saraydaki işleri hızlandıran ve değerli bilimsel kitapların Avrupa’ya gönderilmek üzere toplanmasında Avrupalılara çıkar karşılığı yardım eden İbrahim’den söz ediliyor:

---

⁸⁴ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.59.

⁸⁵ a.y., s.111.

“Sarayda padişahın veziri, her dediğini yaptıracak kadar güçlü ve talihsiz İbrahim’in dostluğu sayesinde Edirne dolaylarındaki bataklıkları kurutmak için yaptığı planları uygulayabileceğini sanmıştı; yeniçeriler hastanesini yenileştirmek fikrine kapılmıştı; onun girişimi ile sağdan soldan değerli Yunan el yazmaları toplanmaya başlanmıştı, bunlardan daha önce Arap bilginlerinin de el atmış oldukları tıp ve astronomi kitaplarıydılar ki bir yığın ıvır zıvır arasında kimi zaman yeniden keşfedilebilecek bir bilimsel gerçek de bulunuyordu içlerinde.”⁸⁶

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Yourcenar’ın yapıtlarında Eskiçağ uygarlıklarından da söz edilmektedir. Bu arada bu uygarlıklardan önemli kişilerin adlarının anıldığını görmekteyiz. Kommagene kralı Mithridates ve Roma ile diğer Doğu uygarlıklar arasında arabuluculuk yapan ünlü tüccar Opramoas, *Hadrianus’un Anıları*’nda karşımıza çıkıyor:

“Bizler Utica’nın kuşatılması sırasında, Kartacalılar tarafından diri diri yakılmış bir Fabius Hadrianus ya da Mithridates’in, Küçük Asya yollarında, izini sürmüş kötü yazgılı ikinci Fabius gibi ünü duyulmamış arşiv kahramanlarının anılarıyla yaşıyorduk.”⁸⁷

---

⁸⁶ a.g.y., s.163-164.

⁸⁷ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus’un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.33.

“Söz konusu ilkelerden bir yarar sağlanacağı umudu olsaydı yıllarca sürebilecek barış görüşmeleri, Satrasların güvenini kazanmış olan tüccar Opramoas’ın arabuluculuğuyla yumuşatıldı.”⁸⁸

Hadrianus’un Anıları’nda söz edilen Roma İmparatorluğu ile Yahudiler arasındaki anlaşmazlığın ne boyutlarda olduğunu anlamak için Roma’nın yardım önerisine karşı İsmail’in takındığı tavra bakmamız yeterli olacaktır:

“Sözde Roma taraftarı olan, Yahudi meclisinin önemli üyelerinden birisi, İsmail, Tineus Rufus tarafından yollanan Yunanlı cerrahın yardımını kabul etmektense yeğeni Ben-Dama’nın ölmesini yeğlemişti.”⁸⁹

Yourcenar’ın *Hadrianus’un Anıları*’nda adından söz ettiği bir karakter de, Roma ile kendi kültürü arasına sıkışmış bir kişilik olan Elias Ben Abayad’dır. Hadrianus onun hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getiriyor:

“En iyi ajanımız, Roma için muhbirlik ve casusluk yapan, Elias Ben-Abayad, haklı olarak, iki kamp tarafından da aşağılanıyordu; yine de bu grup içinde en akıllı adamdı, halkına karşı sevgisiyle, bizim kültürümüze ve bize saygısı arasında sıkışıp almış hasta yürekli bir adamdı; o bile temelde yalnız İsrail’i düşünüyordu.”⁹⁰

---

⁸⁸ a.g.y., s.81.

⁸⁹ a.y., s.186.

⁹⁰ a.y., s.190.

III.7. BİTKİ ADLARI İLE İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Haasse yapıtlarında, Endonezya'nın tropikal iklimine dair betimlemelerini yine burada yetişen bitkiler aracılığıyla zenginleştiriyor. Bunlar daha çok yağışlı iklime elverişli ve denize kıyısı olan yerlerde yetişen bambu, çay, Mala-bitkisi (Mala-plantje), rasamala⁹¹, kahve, pirinç ile djamoë⁹² gibi bitkilerdir.

Oeroeg'da Deppoh'un yaşlı bambu ağacı'ndan söz edişi ancak onu kimsenin dikkate bile almayışı şöyle betimleniyor:

“Deppoh riep: “Pas op! De bamboe is te oud!”, maar niemand luisterde naar hem.”⁹³

“Deppoh bağırdı: ‘Dikkat edin! Bambu ağacı çok yaşlı!, ama onu kimse dinlemedi.”

Çayın Efendileri'nde Pengalengan dağlarının üst kısımlarında çay ekimi için uygun bir alan bulunması ve onun kapasitesi konusundaki betimlemeler şu şekildedir:

“Op de hoogvlakte van Pengalengan, ten zuidwesten van het Malabar-gebergte, was een aantal percelen beschikbaar, tot een oppervlakte van ruim elfhonderd bouws, meest oerwoud en woeste gronden, maar door de bodemgesteldheid bij uitstek geschikt voor het planten van thee.”⁹⁴

“Pengalengan dağlarının üst taraflarında, Malabar dağ sıralarının güneybatısında birkaç parsellik, yaklaşık bin yüz adet yapılanmaya kadar olanak tanıyan el değmemiş, hiç ekilmemiş olan ve çay ekimine elverişli bir alan vardı.”

⁹¹ Rasamala: Endonezya'da yetişen bir tür ağaç.

⁹² Djamoë: Endonezya'da yetişen bir tür şifalı ot.

⁹³ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.23.

⁹⁴ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Ouerido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.244.

Endonezya'ya özgü bir ağaç türü olan rasamala ve onun görünüşü hakkında yapılan betimlemeler, yine *Çayın Efendileri*'nde karşımıza çıkıyor:

“Op het gloeiende veld voor de bosrand stonden enkele bomen vuurrood in bloei; kaarsrechte gladde stammen van tientallen rasamala's staken blinkend af tegen het donkere oerwoud waar hun kruinen zich torenhoog boven verhieven.”⁹⁵

“Ormanın önünde bulunan ve yanmakta olan alandaki birkaç ağaç ateş kırmızısına bürünmüştü; dimdik ve yassı olan ve üst kısımları kule yüksekliğine ulaşan onlarca rasamalanın gövdesi, balta girmemiş karanlık ormana doğru ışık saçıyordu.”

Dışardan gelen işçilerin pirinç hasatından anladıklarını ancak çay toplamadan pek anlamadıklarını ve bu yüzden tarlada düştükleri durumu Haasse, *Çayın Efendileri* 'nde şöyle betimliyor:

“Rijst, daar zijn ze van oudsher mee vertrouwd, dat doet niemand ze na, maar thee kennen ze niet, ze hebben geen verstand van de pluk, en koffie laten ze verslonzen als ze het alleen moeten doen.”⁹⁶

“Pirinç, orada eskiden beri bilindiğinden kimseye bunu açıklamak gerekmiyordu, ama çayı bilmiyorlardı, nasıl toplanması gerektiğinden anlamıyorlardı ve tek başlarına ekim yapmaları gerektiğinde kahve ile ilgilenmiyorlar, işleri de gidişatına bırakıyorlardı.”

Yerli halk tarafından ilaç olarak kullanılan djamoe bitkisi hakkında bilinmesi gerekli bilgiler *Çayın Efendileri* 'nde şu şekilde belirtiliyor:

“Op elke pasar kunt u djamoe krijgen die de maandstonden opwekt, weet u dat niet?”⁹⁷

---

⁹⁵ a.g.y., s.13.

⁹⁶ a.y., s.40.

“Kadınlara muayyen günlerinde canlılık kazandıran djamoe bitkisini her pazarda bulabilirsiniz, bunu bilmiyor muydunuz?”

Yine *Çayın Efendileri*’nde Endonezya’da yetişen Mala-bitkisinin ormandan alınıp meyve bahçelerine getirilişinden söz ediliyor:

“De lui van bosbeheer halen jonge Mala-plantjes uit het oerwoud en brengen die over naar kweetuinen.”⁹⁸

“Orman idaresinin çalışanları genç Mala bitkilerini balta girmemiş ormandan alıyorlar ve onları ayva bahçelerine getiriyorlar.”

Yourcenar’ın yapıtlarında ise daha çok yemeklerde lezzet artırıcı olarak kullanılan baharatlardan, yöresel otlardan, kavak, kestane ve akasya gibi bozkır iklimlerinde kolayca yetişebilen ağaçlardan söz edilmektedir. Ortadoğu ve Anadolu iklimleri için bambu’dan elbette söz edilemez. Çünkü coğrafi farklılıklardan kaynaklanan bitki örtüsü değişikliği söz konusudur. Bir Endonezyalı tarım işçisi için basit evini yapmakta kullandığı bambu ne kadar önemliyse, bir Anadolu insanı için de kavak ağacı o kadar önemlidir.

Yourcenar’ın yapıtı *Zenon*’daki baş kahraman Paris’e giderken yolda Doğu’ya ait hayaller kurmaktadır. Bir çok değerli Doğu ürünlerinin yanında baharat da vardır bu hayalinde:

---

⁹⁷ a.g.y., s.179.

⁹⁸ a.y., s.232.

“Virgile kırıntlarına bankacı babasının kuru anlatılarını da katan Henri-Maximilien, buzlarla zırhlanmış dağların ötesinde, atlıların indikleri büyük, bereketli ve bir rüya kadar güzel ülkeler düşünüyordu: kızıl-sarı ovalar, ak sürülerin su içtikleri gür kaynaklar, altın, baharat ve işlenmiş deri ile dolup taşan, antrepolar gibi zengin kiliseler kadar gösterişli kentler; heykellerle dolu bahçeler, az bulunur değerli el yazmaları ile yüklü kitaplıklar; ipekler içerisinde gezen güler yüzlü kadınlar; som gümüş tepsiler üzerinde, Venedik işi sürahilerde sunulan tatlı şarabın yumuşak pırıltıları, her türlü gırtlak işinin ve her türlü sefahatin ulaşmış olduğu incelik.”⁹⁹

Hadrianus'un Anıları'nda uzun kavaklarla dolu bir ormanda iki roman karakteri arasında başlayan düello ve bunun gelişiminden şöyle söz ediliyor:

“Bir kavak ağacı korusunda, kölelerine tuzak kurdurarak bana saldıracakları zamana kadar beklemişti; genç adamla elli yaşındaki adam arasında o sabah başlayan ölüm düellosu yirmi yıl sürdü; kaçamaklarımı abartarak, en küçük yanlışlarımı büyüterek, imparatoru bana karşı çıkarmıştı.”¹⁰⁰

Hadrianus'un Anıları'nda kestane ağaçlarının, İmparatoru çocukluk yıllarına götürüşü ve eski günlere duyduğu özlem şu şekilde betimleniyor:

“Çocukluğumdan bu yana kapılmadığım bir düşe kapıldım; topraklarımızda kestane ağaçlarına adımları kazırdım; kendi yaptırmış olduğu yapılara ve

⁹⁹ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.11 .

¹⁰⁰ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus'un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.201.

anıtlara adının yazılmasını hiç bir zaman istememiş olan İmparator, şimdi hançerini çıkararak kendisinin bildiği adının kısaltılmış biçiminin Yunanca'sını o sert taşa kazıdı.”¹⁰¹

Akasyalar güzel kokuları ve çiçekleri yüzünden hep farklı bir ağaç olarak kabul edilir. Havva ismindeki kızı akasyalar altında gören Zenon'un kadınlarla olan en son ilişkisine Yourcenar tarafından şöyle açıklık getirilir:

“Akasyaların altında inek güden kızlardan elini çektiğinden beri bu kadınsız çocuğun gönül işlerine karışan bir ad ya da bir yüzden kuşkuya düşmüştü.”¹⁰²

---

¹⁰¹ a.g.y., s.162.

¹⁰² Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.208.

III.8. DİL İLE İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Daha önce Hella Haasse'nin doğup büyüdüğü ve Hollanda'ya geri dönmeden önce yaşadığı Endonezya ve bu ülkeyi oluşturan Sunda, Sumatra, Surabaya, Java gibi adalardan söz etmiştik. Burada hemen eklememiz gereken bir konu vardır ki o da Endonezya'da tek bir dilin değil, çeşitli dillerin konuşulduğudur. Indonesisch (Endonezya dili) ve Maleis (Malezya dili)'in yanı sıra, adalarda da konuşulmakta olan Soendanees/Soendaas (Sunda dili) ile Javaans (Java dili) bunlardan sadece birkaç tanesidir. Haasse, *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg* adlı yapıtlarda bu durumu ayrıntılı olarak gözler önüne sermektedir.

Çayın Efendileri'nde bir okuma kitabı olan *Doğu Endonezya'ya Maceralı Bir Yolculuk* adlı kitabın Sunda diline çevrilmesi ile ilgili olarak bazı açıklamalar yapıyor:

“Ten behoeve van de school vertaalde hij teksten voor leesboeken; *De avontuurlijke reis naar Oost Indië* van Willem Bontekoe was al in het Soendaas verschenen, nu werkte hij aan een vertaling van de Nederlandse uitgave van Defoe's *Robinson Crusoe*.”¹⁰³

“Okul yararına okuma kitapları için çeviriler yapıyordu; Willem Bontekoe'nun *Doğu Endonezya'ya Maceralı Bir Yolculuk* adlı yapıtı Sunda dilinde yayımlanmıştı, şimdi ise Defoe'nun *Robinson Crusoe* adlı yapıtının Hollandaca'ya çevirisi üzerinde çalışıyordu.”

Oeroeg'da ben-anlatıcı Lida'nın Malezya dilini bilmemesi yüzünden onun yanlarında olduğu günlerde Hollandaca konuşmak zorunda olduklarını şöyle açıklıyor:

¹⁰³ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Ouerido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.104.

“Wij spraken, tengevolge van Lida’s gebrekkige beheersing van het Maleis of Soendanees, altijd Hollands in haar tegenwoordigheid.”¹⁰⁴

“Lida ile sürekli onun Malezya diline veya Sunda diline tam hakim olamaması hakkında konuşuyorduk.”

Yine *Oeroeg*’da ilerleyen dönemde Lida’nın bu dili öğrendiği ve ardından Java dilini de öğrenmeye başladığı şöyle açıklanıyor:

“Zij spreekt nu goed Maleis,” zei Oeroeg, “en zij leert Javaans.”¹⁰⁵

“ ‘O artık Malezya dilini güzel konuşuyor ve Java dilini de öğreniyor’ dedi Oeroeg,”

Marguerite Yourcenar’ın, *Hadrianus’un Anıları* ile *Zenon* adlı yapıtlarındaki olaylar daha çok Anadolu, Afrika, Asya’da geçtiğinden buradaki uluslar ya da topluluklar tarafından konuşulan diller olan İbranice, Arapça ve Türkçe’nin yanı sıra Asya lehçesinden de söz edilmektedir.

Zenon’da baş kahramanın Latince ve İbranice’ye olan ilgisini Yourcenar şu şekilde veriyor:

“Bu kitaplarla dolu odayı, kaz tüyü yazı kalemimi, boynuz mürekkep hokkasını seviyordu, bunlar yeni bilgilerin araçlarıydılar ve yakutun Hindistan’dan geldiğini, kükürdün cıva ile birleştiğini, Latince’de lilium denilen çiçeğe Yunanca’da krinon, İbranice’de susannah denildiğini öğreniyordu.”¹⁰⁶

¹⁰⁴ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.48.

¹⁰⁵ a.y., s.49.

¹⁰⁶ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.27-28.

Zenon'un diğer Batı dillerinin yanı sıra Arapça ve Türkçe de öğrendiğini

Yourcenar yine Zenon'un ağzından veriyor:

"Arapça'yı kitaptan öğrenmiştim, Türkçe'nin de yalnız sokakta yolumu soracak kadarını biliyordum."¹⁰⁷

Hadrianus'un Anıları'nda çobanlık yapan bir gencin konuşma şekli ve şivesini Hadrianus, şu şekilde betimliyor:

"Sesi alçaktı, Yunancası'nda Asya lehçesi vardı."¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ a.g.y., s.111.

¹⁰⁸ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus'un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.126.

III.9. KÜLTÜR İLE İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Hella Haasse yapıtlarında Endonezya ve Uzakdoğu kültürüne geniş yer vermektedir. Yapıtlarındaki karakterlere, özellikle Endonezyalı karakterlere ait kültürel öğeleri başarıyla betimlemektedir. Bunun nedeni, daha önce de belirttiğimiz gibi, Hollandalı yazarın Endonezya’da doğup orada büyümesi sayesinde yerli halkı iyi tanıyor olmasıdır. Bu sayede de onların kültürel yönünü fazla zorlanmadan yapıtlarına taşıyabilmektedir. Bu iki yapıtında Endonezya çay kültürü, Japon ve Çin maskeleri ile porselenleri, Endonezyalıların giydikleri yöresel işlemeli giysilerden olan “gebatikte kain”, Çin havai fişeği ve kına kültürüne değindiğini görmekteyiz.

Çayın Efendileri’nde Çin ve Japon porseleni ve cilalı dolaplar ile renkli maskelerin bulunduğu ortamdaki cümbüş şu şekilde betimleniyor:

“Tussen Chinees en Japans porselein, kastjes van lakwerk, bontgekleurde weefsels en maskers, en met fraai houtsnijwerk versierde meubels uit de dagen van de Oost-Indische Compagnie, had hij wel urenlang willen ronddwalen.”¹⁰⁹

“Çin ve Japon porseleni, cilalı dolaplar, renkli kumaşlar ve maskeler ile Doğu Hindistan Şirketi zamanından kalma oymalı, süslü mobilyalar arasında geziniyordu.”

¹⁰⁹ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Querido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.35.

Haasse *Çayın Efendileri*'nde, Micola'nın işini kaybetmesini ve sonrasında Rudolf'un çay yetiştirilmesi konusundaki değerlendirmelerini ayrıntılı olarak veriyor:

“Een verrassing, zij het geen aangename, was de ontdekking dat zijn vader niet op zijn thuiskomst gewacht had, maar na de beëindiging van Micola's dienstverband weer een nieuwe employé had aangesteld, een jongmens dat volgens Rudolf zeker niet meer van theecultuur af wist dan hij zelf.”¹¹⁰

“Babasının, onun eve dönüşünü beklemediğini keşfetmek hoş bir durum olmadığı gibi şaşırtıcı bir durum da değildi, ama Micola'nın iş ilişkisinin bitişinden sonra babası, Rudolf'a göre çay kültüründen kesinlikle ondan daha fazla anlamayan genç bir adamı işe almıştı.”

Haasse, yine *Çayın Efendileri*'nde Çin havai fişekleri ve selamat adlı geleneksel yemekten söz ediyor:

“Ondanks de inspanningen van zijn ouders, de aanwezigheid van Eduard en de Hoogeveens en van de assistent-resident van Bandoeng, die het huwelijk voltrok; ondanks de elegante japon van Cateau, op Ardjasari vervaardigd naar een model uit de *Gracieuse*; ondanks het feestmaal, de champagne, de illuminatie van de tuin, het Chinese vuurwerk en de selamaten voor alle mensen van de onderneming, wat de bruiloft geen onverdeeld succes.”¹¹¹

“Anne ve babasının çabalarına, evlilik törenini yürüten Eduard'ın, Hoogveen'lerin ve Bandoeng valisinin burada hazır bulunmasına; Cateau'nun Ardjasari'de *Gracieuse* dergisindeki bir modele göre dikilmiş zarif elbisesine; parti yemeğine, bahçe aydınlatmasına, Çin havai fişeklerine ve ekim alanında çalışan herkese verilen selamat adlı geleneksel Çin yemeklerine karşın nikah tam bir başarı değildi.”

---

¹¹⁰ a.g.y., s.104.

¹¹¹ a.y., s.105-106.

Çayın Efendileri'nde Rudolf'un kına ekimine zemin hazırlamak için ileriki dönemde ekim alanlarında neler yapacağına dair karar almasından şöyle söz ediliyor:

“Steeds vaster werd zijn voornemen in de toekomst op zijn land meer ruimte vrij te maken voor kinacultuur.”¹¹²

“İleride kendi ekim alanında kına ekimi için daha fazla alan ayırma niyeti gittikçe daha kesinleşiyordu.”

Yourcenar'ın ise yapıtlarında, Asya yemek gösterisi, Hindistan tütsüleri, Afrika'da ölünün ardından söylenen ağıtlar, Mısır'da büyük önem verilen ama sadece zenginleri ilgilendiren ölümlerin mumyalanması olayı, Yahudilerin Yeni yılı kendilerine özgü bir şekilde kutlamaları, İsrail'in gelenekleri, masalları ile Yahudilerin ve Müslümanların sünnetleri gibi, Batı'dan çok farklı olan Doğu'nun, Batılılar tarafından tam olarak anlaşılammış, tuhaf karşılanan ve belki de asla anlaşılamayacak olan, “karmaşık” denilen ancak bir o kadar da gizemli olan yönlerini yansıtmaktadır.

Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* adlı yapıtında Roma imparatorunun Asya yemeklerini kendilerinininki ile kıyasladığını ve onların yenme tarzını alaylı bir şekilde bir gösteri sanatına benzettiğini görüyoruz:

“Roma'da, uzun süren masa sohbetlerinden birinde, zenginliğimizin görece, yeni sayılabilecek başlangıcını, önceleri arpa ve sarımsakla beslenen ulusumuzun tutumlu çiftçi ve askerlerinin, akınlar sonucu ansızın Asya'nın yemek sanatı gösterisine alışarak, açlıktan gözü dönmüş köylüler gibi o karmaşık yiyeceklerin üzerine saldırıp atıştırdıklarını düşündüm.”¹¹³

---

¹¹² a.g.y., s.202.

¹¹³ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus'un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.15.

Hadrianus'un Anıları'nda yakılan tütsünün kokusu ve odaya yayılan duman, Hadrianus tarafından şu şekilde betimleniyor:

“Tütsünün bayat kokusu odayı doldurdu, dumanlı bulut arasından o dudaklarda bir gülümseme görüntüsü yakalamaya çalıştım; güzel, hareketsiz yüzü sanki titriyordu.”¹¹⁴

Yine Hadrianus, alçak sesle Afrika ağdı söyleyen Euphorion'dan şöyle söz ediyor:

“Nehri hemen geçtik; kıçtaki kamaranın bir köşesine çömelmiş, Euphorion, alçak sesle, hangi Afrika ağdı olduğunu bilmediğim bir şarkı söylüyordu.”¹¹⁵

Hadrianus'un Anıları'nda Yahudilerle ilgili olarak, onların herkesten farklı bir şekilde, gürültü yaparak yeni yıl kutlamalarından şu şekilde söz ediliyor:

“Koç boynuzundan borazanlar, davul gürültü patırtılarıyla kutlanan Yahudi Yeni yıl şölenleri her yıl, kavgalara ve kan dökülmesine yol açar; onun için de yetkililerimiz, haklı olarak aslında Pers kralının odalığı olup, takma bir adla ortaya çıkan ve aşağılanıp işkence edilen ırkının düşmanlarına karşı yabanıl bir katliamı kışkırtan Yahudi kadın kahramanın yiğitliklerini dile getiren destanın kamu önünde okunmasını yasaklamışlardı.”¹¹⁶

---

¹¹⁴ a.g.y., s.167.

¹¹⁵ a.y., s.158.

Hadrianus'un Anıları'nda Yahudi kültürünü pek umursamayan Tineus ve onun Yahudilere karşı takındığı tavır şu sözlerle betimleniyor:

“Sonunda bir çok yönlerden iyi kararlar verebilen, İsrail'in gelenekleri ve masallarıyla ilgilenmeyen bu aynı Tineus Rufus, benim son zamanlarda hadım etmeye karşı yürürlüğe koymuş olduğum sert ceza yasalarının Yahudiler'in sünnetlerini de kapsamasına karar verdi.”¹¹⁷

Zenon'da baş kahramanın gizlice Müslüman olduğuna ilişkin ortaya atılan suçlamalardan ve bunlar hakkındaki gerçeklerden söz edilmektedir:

“Kimi suçlamalar budalacaydı: Hayır, Doğu'da Muhammed dinine geçmiş değildi, sünnet de olmamıştı.”¹¹⁸

Hadrianus'un Anıları'nda Mısır mezarları ve burada kullanılmış olan simgeler Roma imparatoru tarafından şöyle betimleniyor:

“Mısır mezarlarının o hüzünlü simgelerini nefretle düşünüyorum; sert bokböceği, katı mumya, sonsuz doğurganlığı belirleyen kurbağa.”¹¹⁹

---

¹¹⁶ a.g.y., s.184-185.

¹¹⁷ a.y., s.185.

¹¹⁸ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.275.

¹¹⁹ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus'un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.228.

III.10. TARİHSEL OLAYLARLA İLGİLİ İMGELERDEKİ FARKLILIKLAR

Bu bölümde Hella Haasse ve Marguerite Yourcenar'ın yapıtlarındaki tarihsel olaylarla ilgili imgeleri her iki yazarın yapıtlarından da örnekler vererek karşılaştıramayacağız. Bunun nedeni ise Yourcenar'ın çalışmamızda kullandığımız yapıtlarında tarihsel olaylara geniş bir şekilde yer vermesine karşın, Haasse'nin tarihte yaşanmış herhangi bir olayı yapıtlarına taşımamasıdır. Aslında bunu da bir çeşit “olani” ve “olmayanı” karşılaştırma olarak adlandırabiliriz. Yourcenar, Barbaros Hayreddin Paşa'nın İspanyolları ağır bir yenilgiye uğrattığı deniz savaşı, Eskiçağ'da İran, Mezopotamya ve Van çevresinde yerleşmiş olan Partlara karşı yapılan sefer, Orta Asya'daki Sarmatlara ve Yahudilerin yaşadığı Yahudiye'ye yapılan Roma seferleri ile Kleopatra'nın Octavia'ya karşı kazandığı zafer gibi tarihsel olayları yapıtlarına taşıyor.

Yourcenar tarihi bir gerçek olan, Barbaros Hayreddin Paşa'nın İspanyollara karşı sağladığı üstünlüğü, *Zenon* adlı yapıtına şöyle taşımış:

“Barbaros Hayreddin Paşa tarafından Cezayir'de kullanılan ve yeni bir reçeteye göre hazırlanmış olan Bizans Ateşi, 1541'lere doğru bir İspanyol filosunu ağır surette hırpalamıştı; bunu da onun hesabına yazdılar.”¹²⁰

Hadrianus'un Anıları'nda, İmparator Licinius Sura'nın ölümünün ardından Hadrianus'un onunla ilgili olan düşünceleri şu şekilde aktarılıyor:

¹²⁰ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.59.

“Arabistan onun öğütlerine karşı fethedilmişti: yaşamış olsaydı, tek başına, Devleti, Parth seferinin yol açtığı dev boyutlardaki gerginlik ve harcamalardan koruyabilirdi.”¹²¹

İskenderiye’deki fener, mezarlar ve diğer birkaç mekanı ziyaret eden Hadrianus, tarihe geçmiş olan Kleopatra’nın Octavia ile olan çekişmesi sonucu patlak veren savaşta kazandığı zaferden söz ediyor:

“İskenderiye’de görülmesi gereken nereler varsa birlikte gezdik; Feneri, İskender Kabri’ni, Kleopatra’nın Octavia’ya karşı zaferini sonsuzlaştıran Marcus Antonius Kabri’ni tapınakları, atelyeleri, fabrikaları gezdik.”¹²²

Hadrianus’un aktif olarak savaş meydanlarında geçirdiği son iki yılına dair hissettikleri şöyle betimleniyor:

“İlk kez ordunun bulunduğu yere uğradım; askerlerimin arasına her dönüşümde, içimden, sıkıntılarımın belirli bir karşılığını görmüş olduğum duygusuna kapılmışımdır; yaşamımım hareketli son iki yılımı alaylarla birlikte Filistin seferinin güçlüklerini ve perişanlıklarını paylaşarak geçirdiğim için pişman değilim.”¹²³

Hadrianus’un Anıları’nda İmparator, Roma’ya karşı sürekli sorun çıkaran

Yahudilerin ülkesi Yahudiya hakkında düşündüklerini şöyle dile getiriyor:

---

¹²¹ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus’un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.61.

¹²² a.y., s.152.

¹²³ a.y., s.188.

“Roma'nın düşüşü bir gün gerçekleşecekse benden sonra saltanata geçeceklerin düşünmesi gerekecekti; Roma çağının sekiz yüz kırk yedinci yılında benim görevim Yahudiya'daki ayaklanmayı bastırmak ve hasta bir orduya fazla bir kayıp verdirmeden Doğu'dan geri getirmektir.”¹²⁴

III.11. HAASSE İLE YOURCENAR'IN YAPITLARINDAKİ İMGELERDE BENZERLİKLER

Her iki yazarın yapıtlarında da dinsel imgeler saptadık. Bunlar daha çok Müslümanlık ve bu dine ait öğelerle ilgili olan Kuran, Hz. Muhammed, cami, namaz gibi imgelerdi. Ayrıca coğrafi oluşumlarla ilgili olarak, özel adlarıyla belirtilen dağ ve denizlerle ilgili imgeler de yoğun bir şekilde verilmiştir. Giyeceklerle ilgili olarak ise her iki yazarın da üzerinde durduğu süslemeli uzun beyaz giysiler, fesler, baş örtüsü ve kaftan gibi imgeler karşımıza çıkmaktadır. İpek de yapıtlarda sıkça geçen imgelerdendir.

---

¹²⁴ a.g.y., s.193.

III.12. DİNSEL İMGELERDEKİ BENZERLİKLER

Çayın Efendileri ve Oeroeg adlı yapıtlardaki olayların büyük kısmı Doğu Hint Adaları, Endonezya'da geçiyor. Buralarda Avrupalı misyonerler tarafından Hıristiyanlaştırılmış yerli halkın yanı sıra Müslümanlığı benimsemiş insanlar da bulunmaktadır. Bu Adalar Cumhuriyeti'nde İslamiyet'i seçen insanlar, diğerlerinden farklı olarak onun gerekleri olan camiye gitmek, bir işe başlarken iyi sonuçlanması için besmele çekmek, Tanrı'nın varlığını ve tek oluşunu, Muhammed'in peygamber oluşunu, Kuran'da yazılanların doğruluğunu kabul etmek gibi inançlara sahiptirler. Haasse burada bulunmasının avantajlarını kullanarak İslamiyet hakkında yeterli bilgi edinmiş ve bunu yapıtlarına yansıtmıştır. Özellikle İslamiyet'te devlet ve din işlerinin birbirine karıştırılmasından duyulan rahatsızlıktan söz eder. Bunun yanı sıra batıl inançlara da değinir.

Haasse'nin *Oeroeg* adlı yapıtında yıllar sonra *Oeroeg* ile karşılaşan ben-anlatıcı, onun İslamiyetle ilgili olan açıklamalarına çok şaşırıyor:

“Ik ben geen Mohammedaan” zei hij later verklarend.¹²⁵

“ Daha sonra ‘Ben Müslüman değilim’ diye açıklama yaptı *Oeroeg*. ”

Oeroeg'un bu açıklamasından sonra geçmişi düşünen ben-anlatıcı, onun eskiden Müslüman olmasına karşın dininin gerekleri konusundaki tutumunu şöyle açıklıyor:

---

¹²⁵ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.54.

“Ik moest inderdaad toegeven, dat hij zich aan de uitoefening van zijn godsdienst nooit bijzonder veel gelegen had laten liggen, al ging hij op Kebon Djatih wel met onze huisjongen naar de moskee.”¹²⁶

“Gerçekten kabul etmeliyim ki Oeroeg, Kebon Djatih’de evimizde yaşayan uşak çocukla birlikte camiye gittiği halde inandığı dinin gereklerini asla tam olarak yerine getirmezdi.”

Oeroeg’ta, İslamiyet’te din ile siyasetin bir arada gitmesi yine Oeroeg tarafından eleştiriliyor:

“Godsdienst en politiek gaan bij de İslam in elkaar over, die lui zijn vaak fanatici.”¹²⁷

“İslamiyet’te din ve siyaset bir arada yürütülür ve bu ağır kanlılar çoğunlukla fanatiklerdir.”

Çayın Efendileri’nde, işlerinin yolunda gitmesi için Müslümanların kullandıkları sözcüklerden bir tanesi çıkıyor karşımıza:

“Zo, neef jij komt dus onze gelederen versterken. Bismillah!”¹²⁸

“İşte böyle kuzenim, sen bizim bağlarımızı güçlendirmeye geldin. Bismillah!”

Tanrı’ya inanmayanların başına neler geleceğine ilişkin sahip olunan inançlara bir örnek Roesminah tarafından veriliyor:

---

¹²⁶ a.g.y., 1948, s.55.

¹²⁷ a.y., s. 56.

¹²⁸ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Ouerido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.75.

“Roesminah zegt: als men niet aan Allah gelooft, dan heeft men een lege ziel, dan komt het ongeluk naar binnen.”¹²⁹

“Roesminah, ‘eğer birisi Allah’a inanmazsa boş bir ruha sahip olur ve oradan kötülükler içeri girer’, diyor.”

Yourcenar’ın *Hadranus’un Anıları* ve *Zenon* adlı yapıtlarındaki olaylar, Müslümanların daha yoğun bir şekilde yaşadığı Anadolu, Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde geçmektedir. Yourcenar yapıtlarında her ne kadar Yahudiliğe ve Yahudilere değinse de, daha çok İslamiyet, Müslümanlar, Kuran, dervişler, tekkeler gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Bunun sebebi de yüzyıllardır Doğu kültürünü, İslamiyet’i ve Türkleri bir tehlike olarak algılayan, Muhammed’i sahte bir peygamber, İslam dinini de Hıristiyanlığın bozulmuş bir şekli olarak gören Avrupalıların yeri geldikçe bu konuya değinmelerine bağlayabiliriz. Yourcenar yapıtlarında buna yer vermeden geçmiyor.

Kutsal kitaplara yapılan saldırılardan İncil’in yanında Kuran’ın da payına düşeni aldığından söz ediyor Zenon:

“Arkada kıskançlıklar, çekememezlikler, dolaplar; ciğeri beş para etmez kimseler sizi İncil’e ya da Kuran’a küfretmekle suçlarlar, saray entrikaları olur, sizi de bulaştırmak isterler, sonunda cebinizdeki son kuruşu da ya bir ata ya bir kayığa verip kurtuluşu kaçmakta bulursunuz.”¹³⁰

Yine *Zenon*’da özellikle koyu dindarların uğrak yerleri olan tekkelerden ve dervişlerden söz ediliyor:

¹²⁹ a.g.y., s.154.

¹³⁰ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.108.

“Eyüp’te tanışıp ahbap olduğu derviş Darazi, İnan’da bir rafizi tekkesinde öğrenmiş olduğu metodları göstermişti (İsa’ya olduğu gibi Muhammed’e karşı çıkanlar da vardı).”¹³¹

Hadrianus’un Anıları’nda, Müslümanların yerine getirmeye çalıştıkları hac görevi ile zamanın eğitim merkezleri olan medreseler hakkında yapılan planlar şöyledir:

“Kutsal yerleri, Mısır’ın tümü için bir hac merkezi olacaktır; medreseleri zenginleştirilecek, büyütülecek ve bundan böyle benim tanrıma ayrılacaktı.”¹³²

---

¹³¹ a.g.y., s.159.

¹³² Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus’un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.159.

III.13. COĞRAFİ OLUŞUMLARLA İLGİLİ İMGELERDEKİ BENZERLİKLER

Hem Haasse hem de Yourcenar yapıtlarında Doğu'da yer alan ve Doğunun yaşamında önemli bir yere sahip olan, dağ, deniz, ırmak gibi coğrafi oluşumlardan özel adlarıyla söz etmektedirler. Doğulu kendini, belki de burada şehirciliğin fazla gelişmemiş olması yüzünden doğaya daha yakın hisseder. Doğulu ozanların dağ ile, ırmak ile konuşmalarını buna örnek verebiliriz. Zaten Doğulunun duygusallığı da bundan ileri gelmektedir.

Her iki yazarın da Doğu'da bulunan bu oluşumlara yapıtlarında yer verdiklerini saptadık.

III.13.1 DAĞ İMGESİNDEKİ BENZERLİKLER

Haasse'nin Oeroeg adlı yapıtındaki ben-anlatıcının *Oeroeg* ile olan ilişkisi ile ne zaman ve nerede bir araya geldikleri şöyle betimleniyor:

“Al mag de entourage verschillend zijn, al naar mate de periode die ik me in de geest oproep korter of langer geleden is, altijd zie ik *Oeroeg*, zowel in de verwilderde tuin van Kebon Djatih, als op de roodbruine, aangetrapte modder van sawahpaden, diep in het bergland van de Preanger, in de hete wagons van het treintje dat ons dagelijks heen en weer bracht naar de lagere school in Soekaboemi, en later, op het internaat in Batavia, toen we beiden naar de middelbare school gingen.”¹³³

¹³³ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.9.

“Onun etrafındaki kişiler farklı da olsa, aklımdan onu geçirdiğim süre onunkinden daha kısa ya da daha uzun da olsa, Oeroeg’u daima gördüm; hem Kebon Djatih’nin yabanileşmiş bahçesinde hem de pirinç tarlalarına giden, çiğnenmiş, kızıl-kahverengi çamurlu yolda, Preanger dağlarının derinliklerinde, bizi her gün Soekaboemi’deki ilkokula götürüp geri getiren küçük trenin sıcak vagonlarında ve daha sonra ortaokula gittiğimiz sırada Batavya’daki öğrenci yurdunda.”

Yine *Oeroeg*’da Fuji-Yama dağının saçtığı renklerin güzelliği şöyle betimleniyor:

“Het stelde de berg Fuji-Yama voor, onwezenlijk turkooisblauw, met op de voorgrond schelrose en zeegroene bloesembomen.”¹³⁴

“Ön taraflarında pespembe ve deniz yeşili çiçekli ağaçlar yer alan, akla hayale gelmeyen turkuvaz mavisi rengindeki Fuji-Yama dağını gözünde canlandırdı.”

Haasse’nin *Çayın Efendileri* adlı yapıtında ise, Tiloe dağının üzerindeki gökyüzünün berraklığı, öğleden sonra dağ üzerine düşen yeşil tonların sanki bir boya fırçasıyla çizilmiş gibi görüldüğü betimlenir:

“De hemel was nu helder als glas; in het late middaglicht leken de ontelbare schakeringen van groen op de Goenoeng¹³⁵ Tiloe als met een penseel ingekleurd.”¹³⁶

¹³⁴ a.g.y., s.13.

¹³⁵ Goenoeng: Endonezya dilinde dağ anlamında kullanılan sözcük.

¹³⁶ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Oerido Yayinevi, Amsterdam, 1992, s.14.

“Gökyüzü şimdi cam gibi parlaktı; öğleden sonraki saatlerde Tiloe Dağı’ndaki sayısız çokluktaki gölge adeta bir resim fırçasıyla renklendirilmiş gibiydi.”

Çayın Efendileri’nde şiddetli bir yağmurun ardından Batı Java ve Bandjirs dağlarının eteklerinde meydana gelen sellerin yol açtığı durum şöyle betimleniyor:

“Hevige regenval veroorzaakte in het heel West-Java overstromingen en in de bergen Bandjirs, die ook binnen de grenzen van Sinagar bruggen wegsloegen en wegen verwoestten.”¹³⁷

“Şiddetli yağış Batı-Java’nın tümünde su baskınlarına neden olmuştu ve Sinagar sınırları içerisinde yer alan Badjir dağlarının eteklerindeki köprüleri yıkıp yolları tahrip etmişti.”

Çayın Efendileri’nde Malabar dağlarının güneybatısındaki Pengalengan’ın üst kısımlarında çay ekimi için yapılan çalışmalardan şöyle söz ediliyor:

“Op de hoogvlakte van Pengalengan, ten zuidwesten van het Malabar-gebergte, was een aantal percelen beschikbaar, tot een oppervlakte van ruim elfhonderd bouws, mest oerwoud en woeste gronden, maar door de bodem gesteldheid bij uitstek geschikt voor het planten van thee.”¹³⁸

“Pengalengan dağlarının üst taraflarında, Malabar dağ sıralarının güneybatısında birkaç parsellik, yaklaşık bin yüz adet yapılanmaya kadar olanak tanıyan el değmemiş, hiç ekilmemiş olan ve çay ekimine elverişli bir alan vardı.”

Hadrianus’un Anıları’nda ise Cassius dağından ve onun ne amaçla kullanıldığından söz ediliyor:

---

¹³⁷ a.g.y., s.102.

¹³⁸ a.y., s.244.

“Antakya’dan ayrılmadan birkaç gün önce, önceki yıllarda da yapmış olduğum gibi, Cassius dağının tepesine kurban adamaya çıktım.”¹³⁹

Arap sıradağları hakkında da onların kutsal amaçlar için seçildiklerini, Yourcenar’ın *Hadrianus’un Anıları* adlı yapıtında Roma imparatorunun ağzından öğreniyoruz. Hadrianus yaşadığı olayı şu şekilde betimliyor:

“Arap sıradağlarında, bir dağ eteğinde, yeni kentten on beş kilometre uzaklıkta, daha önceden Mısır krallarına mezar olarak düşünülen büyük mağaralardan birini gösterdiler bana.”¹⁴⁰

---

¹³⁹ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus’un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.147.
¹⁴⁰ a.y., s.167.

III.13.2. DENİZ İMGESİNDEKİ BENZERLİKLER

Hem Haasse'nin hem de Yourcenar'ın yapıtlarında Doğu denizleri de sık tekrarlanan imgelerdendir. Çünkü Batılı sömürgeciler Doğu'nun sıcak denizlerine yaptıkları yolculuklar sayesinde sömürgelelere ulaşmışlardır. Örneğin, Kızıldeniz'den her iki yazar da söz eder. Süveyş kanalının açılmasından sonra Batılılar, Doğu'ya daha kolay ve daha çabuk ulaşmaya başlamışlardır. Bu yüzden Hollandaca söylenişiyle Rode Zee, yani Kızıldeniz bu önemli konuma sahiptir.

Çayın Efendileri'nde, baş kahraman Rudolf Kerkhoven'ın, Hollanda'dan Doğu'ya (Endonezya'ya) şiddetli bir sıcağı olan Kızıldeniz üzerinden gidişi şöyle betimleniyor:

“Hoewel gewaarschuwd voor de vaak fatale hitte in de windstille Rode Zee, had Eduard passage besproken op een schip dat de nieuwe route door het Suez kanaal zou volgen.”¹⁴¹

“Fazla esintisi olmayan Kızıldeniz'in sıkça görülen öldürücü sıcağına karşı uyarılmış olmasına karşın Eduard, Süveyş kanalından geçen yeni rotayı izleyecek olan bir gemide yer ayırtmıştı.”

Yourcenar da *Hadrianus'un Anıları*'nda Kızıldeniz'i ve üzerindeki ticaret gemilerini şu şekilde betimliyor:

“Bunu yaparken amacım ne tanrıma karşı saygısızlık göstermek ne de Filistin'deki garnizondan kocasının geri dönüp dönmeyeceğini soran askerin karısına, rahatlamak açlığı içindeki hastaya, Kızıldeniz'in dalgalarında inip

---

¹⁴¹ a.g.y., s.167.

çıkan gemilerin tüccarına, oğlan çocukları olmasını isteyen çifte sevgisizlik göstermekti; olsa olsa arada sırada birlikte oynamış olduğumuz sözcükleri anlatan işaret ya da şiirli bilmece oyununu bu biçimde sürdürmekti.”¹⁴²

Yourcenarın *Hadrianus'un Anıları* adlı yapıtında Roma imparatoru Hadrianus'un, Hazar Denizi çevresinde krallığı olan ve kendisine pek güven vermeyen Farasmenes hakkında aldığı karar şöyledir:

“Son zamanlarda Kapadokya valiliğine atanmış olan Arrianos'tan gelen bir haber, Trayan döneminde bize pahalıya mal olan, Hazar Denizi boyunca küçük krallığında çifte oyununu hâlâ sürdüren Farasmenes'e dikkat etmemi belirtiyordu.”¹⁴³

---

¹⁴² a.g.y., s.227.

¹⁴³ a.y., s.183.

III.14. GİYSİLERLE İLGİLİ İMGELERDEKİ BENZERLİKLER

Çayın Efendileri, Oeroeg, Zenon ve Hadrianus'un Anıları'ndaki bir başka benzerlik ise Doğu'ya ait olan baş örtüsü, sarong¹⁴⁴, kebaja¹⁴⁵, fes, Arapların giydiği beyaz uzun elbiseler, harmani, Mısır başlığı gibi giysilerde görülmektedir. Bu da bir Doğuluya oldukça doğal gelen, belki kendi aralarında farkına bile varmadıkları, ancak bir Batılı'nın ilk bakışta gözüne çarpan özelliklerdendir.

Haasse Endonezyalı çay işçisi kadınların tarlada çalışmalarını anlatırken onların başlarındaki baş örtüsünden sık sık söz eder. Yine Haasse'de kebaja ve sarong gibi bembeyaz ve uzun giysiler içindeki yerli halktan insanlar betimlenir. Haasse'nin "Turkse fez" yani "Türk fesi" dediği nesnenin ise aslında Osmanlı zamanında Anadolu'ya Tunus'tan getirildiğini ve ilk zamanlarda bir hayli yadırganmasına karşın, zamanla Türkler tarafından benimsendiğini çoğumuz biliriz. İşte bu yüzden çoğu Avrupalının imgeleminde "Türk + fes = Doğu" düşüncesi halen devam etmektedir.

Yourcenar'ın yapıtlarında ise yine beyaz Suriyeli giysileri, harmaniler, fesler, Mısır başlıklarından söz edilir.

Oeroeg'ta, ben-anlatıcı servis yapan ve Endonezya dilinde "hizmetçi" anlamına gelen djongos'un hafif kıvrılmış baş örtüsünü bir kraliyet tacına benzetir:

"De djongos bewoog zich zwiingend heen en weer tussen de tafel en de provisiekamer om ons te bedienen, zijn hoofdoek fris gevouwen als een kron."¹⁴⁶

¹⁴⁴ Sarong: Javalı kadınların giydiği, işlemeli uzun giysi.

¹⁴⁵ Kebaja: Endonezyalıların giydikleri bir tür uzun yerel giysi.

¹⁴⁶ Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948, s.14.

“Hizmetçi bize hizmet etmek için yemek masası ile kiler arasında sessiz bir şekilde bir oraya bir buraya gidip geliyordu, baş örtüsü hafifçe kıvrılmış haliyle bir kraliyet tacına benziyordu.”

Yine *Oeroeg*'daki ben anlatıcı, tütün kokan ve sarong adı verilen giysi içinde bulunan bir adamın görünüşünü şöyle betimler:

“Als hij zich langs mij boog, rook ik de gemengde geur van de zoete tabak en stijfsel, voor eeuwig gevangen in zijn sarong en witte jas.”¹⁴⁷

“Önümde eğildiğinde onun tatlı tütününün kokusu ile sarong ve beyaz giysisindeki kola kokusu burnuma geliyordu.”

Çayın Efendileri'nde Rudolf, gittiği yerdeki ev sahibinin kebaja adı verilen uzun beyaz elbise içindeki kızının görüntüsünden şöyle söz eder:

“Nog tijdens de zakelijke bespreking vóór het eten werd Rudolf voorgesteld aan de oudste dochter des huizes, een knap meisje, slank en elegant in haar saroeng en hagelwitte kebaja (hij begreep dat zij die zo juist te zijner ere aangetrokken moest hebben, want de vrouwen zaten er nog in).”¹⁴⁸

“Yemekten önceki iş görüşmesinde Rudolf, beyaz renkteki saroeng, kebaja adlı giysiler içindeki evin güzel, ince, uzun ve zarif olan en büyük kızı ile tanıştırdı (Rudolf, bu kızın kendisi için giyinmiş olduğunu anladı çünkü elbisenin kat yerleri öylece duruyordu)”.

Yine *Çayın Efendileri*'nde, baş kahraman Rudolf Kerkhoven, başında Türk fesi ve parmağında elmas taşlı bir yüzük bulunan Karel Holle'yi şu şekilde betimler:

---

¹⁴⁷ a.g.y., s.14.

¹⁴⁸ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Querido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.129.

“Karel had een Turkse fez op, met een afhangende kwast, en aan de pink van zijn linkerhand pronkte een ring met een grote diamant, die vonken schoot bij ieder gebaar; zijn jas was van vreemde snit, zijn voeten staken in leren muilen.”¹⁴⁹

“Karel’in başında püsküllü bir Türk fesi vardı ve her el hareketinde parıldayan sol elindeki büyük elmaslı bir yüzük ile gösteriş yapıyordu; paltosunun kesimi yabancıydı, deri terliğin içinde ayakları acıyordu.”

Zenon, karşısında duran gruptaki insanların hepsinin aynı karakterde olduklarını vurguluyor ve birbirinden farklarının sadece giysileri olduğundan söz ediyor. İbrahim’in diğerlerinden farkı kaftanıdır:

“Manda derisine sarılı yeğen Henri, sırtında kaftanı ile İbrahim, prens Erik ve şu Lyon’da birlikte unutulmaz geceler geçirdiği katil Laurent, insan denilen aynı maddenin çeşitli suratlarından başka bir şey değildiler.”¹⁵⁰

Yourcenar’ın, *Hadrianus’un Anıları* adlı yapıtında, Roma imparatoru kendisini gemisine davet eden, çok sevdiği Lucius’un o anki görüntüsünü şöyle betimler:

“Meyve zarı kadar ince, uzun bir Suriyeli giysisi giymişti, üzerine çiçekler ve ejderler saçılmıştı.”¹⁵¹

Hadrianus, katıldığı bir cenaze töreninde bir gencin cesedinin başında durur, içeride ağır bir tütsü kokmaktadır ve o ölünün görünüşünü şu şekilde betimler:

---

¹⁴⁹ a.g.y., s.75.

¹⁵⁰ Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.168.

¹⁵¹ Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus’un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.157.

“Giyimli gibiydi; sert Mısır başlığı saçlarımı örtüyordu.”¹⁵²

Hadrianus'un Anıları 'nda Roma imparatoru, çadırının dışında iken çıkan rüzgar ve savrulan kumlardan harmanisini kullanarak nasıl kurtulduğunu ve o an aklından geçenleri şöyle anlatır:

“Harmanimin eteğinin bir kıvrımıyla ağzımı kapatıp, yavaş yavaş, geri dönerken, uykuda, ya da bir gün sonra yapacaklarımın hazırlıklarıyla geçirebileceğim bir geceyi, geleceğe ilişkin boş düşüncelere ayırmış olduğum için kendi kendime sinirlendim.”¹⁵³

---

¹⁵² a.g.y., s.167.

¹⁵³ a.y., s.193.

III.15. KUMAŞ (İPEK) İMGESİNDEKİ BENZERLİKLER

Baharat denilince ilk akla gelen yer Doğu'dur. İpek için de aynı şey geçerlidir. İpek ve baharat yolunu duymayamız yoktur. Haçlı Seferleri ile Doğu'ya gelen Batılılar, Doğu'nun zengin malları ile tanıştılar. Hindistan'dan alınıp Batı'ya getirilen halılar, fildişleri, ve diğer değerli taşların yanı sıra, çok pahalı olan ancak göz kamaştıran giysileri yapmakta kullanılan ipek, Avrupa'daki varlıklı insanların, özellikle kadınların vazgeçilmezi oldu. Zenginliğin ve şatafatın göstergesiydi, bu yüzden yüksek tabaka tarafından hemen benimsendi. Her iki yazarın yapıtlarında da ipek imgesine rastlıyoruz. Yapıtlardan yaptığımız alıntılarda ipek betimlenirken, okuyucu adeta onun yumuşaklığını ve zarifliğini hissedebiliyor.

Haasse'nin yapıtı *Çayın Efendileri*'nde Eduard, ilk doğan kızı Pauline'i onunla ilgilenmek için yanına getirtir ve küçük kız, bakıcıları tarafından güzelce giydirildiğinde ortaya çıkan görüntü bir harikadır:

“Liet Eduard haar halen om zich wat met haar bezig te houden, dan werd zij uitgedost in even wonderlijke als kleurige combinaties van Chinese zijden jakjes en broekjes van batik.”¹⁵⁴

“Eduard ilgilenmek için onu yanına aldırttı, ardından bebek muhteşem kombinasyonlardan oluşan renkli Çin ipeğinden ceketler ve batikli pantolonlarla giydirildi.”

Yourcenar'ın *Zenon* adlı yapıtında da Doğu bir düşler ülkesidir. Ancak ona ulaşmak o kadar da kolay değildir. Doğu, baş döndürücü güzellikleri ve zenginlikleri

¹⁵⁴ Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Querido Yayınevi, Amsterdam, 1992, s.94.

ile Batılının bilinçaltına yerleşmiştir. Paris'e doğru yol almakta olan Henri-Maximilien'in düşlerini süsleyen şeylere baktığımızda Doğu'ya ait bir çok imgenin yanı sıra ipeğin de sıralandığını görüyoruz:

“Virgile kırıntılarına bankacı babasının kuru anlatılarını da katan Henri-Maximilien, buzlarla zırhlanmış dağların ötesinde, atlıların indikleri büyük, bereketli ve bir rüya kadar güzel ülkeler düşünüyordu: kızıl-sarı ovalar, ak sürülerin su içtikleri gür kaynaklar, altın, baharat ve işlenmiş deri ile dolup taşan, antrepolar gibi zengin kiliseler kadar gösterişli kentler; heykellerle dolu bahçeler, az bulunur değerli el yazmaları ile yüklü kitaplıklar; ipekler içerisinde gezen güler yüzlü kadınlar; som gümüş tepsiler üzerinde, Venedik işi sürahilerde sunulan tatlı şarabın yumuşak pırıltıları, her türlü gırtlak işinin ve her türlü sefahatin ulaşmış olduğu incelik.”¹⁵⁵

Doğu'nun İpeği Batılı tarafından o kadar çok sevilmiş ve benimsenmiştir ki, *Hadrianus'un Anıları*'nda ipek giysili Antonianos'un ölümünden sonra yapılan kabartmasında bile yerini almıştır. İpek artık ölümden sonra da arzulanan bir nesne olmuştur:

“Karia'lı Antonianos'un ham ipek giysi içinde, bağ bozumcusunun dost köpeğinin çıplak bacağına burnuyla sokulduğu biçimi kutsal ve gamlı bir gölgeye dönüştürdüğü yarı kabartma var.”¹⁵⁶

¹⁵⁵Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998, s.11.

¹⁵⁶Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus'un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992, s.110.

Doğu'nun hayalleri süsleyen ve gizemlerle dolu ülkeleri Batı'da bir süre sonra ürettikleri baş döndürücü güzellikteki ürünlerle anılmaya başlarlar. Yine *Hadrianus'un Anıları*'nda birbirinden güzel ve renkli ipekleri Batı'ya satmaya başlayan Çin'in artık bir adı daha olmuştur:

“Hindistan ve İpek Ülkesi ile mal alışverişimiz tümüyle, Parth yolları ve limanlarında ayrıcalıkları olan Yahudi tüccarların ve Arap ihracatçıların eline bakıyordu.”¹⁵⁷

---

¹⁵⁷ a.g.y., s.67.

SONUÇ

Hella Haasse'nin *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg* adlı yapıtları ile Marguerite Yourcenar'ın *Hadrianus'un Anıları* ve *Zenon* adlı yapıtlarındaki farklılık ve benzerlik gösteren imgeleri saptayıp, gruplara ayırdıktan sonra alt başlıklar altında inceleyip açıklamaya çalıştık. Yer, mekan, uluslar ve topluluklar, kişi ve bitki adları, dil, kültür ve tarihsel olaylarla ilgili imgelerde farklılıklar, Dinsel, coğrafi oluşumlar, giysiler ve kumaş (ipek) gibi imgelerde benzerlikler olduğunu saptadık.

İmge farklılıklarının ele alındığı bölümde ortaya şöyle bir sonuç çıkmıştır: yer ve mekan bildiren imgelerdeki farklılıklar, yapıtlardaki olayların Doğu'nun farklı bölgelerinde geçmelerinden kaynaklanmaktadır. Haasse'nin yapıtlarında Endonezya, bu ülkedeki şehirler ile yöreye ait yapılar ve bunlara yerel dilde verilen adlar yer almaktadır. Yourcenar'ın yapıtlarında ise Hindistan, Ortadoğu, Anadolu ve Afrika, bu ülkelerin şehirleri ile havuzlu bahçeler, vahalar, çölleri, kalelere yer verilmektedir. Buna koşut olarak da uluslar ve topluluk adları ile ilgili imgelerde de farklılıklar vardır. *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg*'de Endonezyalılar, Çinliler, Japonlar, Doğu Hint Adaları'nda yaşayan topluluklar olan djongos'lardan, mandoer'lar'dan söz edilirken, *Hadrianus'un Anıları* ile *Zenon*'da Türkler, Araplar, Hintliler, Mısırlılar, Eski Çağ'da hüküm sürmüş Sarmatlar, Partlar ile mummyacılar, Brahmanlar, cimnosofistler (Hintli çıplak düşünürler) gibi topluluklar yer almaktadır. Haasse'nin yapıtlarında *Oeroeg*, Sidris, Deppoh, Danoeh gibi isimler yer alırken Yourcenar'ın yapıtlarında Ali, İbrahim, İsmail, Nureddin ile Eskiçağ'da Anadolu'da yaşamış Mithridates, Opramoas gibi ünlü kişilerin isimleri bulunmaktadır. Bu

farklılıklar, yapıtlarda adı geçen kahramanların Doğu'nun değişik bölgelerinde yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Haasse'nin yapıtlarında bambu, rasamala, pirinç, çay, djamoec bitkilerinden, Yourcenar'ın yapıtlarında ise baharatlardan, kavak, kestane, akasya gibi bozkır ikliminde yaşayabilen ağaçlardan söz edilmektedir. Bunun sebebi ise, *Çayın Efendileri* ve *Oeroeg*'da olayların tropikal iklimde, *Hadrianus'un Anıları* ve *Zenon*'da ise Ortadoğu ve Anadolu'da geçmesidir. Dil ile ilgili imgelerde de farklılıklar olduğunu saptadık. Haasse'nin yapıtlarında Endonezya dili, Java, Sunda, Malezya dilleri yer alırken Yourcenar'ın yapıtlarında Türkçe, Arapça, İbranice gibi diller geçmektedir. Kültürel özellikleri yansıtan imgelere gelince, Haasse, çay kültürünü, Uzakdoğu maskelerini, havai fişekleri, "selamat" denilen geleneksel Çin yemeğini ve buna ait gösteriyi ele alırken, Yourcenar, tütsü, Afrika ağıtı, Yahudi yeni yıl şölenleri ve sünnetleri, mumyalama gibi konulara değiniyor. Tarihsel olayları değerlendiremiyoruz, çünkü Haasse yapıtlarında hiçbir tarihi olaya değinmezken, Yourcenar bu konuya eğilmiş ve Part seferlerinden Kleopatra'nın kazandığı zafere kadar bir çok tarihsel olaydan söz etmiştir.

İmge benzerliklerine gelince, her iki yazarın yapıtlarında da dinsel imgeler saptadık. Bunlar Müslümanlıkla ve bu dine ait öğelerle ilgili olan Allah, Kuran, Hz. Muhammed, cami gibi imgelerdi. Bunun sebebi ise İslamiyet'in, doğduğu yer olan Ortadoğu'dan Adalar Cumhuriyeti olan Endonezya'ya kadar gitmiş olmasıydı. Coğrafi oluşumlarla ilgili olarak, özel adlarıyla belirtilen dağ ve denizlerle ilgili imgeleri saptadık. Giyeceklerle ilgili imgeler olarak ise her iki yazarın da üzerinde durduğu süslemeli uzun beyaz giysiler, fesler, baş örtüsü ve kaftan gibi imgeleri belirledik. İpek imgesini de unutmamamız gerekir, çünkü Doğu denilince akla gelen

ilk nesnelere birisi de ipektir. İki yazarın yapıtlarında da ipek imgesinin sıkça kullanıldığını saptadık.

Özetle, her iki yazarın dört yapıtında hem benzer hem de farklı imgeler bulunduğunu söyleyebiliriz. Her ne kadar benzer imgeler daha az sayıda olsa da sonuçta çalışmamızda kullanabileceğimiz yoğunlukta idi. Sosyal, coğrafi, kültürel, dinsel, tarihsel, siyasal ve daha birçok nedenden dolayı Doğu ile Batı arasında elbette farklılıklar olacaktır. Doğu, bu farklılığı sayesinde yüzyıllardır Batıların dikkatlerini üzerine çekmektedir. Sonuç olarak, Doğu'ya ait imgelere yapıtlarında geniş yer veren usta kalemler Haasse ve Yourcenar'ın, "öteki"nde gördüklerini ya da görmeyi yeğlediklerini metinsel söylem içine çekmeyi son derece iyi başardıkları düşüncesindeyiz.

TEZİN ÖZETİ

“Hella Haasse ile Marguerite Yourcenar’ın Yapıtlarında Doğu İmgeleri” başlıklı tezimizin birinci bölümünde İmgebilim ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve bu bilim dallarının gelişimi ile kullandıkları yöntemlere değinilmekte, imgebilim-karşılaştırmalı edebiyat bilimi arasındaki ilişki irdelenmektedir.

İkinci bölümde Batı’nın Doğu’ya ilişkin ürettiği imgelerle yakından ilgisi olan oryantalizm, yani Doğu araştırmalarının gelişimi, öncüleri ve çalışma alanları hakkında bilgilere yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde ise Hollandalı yazar Hella Haasse’nin *Çayın Efendileri* ile *Oeroeg* adlı yapıtları ve Marguerite Yourcenar’ın *Hadrianus’un Anıları* ile *Zenon* adlı yapıtlarındaki Doğu imgeleri, imgebilim, karşılaştırmalı edebiyat biliminde kullanılan yöntemler ve oryantalizmin yardımıyla incelenmekte, farklılık ve benzerlik gösteren imgeler çeşitli başlıklar altında toplanarak karşılaştırılmaktadır.

Sonuç bölümünde ise imgebilim, karşılaştırmalı edebiyat bilimi ve oryantalizm ışığında bu dört yapıtta gerçekleştirdiğimiz Doğu imgeleri araştırmasında ulaştığımız sonuçlar değerlendirilmektedir.

ABSTRACT

In the first chapter of our thesis, entitled "The Oriental Images in the Works of Hella Haasse and Marguerite Yourcenar", we have explained the development of comparative literature and imagology and the techniques which are used by these two sciences; the link between them is also studied.

In the second chapter, information on orientalism is presented, which is related to the images produced by the West concerning the East and development and pathfinders of orientalism.

In the third chapter of our thesis, the oriental images in *Lords of the Tea*, and *Oeroeg* by Hella Haasse and *Memories of Hadrianus* and *Zenon* by Marguerite Yourcenar are studied, by means of the techniques of imagology, comparative literature and orientalism. Afterwards these images are grouped under titles.

In the end of our thesis, the data concerning the oriental images which we have selected are explained.

KAYNAKÇA

I. HELLA HAASSE'NİN YAPITLARI

ROMAN VE ÖYKÜLER

- *OEROEG* (De vereniging ter bevordering van de belangen des boekhandels, 1948).
- *HET WOUDE DER VERWACHTING. HET LEVEN VAN CHARLES VAN ORLÉANS* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1949).
- *DE VERBORGEN BRON* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1950).
- *DE SCHARLAKEN STAD* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1952).
- *DE INGEWIJDEN* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1957).
- *CIDER VOOR ARME MENSEN* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1960).
- *DE MEERMIN* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1962).
- *EEN NIEUWER TESTAMENT* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1966).
- *HUURDERS EN ONDERHUURDERS* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1971).
- *DE MEESTER VAN DE NEERDALING* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1973).
- *EEN GEVAARLIJKE VERHOUDING OF DAALI-en-BERGSE BRIEVEN* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1976).
- *MEVROUW BENTINCK OF ONVERENIGBAARHEID VAN KARAKTER* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1978).
- *DE GROTEN DER AARDE OF BENTINCK TEGEN BENTINCK* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1981).
- *DE WEGEN DER VERBEELDING* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1983).

- *BERICHTEN VAN HET BLAUWE HUIS* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1986).
- *SCHADUWBEELD OF HET GEHEIM VAN APPELTERN* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1989).
- *HEREN VAN DE THEE* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1992).
- *TRANSIT* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1994).
- *ZWANEN SCHIETEN* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1997).
- *FENRIR: EEN LANG WEEKEND IN DE ARDENNEN* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 2000).
- *SLEUTELOOG*, (Em. Querido's Uitgeverij BV, 2002).

DENEME VE ANILAR

- *DE TUINEN VAN BOMARZO* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1968).
- *KRASSEN OP EEN ROTS. NOTITIES BIJ EEN REIS OP JAVA* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1970).
- *OGENBLIKKEN IN VALOIS* (Uitgeverij De Geus, 1996).
- *UITGESPROKEN OPGESCHREVEN. ESSAYS OVER ACHTTIENDE-EEUWSE VROUWEN, EEN BOSGEZICHT, VERLICHTE GEESTEN, VORSTENLOT, SATIRE, DE PERS EN VESTDIJKS AVONDROOD* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1996).

TIYATRO

- *EEN AMSTERDAMSE JONGEN REDT DE BEURS* (Krommenie, 2003).
- *EEN DRAAD IN HET DONKER* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1972).
- *LIEFDADIGHEID NAAR VERMOGEN, OF GRAAG OF NIET* (Krommenie, 2000).
- *TAWERA* (De Vrieseborch, 1990).

OTOBİYOGRAFİ

- *ZELFPORTRÉT ALS LEGKAART* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1954).
- *PERSOONSBEWIJS* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1967).
- *EEN HANDVOL ACHTERGROND. PARANG SAWAT* (Em. Querido's Uitgeverij BV, 1993).

II. MARGUERITE YOURCENAR'IN YAPITLARI

ROMAN VE ÖYKÜLER

- *ALEXIS OU LE TRAITÉ DU VAIN COMBAT. – LE COUP DE GRÂCE* (Gallimard, 1971).
- *DENIER DU RÊVE* (Gallimard, 1971).
- *NOUVELLES ORIENTALES* (Gallimard, 1963).
- *MÉMOIRES D'HADRIEN* (édition illustrée; Gallimard, 1971; édition courante, Gallimard, 1974).
- *L'ŒUVRE AU NOIR* (Gallimard, 1968).
- *ANNA SOROR ...* (Gallimard, 1981).
- *COMME L'EAU QUI COULE* (*Anna, soror ... - Un homme obscur, Une belle matinée*) (Gallimard, 1985).
- *UN HOMME OBSCUR – UNE BELLE MATINÉE* (Gallimard, 1985).
- *CONTE BLEU – LE PREMIER SOIR – MALÉFICE* (Gallimard, 1993).

DENEME VE ANILAR

- *SOUS BÉNÉFICE D'INVENTAIRE* (Gallimard, 1962; édition définitive, 1978).
- *LE LABYRINTHE DU MONDE, I : SOUVENIRS PIEUX* (Gallimard, 1974).
- *LE LABYRINTHE DU MONDE, II : ARCHIVES DU NORD* (Gallimard, 1977).
- *LE LABYRINTHE DU MONDE, III : QUOI? L'ÉTERNITE* (Gallimard, 1988).
- *MISHIMA OU LA VISION DU VIDE* (Gallimard, 1981).
- *LE TEMPS, CE GRAND SCULPTEUR* (Gallimard, 1983).
- *EN PÈLERIN ET EN ÉTRANGER* (Gallimard, 1989).
- *LE TOUR DE LA PRISON* (Gallimard, 1991).

MEKTUPLAR

- *LETTRES À SES AMIS ET QUELQUES AUTRES*, édition établie, présentée et annotée par Michèle Sarde et Joseph Brami (Gallimard, 1995).
- *DISCOURS DE RÉCEPTION DE MARGUERITE YOURCENAR*, à l'Académie Royale belge de Langue et de Littérature françaises, précédé du discours de bienvenue de CARLO BRONNE (Gallimard, 1971).
- *DISCOURS DE RÉCEPTION À L'ACADÉMIE FRANÇAISE DE Mme M. YOURCENAR et RÉPONSE DE M. J. D'ORMESSON* (Gallimard, 1981).

TİYATRO

- *THÉÂTRE I : RENDRE À CÉSAR. – LA PETITE SIRÈNE. – LE DIALOGUE DANS LE MARÉCAGE* (Gallimard, 1971).
- *THÉÂTRE II : ÉLECTRE OU LA CHUTE DES MASQUES. – LE MYSTÈRE D'ALCESTE. – QUI N'A PAS SON MINOTAURE?* (Gallimard, 1971).

ŞİİR VE DÜZYAZILAR

- *FEUX* (Gallimard, 1974).
- *LES CHARITÉS D'ALCIPPE*, nouvelle édition (Gallimard, 1984).

ÇEVİRİLER

- Virginia Woolf : *LES VAGUES* (Stock, 1937).
- Henry James : *CE QUE SAVAIT MAISIE* (Laffont, 1947).
- *PRÉSENTATION CRITIQUE DE CONSTANTIN CAVAFY*, suivie d'une traduction intégrale des POÈMES par M. Yourcenar et C. Dimaras (Gallimard, 1958).
- *FLEUVE PROFOND, SOMBRE RIVIÈRE*, "Negro Spirituals", commentaires et traductions (Gallimard, 1964).
- *PRÉSENTATION CRITIQUE D'HORTENSE FLEXNER*, suivie d'un choix de POÈMES (Gallimard, 1969).
- *LA COURONNE ET LA LYRE*, présentation critique et traductions d'un choix de poètes grecs (Gallimard, 1979).
- James Baldwin : *LES COINS DES "AMEN"* (Gallimard, 1983).
- Yukio Mishima : *CINQ NÔ MODERNES* (Gallimard, 1984).
- *BLUES ET GOSPELS*, textes traduits et présentés par Marguerite Yourcenar, images réunies par Jerry Wilson (Gallimard, 1984).
- *LA VOIX DES CHOSES*, textes recueillis par Marguerite Yourcenar, photographies de Jerry Wilson (Gallimard, 1987).

III. YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Abeling, André, *Woordenboek Nederlands*, Uitgeverij Het Spectrum B.V., Utrecht, 1992.
2. Aktulum, Kubilay, *Kopuk Yazı Kopuk Yapıt*, Öteki Yayınevi, Ankara, 2002.
3. Arberry, A.J., *British Orientalists*,: William Collins of London, Londra, 1943.
4. Aytacı, Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997.
5. Bernasconi, Robert, *Herder'in Avrupa Merkezilik Eleştirisi*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000.
6. Brugman, J., "De Islam en Europa," J. D. J. Waardenburg, J. Brugman, J. J. G. Jansen, W. Jansen, *Islam in Paradiso: Vier opstellen*, Atwerpen, 1985.
7. Bulut, Yücel, *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2002.
8. De Boef, August, *De Groene Amsterdammer Gazetesi*, 09.06.1993.
9. De Groot, A. H., *Nederland en Turkije: Zeshonderd Jaar Politieke, Economische en Culturele Contacten*, Leiden, 1986.
10. De Vries, e.a., *Het Verhaal van Een Taal*, Uitgeverij Prometheus, Amsterdam, 1993.
11. Endress, Gerhard, *An Introduction to Islam*, İng. Çev.: Carole Hillenbrand, (Edinburg: Edinburg University Press, 1988).
12. Enver, Abdülmelik, *Krizdeki Oryantalizm: Eleştiriler*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1998.

13. Ertem, Tuna, Prof. Dr., “Sömürgecilik Batılı Kadın Açısından Bir Kazanım mı Yoksa Yıkım mı Olmuştur?” *Cumhuriyetimizin 80. Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2004.
14. Ertem, Tuna, Prof. Dr., “Marguerite Yourcenar’ın Yapıtlarında Hint İmgesi”, *Çağdaş Türk Dili*, Ocak 2001.
15. Etensel İldem, Arzu, *FransızGezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlılar*, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2000.
16. Haasse, Hella, *Oeroeg*, N.V. Yayınevi, Nijmegen, 1948.
17. Haasse, Hella, *Heren van de Thee*, Ouerido Yayınevi, Amsterdam, 2002.
18. Hentsch, Thierry, *Hayali Doğu*, , Çev. Aysel Bora, Metis Yayınları, İstanbul, 1996.
19. Hourani, Albert, *Avrupa ve Ortadoğu*, Çev: Ahmet Aydoğan, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2001.
20. <http://literatuurlinks.net/index.php?auteurs=1&aid=11379&naam=Tellegen&cat>.
21. <http://www.let.leidenuniv.nl.tcimo/tulp/Research.htm>.
22. İnalçık, Halil, *Türkiye ve Avrupa: Dün ve Bugün*, Doğu Batı Dergisi, Sayı 2, Nisan 1998.
23. Kabbani, Rana, *Avrupa'nın Doğu İmajı*, Çev: Serpil Tuncer, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993.
24. Kousbroeck, Rudy, *NRC Handelsblad Gazetesi*, 09.04.1994.
25. Kula, Onur Bilge, Prof. Dr., *Alman Kültüründe Türk İmgesi*, Gündoğan Yay., Ankara, 1993.

26. Lowe, Lisa, *Critical Terrains: French and British Orientalisms*, (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1994.
27. Meriç, Cemil, *Bir Dünyanın Eşiğinde*, Ötüken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1976.
28. Parla, Jale- Tayfur, Kemal, "Hayali Doğu: Oryantalizm", *Atlas*, Sayı: 96, Mart 2001.
29. Robinson, Tjalie, *Oost-Indische Spiegel*,1979.
30. Rousseau, A.M., Pichois, Cl., *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Çev. Mehmet Yazgan, MEB. Yayınları, İstanbul, 1994.
31. Said W., Edward, *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, Çev.: Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1989.
32. Stoett, F., A., *Nederlandse Spreekwoorden en Gezegden*, Thieme, Zutphen,1981.
33. Süphandağı, İsmail, *Batı ve İslam Arasında Oryantalizm*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul, 2004.
34. Thornton, Lynne, *The Orientalists: Painter-Travellers, 1828-1908*, Paris, 1983.
35. Truijens, Aleid, *De School van Literatuur*, Uitgeverij Sun, Nijmegen, 1992.
36. Van Sterkenburg, P.G.J., *Handwoordenboek van Hedendaags Nederlands*, Van Dale Lexicografie, Utrecht/Antwerpen, 1996.
37. Yourcenar, Marguerite, *Zenon*, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.
38. Yourcenar, Marguerite, *Hadrianus'un Anıları*, Adam Yayınları, İstanbul, 1992.
39. Yourcenar, Marguerite, *Doğu Öyküleri*, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1998.

40. Yücel, Tahsin, “Coşumculuk”, *Türk Dili Edebiyat Akımları Özel Sayısı*,
Ocak 1981, sayı: 349.

